

K. A. S.

Kaasatus.
Avatus.
Sallivus.

Käsiraamat noortega töötavatele inimestele

Euroopa võrdsete võimaluste aasta 2007

K. A. S.

Kaasatus. Avatus. Sallivus.

Käsiraamat noortega töötavatele inimestele

Selle käsiraamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Komisjon
Euroopa võrdsete võimaluste aasta 2007 raames.

Materjal kajastab autori arvamust,
mis ei pruugi olla vastavuses Euroopa Komisjoni seisukohtadega.
Euroopa Komisjon ei võta vastutust selle informatsiooni edasise kasutamise eest.

Käsiraamat põhineb tõlgitud materjalidel järgnevalt:

Üldteooria ja peatükid 2-8; meetodid.

Originaalpealkiri: **“Different in More Ways Than One: Providing Guidance for Teenagers on Their Way to Identity, Sexuality and Respect”**

Internetiversioon: www.diversity-in-europe.org

Autorid: Pascal Belling, Flora Bolter, Peter Dankmeijer, Martin Enders, Margherita Graglia, Karen Kraan, Stefan Timmermanns, Wolfgang Wilhelm

Autoriõigused kuuluvad: Ministerium für Gesundheit, Soziales, Frauen und Familie des Landes Nordrhein-Westfalen, D - 40219 Düsseldorf, August 2004

Peatükk 1; meetodid.

Originaalpealkiri: **„Discovering Diversity – Teachers’ Pack“**

Internetiversioon: www.discoveringdiversity.org

Autor: Mark Taylor

Autoriõigused kuuluvad: British Council Sweden, 2005

Meetodid.

Originaalpealkiri: **„Fruitcakes“**, käsiraamat soolise diskrimineerimise ning homfoobia teemaga töötamiseks

Autor: EPTO (Belgia), KomBi (Saksamaa), Kampania Przeciw Homofobii (Poola), NaNe (Ungari)

Autoriõigused kuuluvad: EPTO (European Peer Training Organisation, www.epto.org), 2007

Selle väljaande materjalide kopeerimine on lubatud ainult mittetulunduslikel hariduslikel eesmärkidel tingimusel, et viidatakse algallikale.

Käsiraamatu vastutav väljaandja: MTÜ KITA & P

Projektijuht: Kristi Jüristo

Käsiraamatu koostas: Kristi Jüristo

Tõlkinud ja tõlked toimetanud: OÜ Ad Altum

Sisuline toimetus: Kristi Jüristo, Grete Pöldre, Lisette Kampus

Lood pani kirja: Epp Kraav

Kujundas: Kadri Possul

Tagakaanefoto: Kiop Foto

Audioraamatu valmimisele aitas kaasa MTÜ Pink Tool

Audioraamatus lugesid tekste: Marie Vellevoog, Marit Kannelmäe, Kirke Algma, Märt Kose, Katre Porss, Kaspar Kannelmäe, Uku Talmar, Liisa Ambur, Kadri Tammejuur, Maarja Naan

Noori juhendasid: Virko Annus ja Marit Kannelmäe

Helirežissöör: Külliki Valdma

ad Altum
tõlkebüroo

Sisukord

Eessõna	4
Kuidas käsiraamatut kasutada	7
Üldteooria	10
Sõnastik	22
Eelarvamused	30
Kapist välja tulemine	38
Suhted	49
Erinevad eluviisid	56
Vaimsed ja sotsiaalsed aspektid	62
Seksuaalsus	70
Kogukond	75
Ajalugu ja kultuur	81
Lisainfot, materjale ja viiteid nii sulle kui noortele	90

CD sisu loetelu:

1. lugu – Eva (teksti loeb Marie Vellevoog)*	8'38"
2. lugu – Hea tütar (teksti loeb Marit Kannelmäe)	7'33"
3. lugu – Madli (teksti loeb Kirke Algma)	7'49"
4. lugu – Toomas (teksti loeb Märta Kose)	2'46"
5. lugu – Tanja (teksti loeb Katre Porss)	6'51"
6. lugu – Marko (teksti loeb Kaspar Kannelmäe)*	9'21"
7. lugu – Peeter (teksti loeb Uku Talmar)	7'03"
8. lugu – Koolipidu (teksti loeb Liisa Ambur)*	5'15"
9. lugu – Tuutu perekond (teksti loeb Kadri Tammejuur)	6'52"
10. lugu – Küsimuste edetabel (teksti loeb Maarja Naan)	5'27"
Lisa – K. A. S. – Kaasatus. Avatus. Sallivus. Käsiraamatu elektrooniline versioon	

Eessõna

Hoiad enda käes midagi, mida võiks tinglikult nimetada teetähiseks – see on esimene eestikeelne käsiraamat, mis keskendub kahele väga olulisele teemale. Soolisest identiteedist ning soorollidest on Eesti ühiskonnas juttu olnud juba mitu head aastat, iseasi ainult, kas see diskussioon on ka mingisuguste tulemusteni jõudnud või mitte. Räägitakse enamasti siiski soolisest võrdõiguslikkusest ja sellega seonduvatest küsimustest, ent tahaplaanile või suisa tähelepanuta jäetakse asjaolud, mis pärast see küsimus üleüldse ühiskonnas üleval on. Teisisõnu oleme astunud justkui juba sammu ettepoole, kuid teinud seda nii, et vahele on jäänud sügavam arutlus soorollide, soolise identiteedi ning muu sarnase üle.

Niisiis, esimene teema, mida see käsiraamat puudutab, on sooline identiteet. Misasi see üleüldse on? Kas see on midagi, mille me saame kaasa sündides, või on see midagi, mille me kinnistame ühiskonna peegeldust kasutades? Mis teeb inimesest „meheliku“ või „naiseliku“? Kas on olemas naiste tööd ja meeste tööd? Miks poistele ostetakse sinised riided ja tüdrukutele roosad? Need näivad esmapilgul küsimustena, millele kiputakse vastama „sest nii on ju kombeks“, kuid pisut sügavamalt järele mõeldes leiame end arutlemast, et kas me teeme nii, sest me tahame niimoodi teha ja väljendame seeläbi mingeid aspekte enese identiteedist, või teeme me nii, sest sedasi „on kombeks“ ja teistmoodi nagu ei sobi. Siis aga märkame enda ümber inimesi, kes justnagu ei sulandu sellesse „nii on kombeks“ pilti; inimesi, kes väljendavad enda identiteeti sellisena nagu see on – ka siis, kui ta ei sobitu ühiskonna poolt rangelt ette määratud piiridesse. Näiteks poisid, kes mängivad autode asemel nukkudega – on nad siis vähem poisid? Või noored naised, kes unistavad näiteks sõjaväelase karjäärast – on nad seepärast vähem naised? Kas meheks või naiseks olemine sõltub sellest, millised on sinu lemmikmängud, mänguasjad või ametivalikud? Niisugused on küsimused, millega puutub kokku iga inimene. Eriti olulised ja paeluvad on need teemad aga noorte jaoks – igikestev küsimus ja otsing "kes ma olen?" Õpetaja või noorsootöötajana oled sa end tõenäoliselt leidnud küsimast, kas ma peaksin noortega sellel teemal rääkima, ja kui peaksin, siis kuidas seda teha nii, et olla võimalikult neutraalne ja lasta noorel inimesel ise leida vastused oma identiteediotsingul. See käsiraamat võiks just seda tööd sinu jaoks lihtsamaks teha, pakkudes välja meetodeid ning harjutusi soolisest identiteedist ning soorollidest rääkimiseks. Teemakäsitus on oma olemuselt neutraalne, objektiivne ja informatiivne ning jätab igaühele ruumi oma isikliku arvamuse kujundamiseks, aidates sealjuures kaasa aruteludele ja mõttevahetustele.

Teine teema, millele käsiraamat keskendub, on homoseksuaalsus ning ka homofoobia. See on küsimus, mille üle tänane Eesti ühiskond ei ole veel tõeliselt diskuteerinud, mõned üksikud erandlikud korrad välja arvata. Enamasti poogitakse mistahes homoteemale juurde kollane maik ja skandaalihõng ning unustatakse, et tegelikult on tegemist täpselt niisama, indiviidi seisukohast üliolulise teemaga kui näiteks rassism või ksenofoobia. Statistika tuginedes võiks väita, et igas klassis võib olla üks või kaks homoseksuaalset noort. Noort, kes ei ole osa sellest maailmast, mida me oleme õppinud vaikimisi ainukeseks pidama

– maailm, kus vaikimisi eeldatakse, et kõik inimesed on heteroseksuaalsed. Kus 99% romantilistest filmidest on mehest ja naisest, kes õnnelikult elu lõpuni koos elavad; kus televisiooniseriaalide suhteintriigid on vaid meeste ja naiste vahel; kus perekond tähendab ainult meest, naist ja last (lapsi). Ühiskonna enamus ongi heteroseksuaalne, kuid see ei tähenda, et teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimesi ei eksisteeriks. Ja mitte kuskil kaugel, mingi anonüümne inimeste grupp, vaid tegemist on meie endi lähedastega, meie sõpradega, kolleegidega, õpilastega, vendade-õdedega... ja nende eludega, muredga, rõõmudega, peredega, armastusega – samasugustega nagu kõigil teistel. Olukorrad, kus näiteks klassiruumis tehakse alandavaid nalju või märkuseid homo-, bi- või transseksuaalsete inimeste (LGBT) suunas, ei ole paraku erandid. Erandiks on hoopis need hetked, mil endalt küsitakse: aga äkki see nali puudutab kedagi minu kõrvalt, äkki seesama poiss, kes esipingis „pedenalja“ kuulates kohmetub ja punastab, ongi selle nalja objektiks? Me oleme harjunud ühiskonnas tegema nägu, et teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimesed on olemas küll, aga nad on kuskil omaette, ära, ja seepärast ei pea me sellest teemast ka rääkima. See pole lihtsalt oluline, arvame tihtipeale. Ometi puudutab see aga ligikaudu 7% elanikkonnast. Ja ärgem unustagem, et sellel 7% on samuti perekonnad, sõbrad, lähedased... see küsimus puudutab ka neid.

Seksuaalsest orientatsioonist rääkimist peetakse tihtipeale tabuks ning keeruline on ka välja mõelda, kuidas siis teemat ikkagi puudutada selliselt, et igaühel säiliks võimalus omada isiklikku arvamust, käitumata sealjuures kellegi teise suhtes ebaõiglaselt. Olgu meie isiklikud vaated millised tahes, teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimesed on meie keskel alati olemas olnud ja on edaspidi niisamuti. Ja nende mured, rõõmud, eneseotsingud, identiteediküsimused on täpselt samasugused nagu igal teisel, ja neisse tuleks suhtuda avatult, austavalt ning sallivalt. Ennekõike tähendab see aga, et me ei peaks teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga noori jätma ilma võimalusest enda identiteeti turvalises keskkonnas otsida ning leida. Kui sa räägid noortega näiteks armastusest ja pere loomisest, siis mõtle hetkeks, kas teistsuguse orientatsiooniga noorel on sinu räägituga võimalik end samastada? Tihtipeale mitte, sest me oleme harjunud eeldama, et armastatakse vaid vastassoost inimest ja pere loovad vaid mees ja naine, kuid ometi on tõenäoline, et iga neljateistkümnes inimene, kes omab täpselt samasugust unistust õnnest ja armastusest, näeb enda kõrval samast soost armastatut. Kas me oskame sellega arvestada? See käsiraamat on sulle abiks, et objektiivselt ning neutraalselt noorte inimestega rääkida erinevast seksuaalsest orientatsioonist ning tunnetest ja kogemustest, mis teistsuguse orientatsiooniga inimesed oma elus läbi elada võivad. Alati ei ole need kogemused meeldivad, ja ka sellest võiks ja peaks rääkima. Ühiskond on andnud teistsuguse seksuaalse orientatsiooniga inimeste suhtes negatiivsele või diskrimineerivale käitumisele nimeks homofobia. Tihtipeale puudub meil aga selge käsitlus sellest, misasi siis õigupoolest on homofobia. Kas seda saab defineerida, või on see pigem iga inimese tunnetuslik küsimus? Miks me sellest üldse rääkima peaksime ja kuidas ning millist mõju avaldab homofobia meie kaaslastele? Sinu käes olev käsiraamat aitab sul noortega koos ette võtta

mõningaid harjutusi ning vestlusi, mis avardavad meie mõttemaailma ja mis kõige olulisem – annavad mõnele noorele inimesele turvatunde ning teadmise, et ta võib olla tema ise ja temast saadakse aru. Et tema kaaslased võtavad teda niisugusena nagu ta on ja ta ei pea enda identiteeti varjama või maha salgama. Selles käsiraamatus sisalduvad meetodid ning harjutused ei ole vähimalgi määral mõeldud kellegi isiklike arvamusi muutma, vaid üritavad pakkuda välja võimalusi saada paremini aru, miks meie arvamused on just niisugused ning millel nad põhinevad. Meetodid ning harjutused on neutraalsed ning objektiivsed ning nende eesmärgiks on vaid teadlikkuse ning sallivuse tõstmine.

Lühidalt kokku võttes on seega tegemist ühe käsiraamatuga, mis võiks aidata sul luua noorte inimestega töötades turvalist, avatud ja sallivat olemise ruumi, kus kõigil on võimalus olla just niisugused nagu nad on ning jagada oma mõtteid ja arvamusi soolise identiteedi, soorollide ning erinevate seksuaalsete orientatsioonide teemal. Eriti rõõmsaks teeb meid aga asjaolu, et saame lõpuks ometi kõikidele neile õpetajatele ja noorsootöötajatele, kes on läbi aastate meie poole abipalvega pöördunud, pakkuda ühe tõeliselt hea ja informatiivse käsiraamatu. Selle abil saad käsitleda teemasid, millest noored siiralt huvitunud on, kuid milledest rääkimine sageli õpetajate või noorsootöötajate vähese informeerituse tõttu võimalik pole.

Loodame, et selles raamatus olevad meetodid ning harjutused on sulle sinu töös kasulikud ning vajalikud, ja täname, et oled võtnud nõuks omal väikesel moel muuta maailma rõõmsamaks, sallivamaks ja paremaks paigaks kõikidele noortele inimestele.

Kuidas käsiraamatut kasutada

Käsiraamat on mõeldud kõigile noortega töötavatele inimestele, eesmärgiga pakkuda neutraalset ning adekvaatset taustinfot LGBT (lesbide, geide, biseksuaalsete ja trans-inimeste) teemadel ning interaktiivseid meetodeid nende teemade käsitlemiseks noortega.

Käsiraamatu ülesehitus.

Käsiraamat koosneb erinevatest osadest, põimides kokku teooria meetoditega, mis aitavad noortega töötavatel inimestel homoseksuaalsuse teemat noortega käsitleda.

Esimene **üldteooria** osa annab ülevaate seksuaalsuse mõistest, seksuaalsest orientatsioonist ja identiteedist, diskrimineerimise mehhanismist ja homofobia vormidest. Lisaks leiab üldteooria osast näpunäiteid õpetajatele ja teistele noortega töötavatele inimestele, kuidas olla enda töös avatumad ja kaasavamad.

Üldteooria osas on ka põhjalik **sõnastik**, milles on lahtiseletatud põhilised mõisted, mida materjalis kasutatakse või mõisted, mida seostatakse LGBT- teemaatikaga.

Ülejäänud käsiraamat koosneb **temaatilistest peatükkidest**, alustades stereotüüpidest, lõpetades homoseksuaalsuse käsitlemisega läbi ajaloo. Selline lähenemine peaks aitama käsiraamatu kasutajal paremini keskenduda ja mõista mingit konkreetset teemat.

Temaatilised peatükid järgivad teatud loogikat, millest lugeja võib, aga ei pea kinni pidama. Tähelepanelikumad võivad leida mõnedes peatükkides korduvat informatsiooni.

Osades peatükkides on lõigud „**Pea meeles**”, mis rõhutab olulisemat peatükis ning esitab ettepanekud ja pakub ideid, kuidas antud teemat ja küsimusi noortega käsitleda või omaenda tööstiili muuta.

Õpetamine ja töö noortega on tihedalt seotud tegija isiklike vaadete, väärtuste ja eelnevate kogemustega. Sellepärast on oluline enne mingi konkreetse teema käsitlemist noortega, hinnata enda isiklike arvamusi ja väärtusi antud teemaga seoses, sest need võivad alateadlikult mõjutada sinu sõnavalikut, soovitusi, probleemilahendust. Küsimused, mis on esitatud lõigus „**Mida see minu jaoks tähendab?**”, peaksid aitama noortega töötavatel inimestel sügavamalt mõista enda suhtumist ja arvamusi ning nende põhjuseid. See omakorda aitab paremini mõista ja aktsepteerida teiste seisukohti.

Sallimatuse vastu võitlemine eeldab kognitiivse, emotsionaalse ja pragmaatilise õppimise kombineerimist: omavahel tuleb siduda pea, süda ja käsi. Kui kasutada ainult üht lähenemist, jäetakse osad õppimisvõimalused tähelepanuta. Käsiraamatus püüame välja pakkuda ideid ja meetodeid, mis sobiksid erinevate õppimisstiilidega, et õppijad saaksid õpitavat enda kogemustega seostada ning isiklike ressurssidega töötada. Ruumi on jäetud ka iseseisvaks tööks, kuid enamik õpitulemusi saadakse mõtete jagamisest ja rühmatööst. Just nii saab harjutada aktiivset tolerantsi. Peatükkides pakutud **meetodid** ei ole kindlasti ainsad võimalikud teema käsitlemiseks, paljud pakutud meetodid sobivad ka mõne muu teema käsitlemiseks, samuti on palju teisi meetodeid, mis käesolevasse käsiraamatusse lihtsalt ei mahtunud. **Lisainfo** seksioonis oleme ära toonud mõned viited materjalidele või käsiraamatutele, mis võiksid nii noortele kui ka noorsootöötajatele ja õpetajatele edasiseks kasulikud olla või huvi pakkuda.

Meetodite kasutamisel soovitame meeles pidada järgmist:

- Proovi käsitleda väga isiklike teemasid, nagu seda on seksuaalne identiteet või diskrimineerimine, jooksvalt läbi mitme koolitunni või tegevuse noortekeskuses. Noored vajavad aega, et uus info settiks ning et tekiksid uued küsimused. Rääkides seksuaalse orientatsiooni teemast, ära keskendu vaid ühele orientatsioonile; arutledes armastuse ning perekonna teemadel, ära unusta rääkimast ka samasoolistest suhetest.
- Kasuta noorte endi teadmisi ja kogemusi teemade käsitlemisel. Millised on noorte kokkupuuted erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestega?
- Hinda adekvaatselt noorte teadmisi seksuaalsuse vallas. Isegi kui tundub, et noored on väga teadlikud seksuaalsuse teemadest, võivad teadmised põhineda kaaslaste kogemustel või meediast ja internetist nähtust-kuuldust. Selliselt omandatud teadmised võivad olla lünklikud ning toetada mitmeid stereotüüpe ja müüte, mis omakorda võivad olla põhjuseks irratsionaalsele hirmule.
- Kaalu homoseksuaalsete inimeste kutsumist noortega rääkima. Kellegi teise kogemuse kuulmine ja võimalus saada vastuseid enda küsimustele võib olla mõnikord kõige kasulikum.

Isiklikud lood.

Diskrimineerimine ei ole vaid sõna, paljudele inimestele tähendab see kogemust, millega puututakse kokku iga päev. Tihti on raske ette kujutada, mida teised inimesed läbi elavad, tunnevad või millest unistavad. Seda saab muuta proovides inimest tundma õppida, vaadates maailma läbi tema silmade, kuulates tema „lugu“. Mõistes teiste inimeste igapäeva elu probleeme ja väljakutseid, on meil lihtsam ka toetada nende püüdlusi, kellel puuduvad võrdsed võimalused või kes püüdleavad austuse ja võrdsuse poole. See on ka käsiraamatus avaldatud isiklike lugude eesmärgiks. Tegemist on 10 erineva looga elust enesest ja inimestest meie keskel. Lugudes on muudetud nimed ja osaliselt ka tegevuskoht, et tagada inimeste privaatsus.

Õpetaja või noorsootöötajana võid kasutada lugusid pikema arutelu sissejuhatuseks või näitlikustamiseks diskrimineerimise tagajärgi inimeste elus. Juhime aga teie tähelepanu sellele, et mõned lood sisaldavad väga tugevaid emotsioone ja stseene või ebatsensuurset kõnepruuki. Need lood on audioraamatu (cd-plaadi) sisukorras tähistatud tärniga.

Audioraamat

CD-plaadilt leiate käsiraamatu elektroonilise versiooni ning MTÜ Pink Tool juhendamisel noorte poolt sisse loetud isiklikud lood.

Üldteooria

Mis on seksuaalne identiteet ja orientatsioon?

Kõik maailma kultuurid ja rahvad käsitlevad seksuaalsust erinevalt. Seksuaalkasvatus eristab nelja seksuaalsuse funktsiooni: 1) see tekitab iha ning on seega oluline inimsoo paljunemisel, 2) see tugevdab suhet ning on intiimse suhtluse vorm, 3) see mängib olulist rolli meie identiteedi arengus, sest seksuaalsuse tajumise kaudu kinnistub meie identiteet mehe või naisena (ning meie omakorda kinnitame teiste inimeste identiteeti), 4) see rikastab meie elu erinevatel tasanditel. Näiteks võib seksuaalsuhte tulemuseks olla lapse eostamine, ent see võib põhjustada ka teistsugust loominguilisust (nt maja ehitamine, raamatu kirjutamine või muu ühisprojekti elluviimine). Neid nelja seksuaalsuse funktsiooni võib leida suhetes kahe naise, kahe mehe või mehe ja naise vahel.

Koos vanuse, etnilise päritolu või sotsiaalse staatusega on ka sugu ja seksuaalsus osa tervest hulgast teguritest, mis kõik kokku moodustavad inimese identiteedi. Seksuaalne identiteet on osa inimese nägemusest enda kui seksuaalse olendi kohta – kuidas ta ennast tajub ning kuidas ta soovib, et teised teda tajuksid. Seksuaalse identiteedi osad on inimese bioloogiline sugu, psühholoogiline sugu, sooidentiteet ja seksuaalne identiteet.

Esimene neist mõistetest (bioloogiline sugu) tähendab, et inimene on füüsiliselt kas tüdruk/naine või poiss/mees. Ühel või kahel juhul 2000 sünni kohta ei saa bioloogilist sugu kindlalt määratleda. Sellistel puhkudel räägitakse interseksuaalsusest. Teine väljend – psühholoogiline sugu – viitab inimese sisemisele veendumusele, kas ta on naine või mees või mõlemad korraga. Näiteks ei pea mõned trans-inimesed end täielikult kummagi soo hulka kuuluvaks. Neid ei tohiks segamini ajada transseksuaalidega, kes tunnevad, et nende keha ei ole õigest soost ning soovivad mõnikord bioloogilise soo sisemise identiteediga kooskõlla viia.

Sooidentiteet tähistab kogumikku kultuurilisi ja sotsiaalseid norme ning ootusi selle kohta, kuidas mehed ja naised antud kultuuris või ühiskonnas käituma peaksid. Taolised kultuurilised ootused mõjutavad seda, millist välimust (riietus, soeng jne), kehakeelt ja käitumist peetakse erinevates kultuurides naiselikuks või mehelikuks. Naiste diskrimineerimise näol on alati tegemist sooidentiteedi ja mitte seksuaalse identiteedi kui sellisega.

Seksuaalne orientatsioon viitab sellele, kas inimese seksuaalsus on suunatud naistele, meestele või mõlemale soole. See, kuidas inimesed oma seksuaalsesse orientatsiooni suhtuvad, erineb sageli suuresti nende seksuaalsest identiteedist ning peegeldab pigem nende isiklikku identiteeti.

Seksuaalne identiteet, sooidentiteet ja seksuaalne orientatsioon ei ole staatilised nähtused: need võivad areneda ja muutuda. Kogu inimloo vältel on erinevates kultuurides sellesse temaatikasse üsna emotsionaalselt suhtunud ning siiani on tunded erinevad. Terve inimkonna ajaloo jooksul on ikka olnud juhtumeid, kus naised on armunud naistesse ja nendega seksuaalvahekorras olnud,

nii nagu ka mehed on armunud meestesse ning nendega seksinud. Siiski ei nimetanud nad ennast tingimata lesbideks või geideks, sest need mõisted on ajalooliselt suhteliselt uued.

Inimeste klassifitseerimine nende seksuaalpartnerite alusel hetero-, homo- ja biseksuaalseteks on kultuuriline fenomen ega tulene loodusest ega ole n-ö jumala poolt määratud. Sellest vaatenurgast on keeruline täpselt määratleda, kes on hetero-, homo- või biseksuaal. Kui naine pärast 12 aasta pikkust suhet naisega abiellub ühtäkki mehega, kas ta on siis järsku heteroseksuaalseks muutunud? Kas abielus mees, kes teismelisena masturbeeris regulaarselt koos oma sõbraga, peaks nimetama end biseksuaaliks? Seksuaalsus on midagi palju enam kui lihtsalt seksuaalvahekord või orgasmi saamine. Inimeste iha on väga keeruline: igal inimesel on armastusest ja seksist oma arusaam (mis on tihedalt seotud meie kultuurilise tausta ja haridusega). Seksuaalfantaasiad võivad kõvasti erineda tegelikest seksuaaltegevustest, taoliste tegevustele antavast hinnangust ning sellest, kui tihedalt me ennast nendega seostame. See, mida ühiskond nimetab vastavalt heteroks, biks, lesbiks või geiks, on iga inimese puhul erinev ja põhimõtteliselt pole võimalik seda arusaama standardiseerida.

Homo- ja heteroseksuaalsuseks jagunemine loodi 1860. aastatel ning selle abil püüti osaliselt õigustada, miks samasooliste vahekorda ei peetud nii heaks kui seksi vastassoost partneriga. Fakt, et oli olemas sõna erineva seksuaalkäitumise tähistamiseks, aitas heteroseksuaalsuse normiks muuta ning seeläbi inimeste käitumist varasemast tunduvalt rohkem mõjutada. Sündis uus inimklass – homoseksuaal. Sellest erinevusest rääkimine aitas osadel inimestel teiste üle võimu kasutada, sest nad said teisi nende seksuaalkäitumise põhjal hukka mõista. 19. sajandi lõpust saadik on erinevates läänemaailma maades tekkinud mitmesuguseid liikumisi lesbide, biseksuaalide ja geide võrdsete õiguste eest võitlemiseks. Tänapäevaks on mitmetes kultuurides ja ühiskondades suhtumine homoseksuaalsusesse positiivses suunas muutunud. Üksikutes riikides nagu Hispaania, Belgia, Prantsusmaa, Saksamaa, Holland ja Skandinaavia maad, on lesbidel ja geidel samasugused või peaaegu samasugused õigused kui teistel, aga isegi nendes riikides diskrimineerivad paljud inimesed homoseksuaale sotsiaalselt.

Viimasel 10–20 aastal on teadlased leidnud, et avalikud arutlused erinevate seksuaalsete orientatsioonide üle sunnivad noori valima, kas nad määratlevad end hetero- või homoseksuaalidena. On selgunud, et mõned noored, eriti poisid, hoiduvad homoseksuaalsetest kontaktidest hirmus, et neid hakatakse halvustavalt geideks või lesbideks pidama. Siinkohal räägime ainult teismelistest geidest ja lesbidest. Kindlalt määratletud biseksuaalne identiteet, nagu täiskasvanud biseksuaalide puhul, esineb noorukite hulgas harva. Staadiumis, kus seksuaalne identiteet alles kujuneb, ei saa rääkida biseksuaalsetest teismelistest, nagu nad oleksid ennast juba selliselt määratlenud. Seega oleks sobivam väljend „noored, kes tunnevad seksuaalset külgetõmmet (ka) omasooliste vastu“. Lihtsuse ja konkreetse huvides ning tunnustamaks ise end lesbide ja geidena identifitseerivate lesbide ja geide olemasolu, kasutame järgnevas tekstis väljendit „teismelised lesbid ja geid“.

Hiljutised uurimused seksuaalsuse kohta on näidanud, et kuigi enamikul inimestel on vähemalt mõned erootilised mõtted või fantaasiad mõlemast soost isikutest, julgeb vaid väike osa neist taolised ihad ka ellu viia. Kaasaegne lääne kultuur sunnib meid ennast määratlema kas hetero- või homoseksuaalina ning selles kontekstis ei peeta biseksuaalsust sageli iseseisvaks kategooriaks. Selle

üks põhjusi võib olla, et paljude inimeste jaoks on raske olla vahepealse identiteediga. Teine põhjus on see, et homoseksuaalsetesse suhetesse suhtutakse siiani põlastavalt, mistõttu tekitavad need noortes hirmu, sest nad ei ole veel enda seksuaalses orientatsioonis kindlad.

Nii nagu seksuaalne identiteet, sooidentiteet ja seksuaalne orientatsioon, koosneb ka etnilisus hulgast aspektidest. Praegune nägemus isiku identiteedist ei tunnista identiteeti kui lapsepõlvest saati stabiilset nähtust, vaid vaatleb seda kui varast biograafilist kontseptsiooni, mis võib aja jooksul muutuda, kuigi osad aspektid võivad ka samaks jääda. Identiteedi loomine ei ole üksikisiku saavutus. Me kõik kasutame eeskujuks rohkem või vähem traditsioonilisi näiteid ja mudeleid ning loome identiteedi, mis on meile kohandatud. Identiteedid on nagu lapitekid, sest need koosnevad väga erinevatest tükidest. Seetõttu ei ole võimalik rääkida näiteks belglaste, moslemite, tööliste või lesbide olemusest, sest inimese tegusid ei määra ainult üks faktor, vaid mitu faktorit üheaegselt (vt joonist). Samuti ei vaadelda kultuuri mõistet enam kui staatilist, homogeenset, hermeetilist ja suletud süsteemi ning paljud asjaolud osutavad sellele, et ka seksuaalne orientatsioon on paindlikum kui paljud meist arvavad.

Mitmekesisus – erinev enam kui ühel moel

Keskmine ring (tuum):

seksuaalne orientatsioon, vanus, sugu, etnilisus, füüsilised võimed, usk

Teine ring (kultuuriline):

töökogemus, sõjaväe/tsiviilteenistuse kogemus, sissetulek, perekonnaseis, geograafiline asukoht, haridus, lapsevanema staatus

Kolmas ring (organisatsiooniline):

juhataja, osakond, liikmelisuse puudumine, ametnik, funktsioonid, peakorter, tehniline töötaja, üksikisiku panus, töövõtja, osalise tööajaga töötaja, ühingu liige, valdkond

Neljas ring (juhuslik):

suitsetaja, koera- või kassiinimene, karsklane, alkoholi tarbija, mittedsuitsetaja, huumorisoonega, kaugõppija, hobid, isiklikud maitse-eelistused, kehalised võimed, kunstivõimed

Viies ring (olukorrast tingitud):

indiviidikesksed olud või seisundid. Need tulenevad keskkonnast või inimese sisemusest, on olemuselt ajutised ning ajas ja ruumis pidevalt muutuvad.

Mis on diskrimineerimine?

Igapäevaelus toob homfoobia kaasa sotsiaalse ja juriidilise diskrimineerimise. Juriidiline diskrimineerimine on homoseksuaalide ja heteroseksuaalide ebavõrdne kohtlemine rahvusvahelistes lepingutes, riiklikes ja kohalikes seadustes, nagu näiteks samasooliste partnerluste mitteaktsepteerimine. Sotsiaalne diskrimineerimine viitab inimeste ebavõrdsele kohtlemisele ametiasutustes, ettevõtetes, meedias või teiste inimeste poolt.

Seksuaalne orientatsioon võrreldes teiste diskrimineerimise põhjustega

Diskrimineerimise all peame silmas seda, et inimest või inimrühma koheldakse sarnastes olukordades teistmoodi kui teisi. Diskrimineeritavad kannavad niinimetatud häbimärki. Inimesi, kellel on mingisugune tunnus või omadus, koheldakse teistmoodi, sest ühiskonna arvates ei ole nad väärt samasuguseid õigusi ja austust kui teised. Taolisteks häbimärkideks võivad olla näiteks sugu, etniline päritolu, religioon, vanus, seksuaalne orientatsioon või puue.

Seksuaalne orientatsioon ja religioon erinevad teistest nimekirjas loetletud tunnustest, kuna iseenesest ei ole need nähtavad. Inimene, kes tunneb külgetõmmet samasooliste vastu, peab seda kuidagi välja näitama, et oma häbimärk nähtavaks muuta. Sellest järeldub, et homoseksuaalid saavad diskrimineerimist vältida, kui nad oma tundeid varjavad. See teeb seksuaalse orientatsiooni pinnal diskrimineerimise erinevaks teistest diskrimineerimise põhjustest, nagu etniline päritolu, mida ei saa alati teiste eest varjata nahavärvi, keele või muude asjaolude tõttu.

Negatiivne sotsiaalne suhtumine nähtavasse homoseksuaalsusesse toob kaasa homoseksuaalsuse teatavas ulatuses nähtamatuks muutumise, eriti igapäevaelus. Paljud lesbid, biseksuaalid ja geimehed püüavad negatiivseid reaktsioone vältida, käitudes vastavalt heteroseksuaalsetele ootustele ehk teisisõnu, teeseldes heteroseksuaalsust. Heteroseksuaalid julgustavad taolist käitumist, kuna väikivad seksuaalse orientatsiooni koha pealt või peavad seda lausa tabuteemaks. Lesbid ja geid ei julge sageli oma partnerist rääkida ega oma suhet avalikes kohtades näiteks käest kinni hoides välja näidata, sest nad kardavad negatiivset reaktsiooni. Taolised reaktsioonid võivad halvimal juhul põhjustada töökoha kaotuse või perekondlike suhete halvenemise. Pikka aega taolise hirmuga elamine võib suhete suureks koormaks olla ning lausa saatuslikuks saada.

Nii nagu lesbid ja geid, peavad ka sisserändajad sageli eelarvamustega võitlema, sest enamuse arvates erinevad nad normist, tavast, reeglitest. Lesbid ja geid pole väidetavalt võimelised pikaajalisteks suheteks, nad keskenduvad ainult seksile ega suuda laste eest hoolitseda. Etniliste rühmade kohta usutakse sageli, et need koosnevad kriminaalidest ja huvituvad ainult vastuvõtva maa pakutavatest hüvedest. Taolistel stereotüüpidel võivad olla negatiivsed tagajärjed mõlema rühma liikmetele (etnilisele kogukonnale või homoseksuaalsele kogukonnale) näiteks tööturul või sotsiaalsete kontaktide loomisel teiste inimestega. Etniliste rühmituste puhul on nende ebasoodsas olukorras süüdi peamiselt nende kultuur (söömis- ja usukombed...) või riietus (pearätt...), lesbide ja geide puhul on diskrimineerimine seotud sellega, et nad ei jälgi reegleid partneri valikul. Sisserändajad, kes armastavad samasoolisi isikuid ja/või seksivad nendega, kannatavad sageli mitmekordse tagakiusamise all. Ühest küljest suhtuvad paljud lesbid ja geid nendesse eelarvamusega ning teisest küljest ei saa nad valitud eluviisi tõttu tuge oma perekonnalt, sest nemad arvavad, et homoseksuaalsus ei sobi kokku nende traditsioonide, kultuuri või religiooniga.

Kuidas diskrimineerimine toimib?

Sellele küsimusele vastamiseks on vaja selgitada mõningaid nähtusi ja mõisteid, mis on tagakiusamise mõistmisel olulise tähtsusega. Käesolev käsiraamat keskendub diskrimineerimise psühho-sotsiaalsetele aspektidele.

Rassism

Rassism on ideoloogiline, strukturealne ja ajalooline kihistumisprotsess, mille tulemusel on ühte konkreetset päritolu (nt kaukaasia päritolu) rahvarühmal õnnestunud tahtlikult tekitada olukord, kus sotsiaalse mobiilsuse dünaamika toimib nende kasuks ja selliste rahvarühmade kahjuks, keda määratletakse näiteks kui mittevalgeid. Mõnede erinevuste, nagu nahavärvi, etnilisuse või mitte-lääne päritolu rõhutamist kasutatakse ära otsuste läbisurumisel, mis mõjutavad olulisi rassilise kuuluvusega seotud muutusi nn valge rahvastiku kasuks. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta ütleb selge sõnaga, et inimeste diskrimineerimine nende rassi, nahavärvi või etnilise päritolu alusel solvab inimväärikust ning loetakse inimõiguste deklaratsioonis toodud inimõiguste ja põhivabaduste rikkumiseks.

On üsna kaheldav kutsuda rassistideks vähemuskultuuride esindajaid, kes suhtuvad eelarvamusega enamuse kultuuri riigis, kus nad elavad, sest nende suhtumine ei too kaasa samasuguseid tagajärgi privileegide ja võimu kellegi kätte kogunemise näol. Eristatakse igapäevast ja institutsioonilist rassismi (nt probleemid korteri otsimisel või tegelikud seadused tööturul). Järgnevad definitsioonid näitavad, et geid ja lesbid on domineeriva kultuuriga võrreldes üpris sarnases olukorras.

Homofobia ja homode eitamine

Homofobiat defineeritakse sageli kui hirmu, vastumeelsust, sallimatust ja viha homoseksuaalsuse ja homoseksuaalsete inimeste ning nende eluviisi ja kultuuri vastu. Teadlased seletavad seda kui ägedat irratsionaalset vastumeelsust, sest lesbide, geide ja nende eluviisi kartmiseks pole mingisugust objektiivset põhjust. Taolised eelarvamused ohutavad müüte, stereotüüpe, tagakiusamist ja vägivaldada homo- ja biseksuaalsete inimeste suhtes. Lesbid, geid ja biseksuaalid, kes on üles kasvanud homofobses ühiskonnas, võtavad taolised negatiivsed stereotüübid sageli omaks ning neil võib välja kujuneda madal enesehinnang või lausa enesevihkamine. Seda nimetatakse sisemiseks homofobiaks.

Mõned kriitikud on täheldanud, et sõna „homofobia“ kasutamine on küsitav. Esiteks püüavad inimesed, kes põevad mõnda foobiat kliinilises tähenduses (nt klaustrofoobiat, agorafobiat), hirmu tekitajat vältida. Inimestel, kes suhtuvad vaenulikult lesbidesse ja geidesse, ei teki homoseksuaalsusele füsioloogilist reaktsiooni, mida seostatakse teiste foobiatega. Vastupidi, homofobidel on homoseksuaalsus mõnikord lausa kinnisidee ning nad püüavad aktiivselt selle vastu võidelda. Teiseks osutab sõna (homo)foobia, et lesbide ja geide vastased eelarvamused on individuaalsed haigusjuhtumid. See pole aga tõsi, nii nagu rassismigi puhul. Homofobia on pigem sotsiaalne nähtus, mille juured peituvad kultuurilistes ideoloogiates ja grupisisestes suhetes.

Kuna lesbide, geide ja biseksuaalide tagakiusamine ei esine reeglina foobia kujul, eelistavad sotsiaalteadlased tänapäeval kasutada mõisteid „homode eitamine“ või „seksuaalne eelarvamus“, mis viitavad homoseksuaalide vastu suunatud negatiivsete tunnete, suhtumiste ja käitumise kogumile. Samas eelistab

enamik mitte-teadlasi, nagu õpetajad ja noortega töötavad inimesed, sõna „homofobia“, mida kasutatakse homode eitamise tähenduses. Käesolevas käsiraamatus kasutame ka meie väljendit „homofobia“.

Heteronormatiivsus

Siinkohal räägime me väärtushinnangutest ja normidest; need kaks on analüütiliselt eristatavad, ent tegelikkuses moodustavad nad läbipõimunud ideede raamistiku selle kohta, kuidas inimesed peaksid toimima ja käituma. Mis puutub seksuaalsetesse tunnetesse, eeldab enamik automaatselt, et kõik inimesed on heteroseksuaalsed. Mis puutub soosse, eeldab enamik inimesi, et me kõik oleme kas mehed või naised ning käitume kindlaksmääratud sooliste käitumismustrite kohaselt. Taoliste käitumismustrite eiramine tekitab inimestes üldjuhul suurt ebakindlust, mis viib negatiivse ja diskrimineeriva suhtumiseni, nagu trans-inimesed võivad tunnistada.

Suurem osa inimesi tõstaks meessoole omased jooned kõrgemale positsioonile kui naissoo omad ning meestesse, kellel esineb naiselikke jooni, suhtutakse kui naistesse ja neid põlatakse paljudes ühiskondades selle eest, et nad on vabatahtlikult oma võimupositsioonist loobunud. Lesbised ei peeta sageli üldse miskiks ning nad kannatavad kahekordse diskrimineerimise all – naiste ja homoseksuaalidena. Need näited peaksid andma aimu suhetest heteroseksismi, lesbide ja geide diskrimineerimise ja seksismi vahel ning näitama, kuidas sotsiaalsed väärtushinnangud ja normid koos toimivad ning üksikisiku käitumist sotsiaalse väljatõukamise ja tagakiusamise kaudu mõjutavad. Ka heteroseksuaalid kannatavad heteroseksismist tulenevate probleemide tõttu. Ka nemad taandatakse tüüpiliste eeskujude tasemele. See võib tekitada vastuolusid ülesannete jagamisel partnerlussuhtes (nt kodutööde jagunemine ja raha teenimine). Normide järgimine tekitab pingeid ning takistab inimestel oma võimete ja isiksuse täielikku väljaarendamist. Eriti just mehed ei sõlmi sageli lähedasi suhteid teiste meestega ning nad üritavad igati vältida füüsilist kontakti oma sõpradega, et neid ei peetaks naiselikuks või geiks.

Mis puutub suhetesse, siis enamik inimesi loodab leida romantilist, igavesti kestvat, monogaamset suhet, perekonda ning äärmuslikel juhtudel usub, et seks on mõeldud ainult järglaste produtseerimiseks. Lisaks kardavad paljud käitumist või ideesid, mis erinevad liiga suurel määral nende enda kogukonna omadest. Nad mõistavad hukka käitumise, mis nende arvates „liiga kaugele“ läheb. Nad püüavad normist kõrvale kalduvat käitumist nii nähtamatuks teha kui vähegi võimalik.

Nii saab side heteroseksismi ja homofobia vahel ilmseks. Homofobia on samuti osa sotsiaalsest ja ideoloogilisest vaatenurgast, mis soodustab teatavat tüüpi rollikäitumist, romantikat, suhete norme ja sotsiaalset struktuuri. Seda raamistikku nimetatakse ka heteroseksuaalsuse normiks, sest ta kirjutab inimestele ette traditsionaalseid heteroseksuaalseid suhteid kui ainuvõimalikku eluviisi.

Inimesed tunnevad vajadust sisemise terviklikkuse ja sotsiaalse heakskiidu järele. Sallimatuse üks põhjustaja võib olla inimeste ebakindlus, kas nad suudavad säilitada sotsiaalselt vastuvõetavat identiteeti ja staatust. Taoline ebakindlus võib viia liiga jäikade põhimõtete ja seonduvate normide külge klammerdumiseni. Kinnitamaks enesele ja teistele, et nende identiteet on igatpidi aktsepteeritav, võivad inimesed n-ö karistada teisi, kes normidele ei vasta, ning projitseerida neile kõiksuguseid laiduväärseid käitumisviise ja omadusi. Taoline protsess on süüdi ka paljudes tänapäeva etnilistes pingetes.

Homofobia vormid

Negatiivne või diskrimineeriv käitumine esineb erinevatel tasemetel:

- sotsiaalne väljatõukamine
- õiguste äravõtmine
- kiusamine
- ähvardav käitumine
- vägivald

Sotsiaalne distants ja kiusamine on homoseksuaalide igapäevaelus kõige sagedamini kohatavad diskrimineerimise vormid. Kõige hullem vorm on loomulikult vägivald. Mõnikord inimesi solvatakse või rünnatakse lausa füüsiliselt, nende vara hävitatakse ning nende organisatsioone, institutsioone ja kokkusaamiskohti püütakse kahjustada.

Nõiaring, mis tugevdab homofobiat ja rassismi

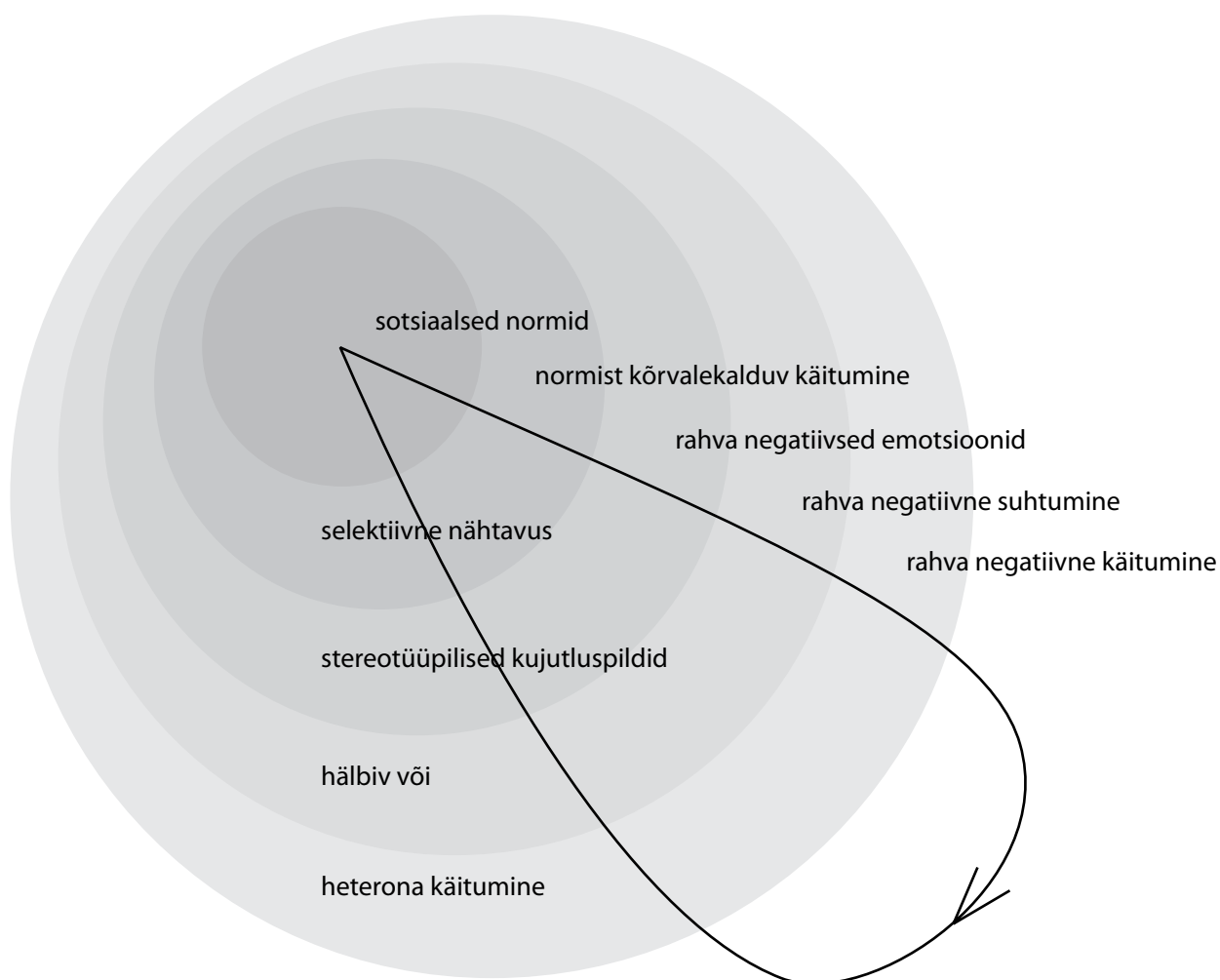
Diskrimineerimist võib vaadelda kui nõiaringi. Kui inimene erineb ideoloogilisest normist, tekitab see teistes ebakindlust või isegi hirmu. See esmane *emotsioon* võib viia negatiivse *suhtumiseni*, mis omakorda võib viia negatiivse *käitumiseni*. Paljud geid, lesbid ja biseksuaalid püüavad tagakiusamist vältida, käitudes nagu heterod või teeseldes, et nad ongi seda. Seeläbi muutuvad nad homoseksuaalidena nähtamatuks ning näha on ainult neid geimehi ja lesbi naisi, kes ei varja oma orientatsiooni. Loomulikult paistavad kõige enam silma need, kes oma käitumises kõige enam normist kõrvale kalduvad (võrreldes traditsiooniliste heteronormatiivsete ootustega). Pealesunnitult heterona käitumine tekitab selektiivseid nägemusi homoseksuaalsusest. See kinnitab üldsuse arusaama homoseksuaalidest kui "ebanormaalsetest", mis paneb aluse negatiivsetele emotsioonidele ja tsükel hakkabki pihta. Mida enam tajutakse kõrvalekallet, seda enam tekitab see hirmu ja vastumeelsust. Seega kasvab ka tõenäosus, et järgnevad negatiivne suhtumine ja käitumine (vt joonis 2). Seetõttu saabki diskrimineerimise psühho-sotsiaalset protsessi vaadelda kui nõiaringi, mis iseennast toidab. Samasuguse teoreetilise raamistiku abil saab seletada ka etnilise päritolu alusel diskrimineerimist.

Paindlikud identiteedid turvalises keskkonnas

Kui sallimatuse juured peituvad jäiga identiteedi ja jäikade normidega seotud arusaamade külge klammerdumises, oleks tõhusaks vastumeetmeks toetada nn paindlike identiteetide loomist. Paindlike identiteetidega inimesed, vastupidiselt jäikade arusaamadega inimestele, suudavad vastuseks uutele vajadustele ja asjaoludele paindlikumalt oma käitumist ja eluviisi muuta. Taolised inimesed tunnevad end kindlalt, sest nad teavad, et nende enesehinnang ja õnn ei sõltu teiste inimeste normidest. Muutuvad asjaolud on nende jaoks huvitavad ega tekita tingimata ohutunnet.

Selleks, et saaksid eksisteerida paindlikumad identiteedid, tuleb luua turvalised tingimused. See tähendab, et tuleb selgesõnaliselt paika panna määratlused, kuidas inimesed tahavad üksteisega suhestuda, kuidas suhtuda erinevustesse ja mitmekesisusse, hirmuäratavatesse asjadesse, ning mida on vaja turvatunde tekkimiseks.

Diskrimineerimisprotsess

Eesmärkide püstitamine

Kõigepealt on vaja uurida, milliseid tulemusi soovitakse saavutada. Põhimõtteliselt on võimalik sõnastada kaks homoseksuaalsust puudutava hariduse ja noorsootööga seotud eesmärki, mis on suunatud teismeliste ja noorukitele. Esimene eesmärk puudutab nn keskmist teismelist ning seda võib väljendada lihtsalt kui vähem diskrimineerimist ja rohkem sallivust noorte seas. Teine siht on pigem suunatud lesbiliste, biseksuaalsete või homoseksuaalsete tunnetega teismeliste suurema sihtgrupi sees. Konkreetne eesmärk on aidata taolistel noortel oma tundeid aktsepteerida ning võimaldada sellistele tunnetele elus koht, mis sobiks selle inimese sotsiaalse ja personaalse olukorraga.

Need eesmärgid on väga üldised ning on raske mõõta, kas ja millises ulatuses on need saavutatud. Mõttele järgmiste küsimuste peale. Kui me ütleme, et üks eesmärk on tõsta eneseusku, mida täpselt see siis tähendab? Kas see tähendab, et teismelised peaksid oma tunnete kohta avameelsemad olema või midagi muud? Kas see tähendab sallivust nn normaalsete homoseksuaalide suhtes või hõlmab austust igasuguste geide ja lesbide elustiilide vastu? Nii-samuti, kui väita, et eesmärgiks on diskrimineerimise vähendamine, millistest

konkreetsetest diskrimineerivatest suhtumistest või käitumistest me räägime? Kas me ootame, et teismelised lõpetaksid homoseksuaalide narrimise pärast ühte õpitundi või loodame, et taolises sessioonis osalejad nõustuvad pärast, et homoseksuaalidel peaks olema abiellumise õigus? Taolised eesmärgid on üsna erinevad ning mõnda neist on klassiruumi või noortekeskuse kontekstis üsna võimatu saavutada.

Üldised arengustrateegiad

Tegelik võitlus sallimatuse vastu peaks käima kõikidel ülaltoodud nõiaringi astmetel. Käesolevas juhises keskendume sellele, mida sina saaksid klassis või noortega töötamise käigus ära teha.

- Hea algus oleks tuua välja alternatiive heteroseksistlikele sotsiaalsetele normidele, et taolised normid kahtluse alla seada ja näidata, millistel juhtudel need ei toimi, ning korrigeerida stereotüüpe.
- Üksikkontaktide puhul on võimalik tegeleda negatiivsete emotsioonidega, eriti kui noor tunnistab taoliste emotsioonide juurde kuuluvate hirmude ja viha olemasolu. Diskrimineeritava grupi liikmete jaoks võib see väga raske olla, sest nad võivad tunda, et peavad “vaenlasele” vastu astuma. Paluda püüda neil sallimatute inimeste hirmusid ja viha mõista, võib olla neile üsna suureks nõudmiseks.
- Rühma- ja meediatöös on mõistlik keskenduda suhtumise muutmisele. Seda saab teha nii, et tuleb panna inimesed mõtlema sellele, kas nende negatiivsed ideed tuginevad reaalsusele ja kas ühiskonnal on neist mingit kasu.
- Olukordades, kus tegelikku käitumist saab kontrollida, võib otseselt keskenduda käitumise muutmisele, näiteks võib kõne alla tulla käitumisreeglite paikapannemine ja negatiivse käitumise korrigeerimine.

On oluline mõista, et teismelised ei suuda kohe homofoobselt käitumiselt sallivusele või lausa heakskiidule üle minna. Homofoobia ja heteronormatiivsus ei ole kuued, mida saab lihtsalt vahetada. Pigem on tegemist raamistikuga, mis hõlmavad tervet hulka erinevate teemadega seotud väärtushinnanguid ja norme. Olenevalt grupist või indiviidist võib probleemiks olla üks konkreetne aspekt (näiteks seksuaalsus), samas kui teised mängivad vähemolulist rolli. Professionaalsetel töötajatel tuleb õppida analüütiliselt vaatlema nii ennast kui noori või kliente, et tunda ära problemaatilised valdkonnad ja faasid, milles nad viibivad. Eriti just õpetajad, ent ka noorsootöötajad, peavad püstitama vahe-eesmärgid ning toetama õpilaste või noorte personaalset arengut samm sammu haaval. Näiteks rühmas, kus on tugev vastuseis igasugusele infole homoseksuaalsuse kohta, ei ole reaalne seada sihiks suhtumise muutmine. Taolisel puhul peaks peatähelepanu olema ennekõike teema vastuvõetavaks muutmisel ning alles seejärel saab hakata teismelistelt osalust ootama. Rühmas, kus teismelised on valmis sallivad olema ning on diskussioonide käigus oma arvamuse formuleerinud, võib selguda, et sallivat suhtumist pole võimalik tegudeni viia ning ühtäkki võib tekkida vastuseis. Taolisel juhul võib selguda, et mõned noored ainult järgivad sotsiaalseid norme sallivuse väljendamisel, ent tegelikult pole nad oma vaateid veel läbi töötanud. Kui lood on nii, peaksid kõigepealt väljendama, kuidas sa hindad teismeliste tolerantset suhtumist (näiteks arutlete, milliseid konkreetseid homoseksuaalsuse väljendusi nad aktsepteerivad ja milliseid mitte), ning seejärel pane nende sallivus või aktsept isiklikku konteksti (näiteks kui noor väidab, et ta saab aru monogaamsetest homoseksuaalsetest suhetest, aga mitte pidevat partnerite vahetamisest, sest ta ise ootab samuti monogaamset suhet).

Eelarvamuste käsitlemine

Kõige olulisem on rääkida tõtt. Võib tekkida kiusatus parandada homoseksuaalide ja biseksuaalide kohta käibivaid stereotüüpe neid eitades. „Ei, homoseksuaalidele ei meeldi väljakutsuvalt käituda!” Taoline väide ei toimi, eriti siis, kui teismelised on kokku puutunud homoseksuaalidega, kes nende arvates on väljakutsuvalt käitunud, ning see näitab justkui ei võetaks teismelisi tõsiselt. Kuigi stereotüübid on liialdatud, on neil üldjuhul tõepõhi all. Näiteks viskavad mõned homoseksuaalid järgalt heteroseksuaalse käitumise üle nalja või käituvad väljakutsuvalt homoseksuaalselt just seetõttu, et neid hirmutab taoline käitumine ning nad püüavad seda vähem hirmuäratavaks muuta. See on üks enesekaitse vorme, nagu tavaliselt ka vähemusrühvuste naljad, ent inimesed võivad sellest välja lugeda provotseerivat käitumist, olgugi et sel on põhjused ja kontekst. Seetõttu ongi strateegiliselt otstarbekam uurida taoliste nähtuste tausta, mitte lihtsalt eelarvamuse sisu eitada. See tähendab, et õpetajad ja noorsootöötajad peavad geide, biseksuaalide ja lesbide eluviiside kohta piisavalt teadlikud olema. Kui heterotest teismelised tunnevad, et homoseksuaalid neid provotseerivad, tuleb sellesse tõsiselt suhtuda. Samas on see provotseerimise tunne seotud heteroseksuaalsete normidega, mitte ilmingimata faktiga, et üks gei või lesbi tahab kedagi provotseerida. Isegi kui homoseksuaalne isik heteroseksuaalsele lähenemiskatseid teeb (ja me ei räägi siinkohal seksuaalsest ahistamisest), võivad heterod õppida neid viisakalt ja rahulikult tagasi lükkama ilma, et nad tunneks enda seksuaalset identiteeti või orientatsiooni ohus olevat.

Negatiivse käitumise käsitlemine

Tuleb teadmiseks võtta, et igal inimesel on homo- ja biseksuaalsuse suhtes omad tunded ja isiklikud veendumused. Õpetajad ja noorsootöötajad peaksid õppima neid ära tundma ja kaardistama, eriti kui hinnangud on negatiivsed. Seda saab teha vaid sel moel, et noortele piisavalt hingamisruumi jätta ning lasta neil oma isiklike emotsioone rahulikult tundma õppida. Parem oleks mitte keelata või eitada diskrimineerivaid/negatiivseid märkusi, vaid võtta neid kui potentsiaalseid arutlustemasid ning kasutada neid ära uue austavama käitumise väljakujundamiseks. See eeldab, et õpetajad ja noorsootöötajad on valmis noortega usalduslikke suhteid looma.

Enda tunnetega toime tulemine

Õpetaja või noorsootöötajana pead olema teadlik sellest, et sinu enda tunded ja arvamused homoseksuaalsuse, biseksuaalsuse ja heteroseksismi kohta võivad sinu õpetamist ja noortega töötamist mõjutada. Teismelised tajuvad kiiresti ära õpetaja või noortega töötava inimese isiklikud eelarvamused või vaimse paanika, kui teismeline on negatiivse märkuse esitanud.

On üsna loomulik, et heteroseksuaalid ei suuda ette kujutada, mis tunne on olla homoseksuaal. Sa võid küll püüda salliv olla, ent samas ei tunne sa end eriti mugavalt, kujutades ette seksuaalsuhet kahe samasoolise vahel.

Kui sa märkad, et tunned end homoseksuaalsuse teemaga seoses ebakindlalt, on mõistlikum taolisi tundmusi uurida ja jagada, selle asemel et neid eitada või varjata.

Erinevate gruppidega töötamine

Erinevad rühmad reageerivad homoseksuaalsuse aruteludele erinevalt. Inimese vanus, haridustase, kohalik keskkond, kultuuriline ja/või etniline taust – kõik määravad selle, kuidas inimene end tunneb ja oma arvamusi väljendab. Mõnede jaoks võib olla oluline ka hirm, et neid ei aktsepteerita. Teisi mõjutavad tuntuvalt nende usulised veendumused. Tõhus nõustamine või harimine peaks taolisi mõjutusi arvesse võtma. Kuigi suurem osa Euroopa teismelistest on üsna heteronormatiivsete ideedega, on taoliste ideede taust ja päritolu tõenäoliselt erinevad ning neid tuleb uurida.

Seda võib nii rühmas kui individuaaltöös teha nii, et sessiooni alguses küsitakse mõned küsimused homoseksualismi assotsiatsioonide kohta. Taolisel harjutusel on kaks plussi. See annab teismelistele võimaluse oma arvamus sõnadesse panna ning tunded valla päästa. Teisest küljest saab õpetaja või noortega töötav inimene aimu rühmaliikmete tunnetest, suhtumisest ja küsimustest seksuaalsete eelistuste, sooküsimuste ja seksuaalsuse kohta.

Kultuuriliste erinevustega arvestamine

Selleks, et saada üle noorte vastumeelsusest oma arvamus välja öelda, on hoolistliku/kõikehõlmava lähenemise eelis see, kui õpetaja või noorsootöötaja suudab luua vastastikuse usalduse ja aktsepteerimise õhkkonna. Siis on õpilased valmis ka argumenteerima. Esmatähtis on see, et noortel oleks alguses ruumi rääkida oma ootustest, hirmudest ja muredest. Oluline on, et nad saaksid väljendada oma stereotüüpe ja eelarvamusi tagajärgi kartmata. Erinevate kultuuritaustadega inimestega tegelemisel peavad õpetajad ja noorsootöötajad teadma õpilaste või klientide elamistingimusi ning koos asju uurima, et teismelised tunneksid, et neid võetakse tõsiselt ja aktsepteeritakse võrdsetena.

Abiks võib olla see, kui koolis või noortekeskuses tehakse programm või kõik asutuse inimesed kiidavad heaks ühisdeklaratsiooni, kus kirjeldatakse, kuidas üksteisega käituda, et üksteist tuleb vastastikku austada ning tagakiusamine on keelatud. Selles kontekstis peaks olema selge sõnaga öeldud, et mitte kellelgi pole õigust kedagi diskrimineerida tema soo, etnilise päritolu, vanuse, puude või seksuaalse orientatsiooni pärast. Taoline deklaratsioon tuleks välja töötada kõikide asjassepuutuvate inimeste, sealhulgas eriti just teismeliste koostöona.

SOOVITUSED KULTUURIDEVAHELISEKS DIALOOGIKS

(väljavõte Georg Auernheimeri teosest „Einführung in die Interkulturelle Pädagogik“, 2003)

- Ära võta endale kaitse- või misjonäri positsiooni. Heida kõrvale umbusaldus.
- Lahuta isik probleemist. See tähendab, et sinu austus vestluspartneri vastu ei tohiks sõltuda sellest, kuidas sa hindad tema teistsugust normide süsteemi või maailmataju.
- Ära kasuta mittedsobivaid väärtusstandardeid. Ära võrdle enda kultuuri ideaale teiste inimeste erisuguse sotsiaalse reaalsusega.
- Ära võitle inimestega uskumuste pärast, püüa selle asemel igale olukorrale või eluvaldkonnale lahendus leida. Lõpuks püüdkite kompromissini jõuda.
- Arvesta sellega, et sinu ees olev inimene võib ka ise olla diskrimineerimisega kokku puutunud.
- Võta arvesse traditsiooniliste mudelite funktsionaalsust ühiskonna taastootmisel.
- Aktsepteeri püüdlusi kultuurilise identiteedi poole, ent kaitse üksikisiku õigusi.

SOOVITATAVAD STRATEEGIAD HETEROSEKSISMI JA HOMOFOOBIAGA TOIME TULEMISEKS KOOLIS JA NOORSOOTÖÖS

(osaline väljavõte „Projekt 10 käsiraamatust“; *Friends of Project 10, Los Angeles 1989*)

- Võta lesbide ja geide teema õppekavasse, arutage vastavaid teemasid sobival juhul, kui need vastava kursusega seostuvad.
- Võta lesbide ja geide teema tunnikavasse kui võimalik arutlusteema.
- Võta soovitatava kirjanduse nimestikku ka lesbide ja geide problemaatikat puudutavaid teoseid.
- Võta lesbide ja geide teema võimalike ja kohustuslike kirjandite, esseede või ettekannete teemade loetellu.
- Võta tunnikavva homofobse narrimise teema.
- Kujunda või hangi tunnikavad, mis on spetsiaalselt mõeldud homofobia ja heteroseksismi käsitlemiseks.
- Julgusta õpilasi mõtlema, kirjutama ja rääkima viisidest, kuidas homofobia on nende elu mõjutanud.
- Hari ennast lesbide ja geide koha pealt, kes on maailma kultuuripärandisse mainimisväärse panuse andnud. Teadvusta õpilastele nende seksuaalset orientatsiooni, kui te arutate klassis näiteks Jane Adamsi, James Baldwini, Gertrude Steini, Walt Whitmani ja teiste töid.
- Kutsu sobival puhul klassi ette kõnelema lesbisid ja geisid või lesbide ja geide perekonnaliikmeid.
- Tutvu kohalike geide ja lesbide tegevuste ja nende pakutavate õppekava materjalidega, näiteks sotsiaalsed ja poliitilised organisatsioonid, tervishoiuasutused, nõustamis-teenused, noortegrupid, lugemis- ja filmimaterjal, ning kasuta neid tunnis.
- Kasuta suhetest või partneri valikust rääkides järjekindlalt sugu mitteväljendavaid sõnu nagu partner, elukaaslane, kallim, inimene.
- Katkesta geide ja lesbide vastased kommentaarid nii kolleegide kui õpilaste suust. Selgita, et rünnakud ja alavääristavad naljad, käitumine või muu taoline tegevus, mis on suunatud kellegi vastu nende seksuaalse orientatsiooni tõttu, on ebaõiglane, solvav ja kahjulik.
- Pane voldikud jmt infomaterjal lesbide, geide ja biseksuaalide kogukondade kohta nõustamiskabineti ja selle ümbruses silmapaistvale kohale.
- Julgusta kolleege end heteroseksismi ja homofobia koha pealt harima.

Sõnastik

Aktsepteerimine tähendab avalikult vähemuste, marginaalsete rühmade ja mittekonformistide eest seismist ja nende aktiivset toetamist (vt ka ⇒ tolerants).

Biseksuaalsus ⇒ Seksuaalsus

Christopher Streeti päev (CSD) ⇒ Stonewall

Diskrimineerimine tähendab, et erinevaid inimesi koheldakse ilma igasuguse objektiivse põhjusega samas olukorras erinevalt. Meie ühiskonnas esineb lai valik eri laadi diskrimineerimist. See skaala ulatub narrimisest ja kiusamisest teistsuguste eluviiside eiramise, füüsilise vägivalda ja lausa tapmisteni. Tuleb eristada struktuurilist diskrimineerimist, nagu seadusandlus, kriminaliseerimine ja patologiseerimine; institutsioonilist diskrimineerimist, nt geidel teatavatel tööpostidel mitte töötada laskmine, nende eiramine ja varjamine; ja individuaalset diskrimineerimist, nagu solvamine, vaimne ja füüsilise vägivald. ⇒ Heteronormatiivsus, ⇒ Heteroseksism, ⇒ Sildistamine ja ⇒ Homoseksuaalide abielu (homoabielu). Uued diskrimineerimisevastased seadused annavad kõikidele inimestele kõikides EL riikides õiguse saada võrdse kohtlemise osaliseks olenemata nende rassilisest või etnilisest päritolust näiteks töökohal või kutseõppes. Diskrimineerimise keeld, ehk teisisõnu võrdse kohtlemise põhimõte tähendab, et ei tohi toimuda mitte mingisugust otsest ega kaudset diskrimineerimist rassilise või etnilise päritolu, religiooni või uskumuste, puude, vanuse või seksuaalse orientatsiooni alusel. Väljend „otsene diskrimineerimine“ tähistab olukorda, kus üht inimest koheldakse halvemini kui teist. Kaudne diskrimineerimine on olukord, kus esmapilgul neutraalne säte, kriteerium või tava paneb ühte vähemusrühma kuuluvad inimesed teistega võrreldes ebasoodsasse olukorda. Samas on võrdse kohtlemise printsiibi puhul lubatud mõned piiratud erandid, näiteks religioossete organisatsioonide eetose säilitamiseks või spetsiaalsete programmide loomiseks, mis peaksid vanemaid või nooremaid töötajaid tööturule integreerima.

Eluviis. Eluviisi määratletakse kui indiviidi või indiviidide rühma terviklikku käitumise, seisukohtade ja ideoloogiate kogumit. Kõik koos määravad need ära, kuidas inimene tahab oma elu elada, seega nimetame me seda subjektiivseks reaalsuse tõlgendamiseks. Seega pole võimalik rääkida „alkohoolikute eluviisist“, kui inimene on alkoholisõltlane, ent saab kõnelda „homoseksuaalsest eluviisist“, kui inimene on otsustanud oma homoseksuaalsusega avalikult elada. Siinkohal on oluline teadmiseks võtta, et pole olemas mingisugust ühtset geide või lesbide elustiili määratlust. Eluviis hõlmab nii identiteedi, seksuaalsuse, suhete, töö, elukoha kui muid aspekte, ent see on nii individuaalne, et seda ei saa terve inimrühma peale üldistada.

Euroopa Liit. 1997. aasta kokkusaamisel Amsterdumis otsustasid viisteist EL liikmesriiki hakata diskrimineerimise vastu võitlema ning võrdset kohtlemist edendama. Sellest päevast alates ei tohi kedagi diskrimineerida tema soo, rassilise kuuluvuse, etnilise päritolu, religiooni või uskumuste, puude, vanuse või seksuaalse orientatsiooni alusel. Euroopa Komisjon on esitanud terve rea ettepanekuid liikmesriikide toetamiseks, kes püüavad tegeleda ebavõrdse kohtlemise temaatikaga (sealhulgas artikkel 13 EL lepingus, mis jõustus 1. mail 1999. a, ning direktiiv 2000/78/EÜ 27. novembrist 2000. a, mis kehtestab üldise raamistiku seoses võrdse kohtlemisega töösajades).

Homoseksuaalide abielu (homoabielu) / registreeritud partnerlus / elamisluba. Mõnedes Euroopa riikides on tänaseks välja töötatud seadused, mis annavad ka homoseksuaalsetele paaridele juriidilise staatuse. Riigist riiki on taolised seadused erinevad ning paljudel rahvastel puuduvad siiani igasugused seadused homoseksuaalsete partnerluste kohta. Isegi kui seadused eksisteerivad, ei anna need enamasti samasoolistele paaridele samu õigusi kui heteroseksuaalsetele paaridele. Väga oluline aspekt homoseksuaalsete paaride partnerlusseadustes on küsimus, kas seadus annab eri rahvusest paaridele elamisõiguse, eriti kui üks neist on pärit väljastpoolt Euroopat. Riikides, kus vastavad seadused puuduvad, on lesbidel, geidel või biseksuaalidel üsna väike võimalus oma mitte-eurooplase partnerile elamisluba saada.

Heteronormatiivsus ja heteroseksism tähendavad, et heteroseksuaalsust defineeritakse kui normaalset ja ideoloogiliselt ainukest ühiskonna poolt aktsepteeritavat seksuaalsuse vormi. Heteroseksism mõjub struktuuralsel, institutsioonilisel, sotsiaalsel ja individuaalsel tasandil. Heteroseksism on diskrimineerimise ning isegi lesbide ja geide vastu suunatud vägivalda alus. Heteroseksism sunnib lesbisid, geisid ja biseksuaale pidevalt "välja tulema", kuna nad peavad kogu aeg oma seksuaalset orientatsiooni ümber hindama või teadvustama, mida heteroseksuaalidel kunagi teha ei tule. Taolist tüüpi diskrimineerimisest pole suurem osa heteroseksuaale isegi teadlikud.

Heteroseksism esineb ka seadustes, sest paljudes riikides pole lesbidel ja geidel võimalik abielluda või oma partnerlust registreerida, või on neil selleks ainult mingid teisejärgulised võimalused. Kui inimesel palutakse täita küsimustik ning ta peab valima variantide „abielus“, „vallaline“ või „lahutatud“ vahel, on see näide heteroseksismist, sest võtab arvesse ainult heteroseksuaalseid partnerluse vorme.

Heteroseksuaalsus ⇒ Seksuaalsus

Heteroseksuaalsus kui norm ⇒ Heteronormatiivsus

Homofobia. See mõiste tähistab emotsioonide kogumit, mille hulka kuuluvad ärevus, vastikus, vastumeelsus, viha, ebamugavus ning lesbide, geide ja biseksuaalide vihkamine. Suur hulk teadlasi on seda terminit kritiseerinud, sest homofobia näol ei ole tegemist klassikalise foobiaga. Võrreldes teiste foobiatega, nagu hüdrofoobia või arahnofobiaga ei ole homoseksuaalid otseseks hirmu või ebamugavustunde allikaks. Tegemist on pigem teatava homoseksuaalsuse vastasuse või homode eitamisega, mis hõlmab kultuurilisi väärtushinnanguid ja norme, mille alusel klassifitseeritakse homoseksuaalid millekski, mida tuleb karta. Sellest vaatenurgast lähtuvalt ei ole homofobia haigus, mida tuleb ravida, vaid pigem suhtumine, mida tuleks positiivses suunas mõjutada.

Homoseksuaalsete tunnete „ravi“. Mõned lesbid, geid ja biseksuaalid (ja mõnikord ka nende vanemad) seisavad heteroseksistlikus maailmas sageli silmitsi suurte raskustega ning soovivad selle asemel heteroseksuaalidena elada. Kuna homo- ja biseksuaalsus ei ole haigus ega vaimne häire, pole nendega seotud tundeid võimalik välja ravida. Mõned inimesed, eriti sageli need, kellel on tugevalt religioossed vaated, arvavad, et homo/biseksuaalseid ihasid saab ravida ning oma väidete toetuseks toovad nad näiteid inimestest, kes varem oma homoseksuaalsetele ihadele järele andsid, ent nüüd heteroseksuaalset elu elavad. Mõned religioossed organisatsioonid kasutavad seksuaalsete ihade blokeerimiseks ning süütunde tekitamiseks kahtlasi meetodeid. Taolised „paranenud“ inimesed võivad vabalt lihtsalt oma homoseksuaalsed tunded alla suruda, et heteroseksuaalset elu elada.

Homoseksuaalsus ⇔ Seksuaalsus

Homospetsiifiline nõustamine. See on nõustamisvorm, mida viivad tavaliselt, aga mitte tingimata, läbi homoseksuaalsed nõustajad lesbidest või geidest klientidega. See on üsna tõhus lähenemine nõustamisprotsessile, sest nii nagu immigrantide nõustamisegi puhul, on ka geidele ja lesbidele oluline teada, et nõustaja ise on homoseksuaalsuse problemaatika kokku puutunud. Taolise empaatiavõimeta võivad homoseksuaalsed kliendid tunda, et nad peavad selgitama emotsioone ja probleeme, mida nad veel isegi ei pruugi mõista, ning nad kardavad, et neid ei aktsepteerita. Kuigi homospetsiifiline nõustamine ei eelda tingimata, et nõustaja ise oleks gei või lesbi, peaksid nad olema vähemalt hästi kursis kohaliku geikogukonna tegemistega, et oma klientidele sobilikke nõuandeid jagada. Homospetsiifilist nõustamist läbi viies on muidugi oluline, et nõustaja aktsepteeriks homoseksuaalsust kui heteroseksuaalsusega võrdset seksuaalsuse vormi ning püüaks aidata oma homoseksuaalsel kliendil elada täisväärtuslikku homoseksuaalset elu.

Häbimärk ehk stigma on indiviidile iseloomulik joon, näiteks nahavärv või seksuaalne orientatsioon. Kui taoline joon märgistab inimese kui enamuselt erineva, kasutatakse seda ära diskrimineerimise põhjusena. Kui nahavärv on nähtav häbimärk, mida ei saa peita, siis homoseksuaalsus on nähtamatu häbimärk, mis tähendab, et seda on raske märgata, kui inimene ise sellest avalikult ei räägi. Nähtamatud häbimärgid, nagu homoseksuaalsus, võivad viia raske dilemmani. Gei või lesbi teab, et kui ta kapist välja tuleb, saab tema nähtamatu häbimärk ilmseks. See võib neid haavatavamaks muuta, sest nii saavad inimesed nende häbimärki nende vastu ära kasutada.

Interseksuaalsus. Inimese soo määravad ära geenid, hormoonid ja psühhosotsiaalsed faktorid. Interseksuaalsuseks nimetatakse erinevusi kromosomaalse soo, gonadaalse soo (munasarjad, munandid), soo hormonaalselt kontrollitud primaarsete ja sekundaarsete tunnuste vahel. See esineb ühel juhul u. 2000 sünni kohta. Seksuaalne identiteet areneb üldjuhul välja enne 14. elukuud, ent see võib hiljem ka muutuda. Muutused loote arengus võivad mõjutada nii primaarseid kui sekundaarseid sootunnuseid ning tuua seega kaasa interseksuaalsuse. Interseksuaalsetel inimestel esineb sagedamini kui ülejäänud rahvastikul probleeme sündides kaasa antud sooga samastumise või sooidentiteediga. Taolise häirega kaasneb tihti soov sugu vahetada. Paljud interseksuaalsed inimesed on kurtnud meditsiinilisest sekkumisest põhjustatud traumade üle, eriti oma erinevusest põhjustatud häbitunde üle, ent samuti häbi

üle, mis tekib võimalike kirurgiliste protseduuride ja nende tagajärgede tõttu (nt on nad kaotanud võime seksuaalset mõnu tunda). Mõnes riigis on interseksuaalide jaoks olemas eneseabirühmad.

Kapist välja tulemine. Kui lesbi, gei või biseksuaalne inimene otsustab avalikult oma homo/biseksuaalsust näidata või sellest kõnelda, nimetatakse seda „kapist välja tulemiseks“. On võimalik eristada sisemist ja avalikku väljatulekut. Kui keegi hakkab ennast geiks pidama ning aktsepteerib lõpuks oma homoseksuaalsust, nimetatakse seda sisemiseks väljatulemiseks. Kui sama isik hakkab teistele inimestele rääkima ja välja näitama, et ta on homoseksuaal, nimetatakse seda avalikuks väljatulemiseks. Kapist välja tulemine on alati protsess ja mitte mingi kindel ajahetk.

Lesbide ja geide sümbolid. Homoseksuaalsusele või lesbide ja geide eluviisile viitab mitu sümbolit. Kaks **läbipõimunud sümbolit**, mis tähistavad mõlemad kas **mees-** või **naissugu**, viitavad homoseksuaalsetele eelistustele.

Roosa kolmnurk viitab nendele homoseksuaalidele, kes küüditati ja vangistati natside sunnitöölaagritesse. Geimehi sunniti vanglariietel kandma tagurpidi roosat kolmnurka, et näidata nende vangistamise põhjust. 1970. aastatel äratasid geiaktivistid sümboli taas ellu, sest see juhtis tähelepanu kestvale diskrimineerimisele ja vägivallale homoseksuaalide suhtes.

Kreeka täht lambda. Selle tähe valis Geiaktivistide Liit välja 1970. aastal sümboliseerimaks geide vabanemist ning hiljem sai sellest rahvusvaheline sümbol lesbide ja geide õiguste tähistamiseks ning peavoolu kultuuri vastu protesteerimiseks.

Alates 1990. aastatest kasutatakse kogu maailmas lesbide ja geide kogukonna tähistamiseks **vikerkaarelippu**. Lipul on kuus triipu ning see sümboliseerib uhkust oma olemuse üle hoolimata homofoobide tegevusest. Ameerika kunstnik Gilbert Baker kujundas vikerkaarelipu 1978. aastal ning sellest ajast saadik on tegemist kõige tuntuma geiliikumise sümboliga maailmas. Kuus värvi ülevalt alla tähistavad teatavaid elu aspekte: punane elu, oranž tervist, kollane päikest, roheline harmooniat loodusega, sinine kunsti ning lilla vaimu.

On olemas ka ainult lesbisid tähistavad sümbolid, nagu näiteks **kaksikkirves** (kaheteraalne kirves), mis viitab müütiliste amatsoonide relvadele. Kaksikkirvest seostatakse jumalanna Demeteriga ning see oli viimase tseremoniaalsau.

Punane pael sümboliseerib solidaarsust HIVi ja AIDSi kandjatega; see võib tähistada ka AIDSi surnud meeste ja naiste mälestamist. See ei tähista isenesest homoseksuaalsust. Samas on Põhja-Ameerikas ja Euroopas geimehed üks HIViga nakatanute ja AIDSi surnute põhirühmadest ja seetõttu seostatakse seda sümbolit mõnikord geide ja lesbide kogukonnaga.

Lesbide ja geide vastu suunatud vägivald. Lesbide ja geide vastu suunatud vägivald esineb mitmel kujul: füüsilise, psüühilise, seksualiseeritud, verbaalse ja struktuuralse vägivallana. Äärmuslikel juhtudel otsivad homofoobsed inimesed spetsiaalselt kohti, kus lesbid ja geid kokku saavad, et neid füüsiliselt rünnata ja vigastada. Samas pole füüsiline vägivald enamasti planeeritud, vaid spontaanne ning esineb sagedamini siis, kui vägivaldsed inimesed avalikus kohas geid või lesbid ära tunnevad. Inimesed, kellele selline vägivaldne käitumine omane on, nimetavad seda pedede peksmiseks.

LGBT on rahvusvahelises kontekstis sageli kasutatav lühend, mis tähistab lesbide, geide, biseksuaalide ja transseksuaalidega seotud teematikat.

Mitmekesisus ja mitmekesisuse haldamine. Mitmekesisus viitab erinevate nähtuste kogumile, mida iseloomustavad erinevused ja sarnasused, nagu rassiline ja etniline kuuluvus, religioon või uskumus, vanus, puue, seksuaalne orientatsioon ja identiteet. Mitmekesisuse haldamine tähendab, et ettevõtted võtavad aktiivselt kasutusele mitmekesisust soodustavaid poliitikaid, et julgustada erinevatest rassidest, erinevate seksuaalsete sättumuste ja identiteetide, füüsiliste puuete, vanuse ja sooga töötajaskonna tekkimist ettevõttes. Sellise poliitika rakendamine toob ettevõttele kaasa mitu erinevat kasutegurit, näiteks rahulolevamad töötajad ning parema töökeskkonna nii lühi- kui pikaajalises perspektiivis (vt <http://www.stop-discrimination.info>).

Paljastamine. Paljastamine tähendab, et teatavate avaliku elu tegelaste homoseksuaalsus avalikustatakse (meedias) vastu nende tahtmist. Taoline komme pälvis meedia tähelepanu 1980ndatel ja 1990ndatel, kui radikaalsed lesbi- ja geiaktivistid ähvardasid avalikustada nende homoseksuaalide nimed, kes olid vastutavad homofoobsete seaduste või sotsiaalse ja ametliku suhtumise eest. Mitte kõik lesbid ja geid ei poolda paljastamist ning mõned leiavad, et see rikub inimese õigust privaatsusele.

Sallivus ehk tolerants. Vastupidiselt aktsepteerimisele ei tähenda sallivus avalikult vähemuste, marginaalsete rühmade ja mittekonformistide eest seismist ja nende aktiivset toetamist, vaid tähistab pigem silmatorkamatut las-nad-olla-suhtumist (ladinakeelne tegusõna *tolerare* tähendab taluma, kannatama). Sallivus kirjeldab vaikivat nõusolekut inimeste eksistentsile, kes mõtlevad, käituvad, elavad ja näevad välja teisiti kui teised. Selles mõttes on sallivus nõrgem ja passiivsem mõiste kui aktsepteerimine. Mitte kõik inimesed ei austa ega hinda tolerantsust. Sallimatuse pärast ei saa kedagi kohtusse kaevata ja sallimatute inimeste suhtes ei saa sanktsioone rakendada. Sallivus esineb ainult abstraktsel tasandil, mitte konkreetsete käitumisreeglitena. Seetõttu pole võimalik seda ka kohustuslikuks käitumisviisiks muuta. Samuti võib tolerantsi igal ajal ilma iga suguste õigustusteta tagasi võtta.

Seksuaalne orientatsioon on seksuaalne külgetõmme teiste inimeste vastu. Seksuaalset külgetõmmet võib tunda enda soost või vastassoost inimese või mõlema vastu. Seksuaalsus hõlmab enamasti seksi – see ei tähenda ainult seda, kellega inimene vahekorda soovib astuda. Selle alla käivad ka emotsionaalsed vajadused ning vajadus turvatunde järele suhtes teise inimesega. Teadlased on tõestanud, et seksuaalsed tegevused, fantaasiad ja identiteet ei pruugi alati kokku langeda.

Seksuaalne identiteet on osa inimese nägemusest iseenda kui seksuaalse olendi kohta – kuidas ta ennast tajub ja kuidas ta soovib, et teised teda tajusid. Taoline tajumine hõlmab nelja peamist komponenti: bioloogiline sugu (inimene on füüsiliselt tüdruk/naine või poiss/mees või tal ilmnevad ⇒ interseksuaalsed tegurid, mistõttu on ta korraga nii naine kui mees); sotsiaalne sugu soorolli näol (välimus, hoiak, kehakeel ja käitumine, mida teatud kultuuris klassifitseeritakse naiselikuks või mehelikuks); psühholoogiline sugu ehk seksuaalne identiteet (sisemine veendumus, kas ollakse mees või naine või mõlemad korraga) ning seksuaalne orientatsioon (millise sugupoole vastu tuntakse erootilist külgetõmmet). Inimene ei pea tingimata nendest neljast aspektist oma seksuaalse identiteedi juures kinni pidama (⇒ transvestiit, ⇒ seksuaalne orientatsioon, ⇒ transseksuaal, ⇒ trans-inimene).

Seksuaalsus. Seksuaalsus hõlmab inimeste mis tahes seksuaalset käitumist. Seksuaalsus ei tähenda ainult suguakti, vaid ka seksuaalfantaasiad, seksuaalset orientatsiooni jne. Kolm peamist seksuaalse orientatsiooni liiki on: heteroseksuaalsus (seksuaaltegevusteks eelistatakse vastassoost inimest), biseksuaalsus (seksuaaltegevusi nauditakse kummastki soost partneritega) ja homoseksuaalsus (eelistatakse vahekorras olla sama-soolise isikuga). Siinkohal on oluline märkida, et erinevate sättemuste vahel ei ole kindlaid piire ning neid tuleks vaadelda pigem kui muutlikke. Ameerika teadlane Alfred Kinsey avastas näiteks 1950ndatel, et on väga vähe inimesi, keda võib pidada 100-protsendiliselt hetero- või homoseksuaalseteks. Taolised mõisted näitavad ainult sättemust, nad ei kirjelda seksuaalsust kogu selle ulatuses.

Sildistamine tähendab, et lesbile, geile või biseksuaalile omistatakse mingisugune omadus, iseloomujoon või käitumisviis puhtalt tema seksuaalse orientatsiooni alusel. Iseloomujooned, mida lesbidele, geidele ja biseksuaalidele sel moel külge poogitakse, tulenevad sageli stereotüüpidest; näiteks "geid on naiselikud mehed", "lesbid on meestes pettunud", "lesbid käituvad mehelikult". Sildistamine võib selle ohvritele äärmiselt negatiivselt mõjuda. Kui inimene pikemat aega taolise sildiga elab, võib ta hakatagi külgepoogitud omadusi demonstreerima, sest niimoodi teda koheldakse ja seda keskkond temalt ootab. Sotsioloogilises kontekstis nimetatakse seda iseeneslikult täituvaks ennustuseks.

Sisemine homofobia Sisemine homofobia on lesbidest, geidest ja biseksuaalidest koosneva klientuuriga töötamisel üks keskseid teemasid. On praktiliselt võimatu, et lesbid, geid ja biseksuaalid ei ole lääne ühiskonnas kasvades omaks võtnud vähemalt mõningaid negatiivseid sõnumeid oma seksuaalsuse kohta. Taolised negatiivsed sõnumid võivad homoseksuaalides põhjustada teatavat vihkamist oma identiteedi ühe osa vastu. Sisemine homofobia võib ilmneda erinevate tunnete ja emotsioonide kujul, nagu avastamishirm, ebamugavustunne avalikult oma sättemust näitavate lesbide, geide ja biseksuaalide juuresolekul, kõikide heteroseksuaalide äratõukamine ja halvustamine või üleolekutunne heteroseksuaalide suhtes. Sisemise homofobiaga inimesed võivad uskuda, et lesbid, geid ja biseksuaalid ei erine millegi poolest heteroseksuaalidest, ent sellegipoolest kardavad nad väljatõukamist, sest teised tajuvad neid erinevatena. Nad võivad tunda külgetõmmet kättesaamatute inimeste vastu, näiteks erineva seksuaalse orientatsiooniga inimeste vastu, keda nad intiimpartneriks ei saa valida. See võib olla psühholoogiline moodus kaitsta ennast tõelise intiimsuse eest. Neil võib olla probleeme pikaajaliste suhetega, sest nende sisemine homofobia võib pöörduda ka nende (homoseksuaalse) partneri vastu.

STD on lühend ingliskeelsest väljendist suguhaiguse kohta (⇒ STLV).

Stereotüübid. Kinnistunud negatiivsed uskumused, mis on ühised ühele sotsiaalsele rühmale ja käivad mõne teise sotsiaalse rühma kohta. Stereotüüpe iseloomustavad üldistused ja etnotsentrism (liialdatult positiivsete omaduste külgepoogimine enda rühmale ja negatiivsete joonte määramine väljaspool seisvale rühmale). Homoseksuaalsuse kohta on käibel neli liiki stereotüüpe: stereotüübid, mis seostuvad soolise mittekonformsusega (näiteks see, et lesbid on mehelikud); stereotüübid, mis seostuvad sotsiaalsete rollidega (lesbid, geid ja biseksuaalid on väidetavalt kõrvalekaldega ja rikuvad norme); stereotüübid, mis seostuvad suhete ja seksuaalkäitumisega (geid on väidetavalt pedofiilsed ja neil on

väga palju juhuslikke partnereid; lesbidel on väidetavalt alles väljakujunenemata seksuaalsus); stereotüübid, mis seostuvad homoseksuaalsuse põhjustega (homoseksuaalse poisi vanemad soovisid tüdrikut, poisi elus puudus isakuju, seksuaalne väärkohtlemine ...).

STLV on lühend sugulisel teel levivate viiruste kohta; need levivad seksuaalsete tegevuste kaudu, nagu anal-, vaginaal- või oraalne seks, ent ka kokkupuutel nakatunud kehavedelikega. Levinumad STLVd on AIDS, süüfilis, B-hepatiit, gonorröa ja genitaalherpes.

Stonewall. Stonewall Inn on geikõrts Christopher Streetil New Yorgis. 1960. aastate lõpus toimusid linna geikõrtsides sageli vägivaldsed politseireidid. Ka 27. juunil 1969. aastal toimus Stonewall Innis reid, ent seekord otsustasid transvestiidid, geid ja lesbid politsei vastu üles astuda. See tipnes tohutute tänavarahutustega, mis kestsid kolm päeva. Paljud mässajad olid trans-inimesed, kes kuulusid ka rahvusvähemuste hulka. Stonewall oli esimene kord, kui geid ja lesbid võitlesid õiguse eest oma elu just sedasi elada, nagu nad tahavad. Stonewall kohandati seejärgi kohe homoseksuaalide ajalookäsitlusega sobivaks ning võeti nende kollektiivsesse mälusse, mistõttu oli geidel lihtsam häbimärgistusest ja -tundest lahti saada ning käituda kui uhked kodanikud, kelle võõrandamatuid õigusi rikuti. See sündmus pani aluse gei- ja lesbiliikumisele Ameerika Ühendriikides. Tänapäeval mälestatakse seda iga-aastaste pidustuste ja geiparaadidega enamikus maailma suurlinnades. Euroopa maades nimetatakse taolisi pidustusi üldjuhul Pride'iks, geiparaadiks või Christopher Streeti päevaks (CSD) ning mõnikord on peavoolu kultuur selle omaks võtnud. Tänapäeval tõmbavad paraadid ligi nii turistide kui ettevõtetest sponsoreid.

Subkultuur ja kogukond. Mõisted „subkultuur“ ja „kogukond“ viitavad teatavatele geide ja lesbide kokkusaamiskohtadele, nagu baarid ja ööklubid, ent ka nõustamisteenustele suuremate linnade lesbide ja geide keskustes. Samuti viitab see igasugustele geide ja lesbide üritustele või ettevõtmistele. Geide ja lesbide subkultuur arenes välja seetõttu, et heteroseksuaalses peavoolu kultuuris ei olnud homoseksuaalidele ruumi ega heakskiitu. Selle tõttu hakkasid geid ja lesbid looma kogukonda, kus nad saaksid elada just nii, nagu soovivad, ilma et keegi neid pidevalt jälgiks või erinevuste eest hukka mõistaks. Enamiku geide ja lesbide jaoks on see siiani väga võimas elamus, kui nad esimest korda mõnda geide ja lesbide kokkusaamiskohta külastavad, sest selles kogukonnas on homoseksuaalsus normiks.

Sugu. Erinevalt sõna „sugu“ sellest tähendusest, mis tähistab inimese bioloogilist sugu, on sugu siinses tähenduses kultuuriliselt ja sotsiaalselt määratletud sooroll ja -identiteet naise või mehe. Iga kultuur omistab kummalegi soole erinevad kohustused. Otsust, kas mees töötab pere toitmiseks ja naine jääb koju lapsi kasvatama, õigustatakse sageli n-ö looduse poolt määratud olemisega. Tegelikult käitatakse nii kultuuritraditsioonide ja sotsiaalsete konventsioonide tõttu.

Trans-inimene. Üldine mõiste inimeste kohta, kelle sooidentiteet (transseksuaalid) ja/või soo väljendamine (transvestiidid) erineb soost, millega nad on sündinud. Trans-inimesi on nii suundumusega naine-meheks kui mees-naiseks või määratlevad nad end kuidagi hoopis teisiti, kui need kaks suunda.

Transseksuaalsus. Transseksuaalse inimese sooidentiteet erineb tema bioloogilisest soost. Seetõttu võib ta soovida soovahetusoperatsiooni või olla selle juba läbi teinud. Transseksuaalsust ei saa samastada seksuaalse orientatsiooniga: transseksuaalid võivad olla hetero-, bi- või homoseksuaalsed.

Transvestiit on inimene, kes kannab (regulaarselt või mõnikord, täielikult või osaliselt) vastassoole mõeldud riideid. Transvestiit võib olla hetero-, homo- või biseksuaalne.

TOOMAS

Armusin ära, oma pinginaabrisse. Tema muidugi ei teadnud midagi, aga minu jaoks oli see paras šokk – kui lõpuks ise aru sain, mis toimub. Enne juba kahtlustasin... mind ei olnud tüdrukud kunagi tõmmanud. Absoluutselt mitte. Aga seda, et homo olen, ei uskunud nagu ka eriti. Homod. Peded. Lillad. See ei sobinud üldse, ma ei olnud ju mingi naiselik mees. Klassivennad teadsid moest sada korda rohkem kui mina. No ei huvitanud üldse... tegin sporti. Suusahüpet ja jalgratast. Ja see nagu pole väga homolilik ju.

Lõpuks hakkasin kahtlustama. Alguses tulid unenäod, pärast juba muu ka. Päril kindel olin siis, kui aru sain, et ma T.-i armunud olen.

Ei ole väga normaalne oma pinginaabrisse armuda. Näed temast öösel mingit sellist und ja siis vaatad talle koolis tavalise näoga otsa või – no haige ju. Lõpuks ajasin ma meid tülli. Et saaks mujale istuma. Ma ei tahtnud ta kõrval olla, kartsin, et T. saab aru või et keegi teine saab aru...

Mingi klassijuhatajatund oli. Eelmine õhtu oli telekast üks geifilm tulnud ja meil oli nii, et klassijuhataja tunnis arutati igasuguseid teemasid. Ikka igasuguseid. Siis ma ütlesingi – et kuulge, kas keegi eile vaatas seda... Jube kisa läks lahti, kõik lõugasid. Järele ja röve ja pederastid... Klassijuhataja ütles: olge vait. Ütles, et ühiskonnas on igasuguseid inimesi olemas... mõtlesin juba, et ta on üllatavalt normaalne. Kuni ta lisas: olge parem rõõmsad, et me elame toredas Elva linnas, kus selliseid inimesi pole.

Siis järgnes loeng sellest, kuidas me peame ettevaatlikud olema, sest Need Inimesed üritavad noori enda poole üle meelitada oma paraadide ja muu propagandaga. Et tuleb iseendale kindlaks jääda, siis ei juhtu midagi. Ja peab alati valvel olema ja kindlasti teada andma, kui me teame mõnda sellist Kahtlast Meest, sest nad võivad lastele ohtlikud olla.

Eksole hea, et meil Elvas selliseid probleeme pole.

Eksju.

Onju.

Eelarvamused

Kas me vajame eelarvamusi?

Eelarvamus on hinnang, mis antakse teise inimese või rahva kohta ilma neid tegelikult tundmata. Eelarvamused võivad olla olemuselt nii negatiivsed kui positiivsed. Eelarvamused omandatakse osana sotsialiseerumisprotsessist ning neid on väga raske muuta või välja juurida. Seetõttu on oluline, et me oleksime nende olemasolust teadlikud.

Selle kontseptsiooni selgitamiseks on kasu sellest, kui mõelda, kui hästi me oma sõpru tegelikult tunneme. Meil võivad olla erinevateks puhkudeks erinevad sõbrad: ühtedega käime kinos, jalutamas või teeme kodutöid, teistega läheme jalgpalli mängima, ratsutama või kontserdile. Kas me teame, milline muusika meeldib nendele sõpradele, kellega mängime jalgpalli või käime ratsutamas? Või ainult arvame, et teame? Asjade eeldamine on väga kerge ja tavaline. Kui juba sõprade kohta on nii lihtne midagi eeldada, kui lihtne võib see siis olla veel inimeste puhul, keda me ei tunne.

Eelarvamuste ja stereotüüpide abil mõtestame me oma maailma; kui reaalsus ei vasta eelarvamustele, on meie ajudel lihtsam muuta reaalsuse tõlgendusi kui eelarvamusi. Eelarvamused aitavad täiendada puudulikku teavet.

Mida meil tuleb teha, on eelarvamusi paljundada, et me hakkaksime nende vahel paremini vahet tegema! Näiteks võib seda teha teiste inimeste elusid paremini tundma õppides.

Loe noortele ette järgmine lõik:

Mari kuulis jäätiseautot mööda tänavat lähenemas. Talle meenus sünnipäevakingiks saadud raha ning ta jooksis tuppa.

Seda lõiku on võimalik tõlgendada nii: Mari on laps, kes tahaks jäätist osta, seega jookseb ta tuppa, et jäätise ostmiseks raha tuua. Aga kus see info tegelikult kirjas on? Muuda mõni lõigus toodud sõnadest ära („raha“ asemele panna näiteks „relv“) ja vaata, mis juhtub.

Me võtame varasemad kogemused ja teadmised ning paneme nende põhjal kokku mingisuguse hinnangu – mis veelgi olulisem – meie aju täidab lüngad, et lool ka mingi mõte oleks.

Sarnased mehhanismid hakkavad tööle ka siis, kui meie aju toetub eelarvamustele. Kui sa kuuled kedagi rääkimas teisest kultuurist pärit inimesest või erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesest, tekib sul nende kohta automaatselt silme ette kujutluspilt, olenemata sellest, kas nad on pärit teisest riigist, teisest linnast või naabruses asuvast piirkonnast. Sageli on sinu teave nende inimeste kohta puudulik, kuid sellegipoolest paneb sinu aju kokku mingisuguse pildi, et maailm mõistetavaks muuta. Kui me saame aru, et meie aju niimoodi käitub, võime hinnangu andmise edasi lükata ning püüda inimeste kohta rohkem teada saada, eriti kui me nendega tegelikult kohtume.

Mõttepaus

Hoiatuseks: sul on tegemist suhtumistega, mis on niisama keerulised, kui püüda maa pealt kaardistada maa-alust jäneste populatsiooni, töötades kõige algelisemate mõõteriistadega. Mõnikord teeme me ise enda elu raskemaks, nagu järgnev lugu ilmekalt näitab.

Mees tahab laenata oma naabri jalgratast. Enne naabri poole minemist hakkab ta kahtlema. Ta kahtlustab, et naaber hakkab igasuguseid vabandusi välja mõtlema, et ratast mitte anda.

Mees mõtleb, et võib-olla püüab ta väita, et tuli ei põle, seega võtab ta kaasa varulambi.

Siis tuleb talle pähe vabandus, et ratas on katki, seega võtab ta kaasa ka varuratta. Või väidab naaber, et rattakett on liiga lõtv, seega peaks ka varuketi kaasa vedama.

Kui mees lõpuks naabri ukse taha jõuab, on ta varuosadega koormatud ja maruvihane.

Kui naaber ukse avab, röögatab mees: „Hea küll, mul polegi sind ega su ratast vaja!“ ja tormab koju tagasi, olles veendunud, et naaber on tema vaenlane.

MEETODID

Ahvid ja banaanid

Alustuseks on sul vaja puuri viie ahviga. Riputa puuri keskele banaan ja pane selle alla astmed. Varem või hiljem läheb mõni ahvidest astmete juurde ja hakkab banaani poole ronima. Niipea kui ta on astmele roninud, pritsi kõiki ahve külma veega.

Mõne aja möödudes üritab järgmine ahv sama ning ka tulemus on sama: kõik ahvid kastetakse külma veega üle.

Seejärel keera külm vesi kinni.

Kui kolmas ahv püüab astmetele ronida, katsuvad teised teda peatada, kuigi külm vesi on kinni keeratud ning neil pole enam märjakssaamise ohtu.

Võta üks viiest ahvist puurist välja ning pane tema asemele uus. Uustulnuk märkab banaani ja hakkab astmeid mööda üles ronima. Tema suureks ehmatuses tulevad kõik teised talle seepeale kallale.

Pärast järgmist sellelaadset katset ja rünnakut teab ta, et astmetel ronimine toob kaasa teiste ahvide pahameele.

Võta ära järgmine esialgu puuris olnud ahvidest ja asenda seegi uue loomaga. Ka see uustulnuk püüab astmeid mööda banaani järele ronida, ent langeb teiste rünnaku ohvriks. Eelmine uustulnuk võtab samuti innukalt karistusaktiivset osa.

Asenda kolmas ahv uuega.

Ka see uustulnuk ronib astmetele ning saab karistada. Kahel neljast ründavast ahvist pole aimugi, miks nad teda peksavad või miks nendel astmeid mööda ei lastud ronida.

Asenda ka neljas ja viies ahv.

Kõik ahvid, kes pärast katset astmeid mööda banaanini ronida külma veega märjaks kasteti, on nüüd puurist läinud. Sellegipoolest ei ürita enam ükski ahv astmetele läheneda ja banaani kätte saada.

Miks? Sest nii on asjad siinkandis alati käinud...

Küsimused aruteluks

- Mõned inimesed arvavad, et loomi ei saa või vähemalt ei sobi kasutada illustreerimaks inimkultuuri toimimist. Mida sina sellest arvad? Kuidas sa seda põhjendad?
- Kas sinu ühiskonnas, kultuuris või sotsiaalses grupis on mingeid keelde, millest sa päris hästi aru ei saa?
- Mõttele ühe sellise keelu peale ja püüa seda väljaspoolseisjale selgitada.

Allikas: „Discovering Diversity“, autor Mark Taylor

Otsides sarnasusi, avastades erinevusi

Kui lihtne on leida kedagi, kes mõtleb ja tunneb samamoodi kui sina?

MEETOD

Palu osalejatel iseseisvalt küsimustele vastata. (Olenevalt rühmast võid küsimusi muuta.) Siis palu, et nad püüaksid leida kedagi, kes on kõikidele küsimustele sama moodi vastanud. See võib parajaks väljakutseks osutuda! Seejärel palu leida kedagi, kellel oleks võimalikult palju sarnaseid vastuseid.

Analüüsi alusta küsimusega, kas noortele meeldis selline harjutus ja miks? Seejärel rääkige sellest, mida nad harjutuse käigus õppisid. Pärast seda küsi neilt:

- kui paljud leidsid kedagi, kellega neil oli ühised kõik viis/neli/kolm/kaks/üks joont
- millised erinevused on rühmaliikmetel seoses usundi, muusika, ebameeldivate asjade, lemmikjookide ja muu taolisega.

PANE TÄHELE

Rühma suurus võiks olla üle 10, eelistatavalt grupp inimesi, kes üksteist veel väga hästi ei tunne. Harjutus võtab aega umbes 20 minutit. Enne harjutust pane valmis koopia küsimustega lehest ja pastakas või pliiats iga inimese jaoks

Allikas: „Discovering Diversity“, algallikas „Education Pack“

EESMÄRGID

Käsitleda noortega küsimusi, mis puudutavad isiklikku identiteeti ning arutleda, kuidas aktsepteerida ja väärtustada erinevuseid. Tutvustada noortele põhimõtet: kõik erinevad, kõik võrdsed.

Avastada rühmasiseseid erinevusi, arendada noorte suhtlusoskust, üksteist tundma õppida ning rühmakuuluvustunnet kujundada

Otsides sarnasusi, avastades erinevusi

Küsimuste leht (soovitavalt prindi küsimused eraldi lehele)

Kirjuta alltoodud küsimustele vastused ning püüa seejärel leida keegi, kellel oleks kõikidele küsimustele sarnased vastused. Kui see ei õnnestu, püüa leida keegi, kellega sa jagaksid nelja, kolme või kahte eelistust, või oled sa ainulaadne?

MA SÜNDISIN (kus) ...

MINU RAHVUS ON ...

MA OLEN ALLERGILINE (mille suhtes) ...

KÕIGE VÄHEM KANNATAN MA (mida) ...

MINU LEMMIKMUUSIKASTIIL ON...

Allikas: „Discovering Diversity“, algallikas „Education Pack“

Ekskursioon arvamuste, eelarvamuste ja hinnangute maailma

EESMÄRK

Koguda ning analüüsida üleüldiselt sool baseeruvaid stereotüüpe ning eelarvamusi, eriti seoses lesbide ja geidega. See tegevus on sissejuhatus sool põhinevatele stereotüüpidele ning on suunatud maskuliinsetele ja feminiinsetele kujunditele ning selliste hinnangute mõjule.

MEETOD

Raskusaste: kerge ette valmistada, läbiviimine nõuab kogemusi
 Grupi suurus: 12 – 22 inimest
 Aeg: 60 – 90 minutit
 Vajaminevad materjalid: töölehed (vt. lisa)
 Ettevalmistuseks: osalejad istuvad ringis; igal osalejal kirjutusvahend

Samm 1: arvamuste kogumine

Osalejatel palutakse täita neljatulbalised töölehed. Tulbad on „lesbid on... tunduvad... käituvad...“; „geid on... tunduvad... käituvad...“; heteroseksuaalsed naised on... tunduvad... käituvad“; „heteroseksuaalsed mehed on... tunduvad... teevad...“.

Osalejad peaksid spontaanselt kirja panema mistahes tekkinud assotsatsioonid, arvamused ning hinnangud seoses nende nelja grupiga. Juhul, kui tekib küsimus, selgitage, et osalejatel ei paluta jagada isiklikke arvamusi, vaid neile teadaolevaid ühiskonnas levinud arvamusi. Lõpuks peaks igas tulbas olema vähemalt kolm tüüpilist arvamust.

Paberid murtakse kokku, kogutakse, segatakse ning jagatakse taas osalejate vahel.

Samm 2: arvamuste valimine

Palu osalejatel väikestes gruppides ära märkida igal paberil, igast tulbast kolm (väiksemas grupis) või kaks (suuremas grupis) nende hinnangul tüüpilist, tähenduslikku, olulist arvamust (see samm on oluline vaid selleks, et märgistada arvamused, millega edasi töötatakse).

Samm 3: rollimängud

Palu neljal vabatahtlikul, kes on nõus üht neist rollidest (lesbi, gei, heteroseksuaalne mees, heteroseksuaalne naine) lühiajaliselt mängima. Nende ülesandeks on kuulata, mida nende konkreetse ühiskonnagrupi kohta öeldakse ning jagada seejärel enda emotsioone ja isiklike reaktsioone.

Rolli võttes ei pea vabatahtlik tingimata olema samast soost või samasuguse orientatsiooniga, st et näiteks naissoost osaleja võib võtta gei või heteroseksuaalse mehe rolli.

Alusta kõiki nelja rollimängu väikese tutvustusega. Palu vabatahtlikul maha istuda tühjale toolile sinu kõrval, ja jätta oma toolile maha kogu oma praegune identiteet ja võtta uuel toolil omaks uus roll; palu osalejal valida endale nimi ja kujutada ette enda tausta (iseloomu, vanust, ametit, suhet, elukohta...).

Kui osaleja on endale uue identiteedi loonud, palutakse teistel osalejatel üksteise järel lugeda ette esimesed märgitud arvamused paberitel. Arvamused tuleb muuta personaalseteks, st näiteks „lesbid vihkavad mehi“ oleks nüüd „Linda, sa vihkad mehi.“

Teine ring arvamuste ettelugemist (väikestes gruppides ka kolmas); kui paberitel on vähem kui kolm märgitud arvamust, tuleb ka see muuta isiklikuks: „Linda, sinu kohta ei ole enam midagi öelda“.

Peale arvamuste ettelugemisi palu vabatahtlikul rääkida, kuidas ta ennast neid arvamusi kuulates tundis. NB: küsimustele vastates palu vabatahtlikul rollis püsida.

Kasuta järgmisi küsimusi:

- Mida sa kuulsid?
- Mis oli tõsi? Mis mitte?
- Kuulsid sa midagi, mis sind häiris?
- Kuulsid sa midagi, mis sulle haiget tegi?
- Kuulsid sa midagi toetavat, midagi jõuduandvat?
- Kuidas sa tahaksid inimestega, kes neid asju sulle ütlevad, käituda?
- Soovid sa siinolevatele inimestele midagi öelda?

Täna vabatahtlikku rolli võtmise eest ning paluge tal rollist välja tulla. Jätkake teise, kolmanda ning neljanda rollimänguga. NB: ära luba siinkohal veel grupi-diskussiooni või grupi poolt esitatud küsimusi.

Aruta kõiki nelja rollimängu grupis.

- Kuidas said hakkama vabatahtlikud/grupp iga rollimänguga? Kas märgati mingeid erinevusi? Kas märgati mingeid sarnasusi?
- Milliseid feminiinseid ning maskuliinseid kujundeid võime märgata igapäevaelus?
- Kes otsustab erinevate kujundite maskuliinsuse või feminiinsuse üle?
- Milline on suhtumine neisse, kes ei käitu vastavalt oodatud soorollile?
- Kuidas mõjub inimestele stereotüpiseerimine?
- Kellel on võimalik teiste kohta hinnanguid anda?
- Millist rolli mängivad siin võimusuhted?

Ürita leida ning välja tuua seoseid seksismi ning homfoobia vahel näidates, et geisid ning lesbisid koheldakse kui „mitte-mehi“ ning „mitte-naisi“.

PANE TÄHELE Osalejad võivad paberitele kirja panna positiivseid arvamusi ja tugevaid negatiivseid välja jätta (mis sellest hoolimata olemas on) – selgita, et see harjutus ei ole poliitilise korrektsuse kohta, vaid stereotüüpide tundmaõppimiseks ning neist rääkimiseks.

Osalejad võivad öelda, et diskrimineerimine ei ole enam probleemiks, et kogutud arvamused ei oma enam suurt mõju ning et tugev isiksus suudab nendega vaevata toime tulla. Palu osalejatel ette kujutada, mis tunne võib olla neil, kes puutuvad eelarvamustega kokku iga päev. Ka nendel päevadel, kui sa tunned end nõrgana ega jaksaks oma tugevat isiksust maksma panna. Ürita neid mõtlemata panna eelkõige noorte inimeste olukorrale, kes on oma identiteeti alles leidmas, kinnitamas.

Järgmisena võiksid keskenduda homfoobia ja/või noorte LGBT-inimeste psühholoogilisele olukorrale.

LISA: Ekskursioon arvamuste, eelarvamuste ja hinnangute maailma, tööleht

Allikas: Tegevuse on välja töötanud KomBi/KBZ e.V., Berlin, 1992, eestikeelne tõlge ning mugandus Lisette Kampus, 2007

EESMÄRK

Uurida stereotüüpide ja sildistamise taga peituvaid mehhanisme ning selgitada välja, kuidas sildistamine stereotüüpilist käitumist kinnistab

Sildistamisharjutus

MEETOD Kleebi silt ühe stereotüübiga (nt laisk, matslik, loll) iga osaleja seljale. Osalejad ise ei tohi näha, mis sildile on kirjutatud. Osalejad võivad teiste silte vaadata, aga ei tohi paljastada, mis neil kirjas on. Seejärel peavad osalejad tegema lihtsa koostööhajutuse (nt peab rühm valima välja retsepti ning valmistama mingi roa. Nad peavad otsustama, kes läheb poodi, kes küpsetab, kes peseb nõud jne). Improvisatsiooni käigus peavad nad üksteisega suhtlema vastavalt teise seljale kinnitatud stereotüübile, ilma ütlemata, mis sildile kirjutatud on. Mõne minuti möödudes lõpeta harjutus ning arutlege tulemuste üle. Tavaliselt osalejad ärrituvad ning paljud hakkavadki käituma nii, nagu nende sildil seisab. Just sedasi stereotüübid toimivadki. Laienda diskussioon siltidele „lesbi“, „gei“ ja „biseksuaal“.

PANE TÄHELE Enne arutelu palu osalejatel rollidest välja tulla!

See harjutus toimib kõige efektiivsemalt, kui osalejad üksteist tunnevad ja mingil määral usaldavad. Uute rühmade puhul on oht, et ei näidata üles piisavalt austust või solvatakse teisi tahtlikult või tahtmatult. Ära anna kõige negatiivsemaid stereotüüpe õpilastele, kes on grupis niigi tõrjutud.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

LISA: Ekskursioon arvamuste, eelarvamuste ja hinnangute maailma, tööleht

Geid	Lesbid	Heteroseksuaalsed naised	Heteroseksuaalsed mehed
...on... ... paistavad... ... käituvad....			

KOOLIPIDU

Mina tulin kapist välja viieteistaastaselt. Muuseas, esimene, kes aru sai, oli mu vanem vend. Võttis ükskord letti ja küsis täiesti otse, et kuule, kas sa oled homo. Esimene reaktsioon oli ta pikalt saata, siis jälle mõtlesin: miks ma peaks. Ütlesin, et olen jah ja jäi nagu ootama, mis edasi saab. Ei saanudki midagi, ta ütles ainult ahah ja siis läks mitu kuud enne, kui meil see teema jälle üles kerkis.

Ega mul tavasõbrad ei teadnud – see pole asi, mida koolis arutada ju. Või klassis või kusiganes. Pigem oli ikka nii, et kui ise aru sain või aimdus tekkis, siis nagu automaatselt hakkas sõpruskond muutuma ka, tekkisid mingid uued tuttavad ja vanadega suhtlesin ikka vähem. Võibolla see on mingi turvatundega seotud, et uued tuttavad on ju justkui rohkem suva kui vanad ja siis sa põed vähem igasugu asju... Nii et sõpradest sai teada see uuem suhtlusringkond. Kõik suhtusid normaalselt, näkku küll keegi midagi eriti ei öelnud vähemalt. Tüdrukutele pigem isegi meeldis, siis hakkas mingi sõbrannatamine peale ja nad ikka tükk aega üritasid mulle mingeid mehi soovitada. Naljakas oli.

Vanad sõbrad, no need meie koolist, said teada hiljem ja üldse mitte minu käest. Nagu ikka, keegi kuskil nägi ja siis olid jutud lahti. Seal oli küll tunda, et suhtumine on täiega teine. Sellist sosistamist ja imelikult vaatamist. Hakati teistmoodi käituma ja teistmoodi rääkima... Siis läks asi ikka järjest imelikumaks. No mul näiteks vahetus pinginaaber kuu ajaga kolm korda. Juhus? Kust mina tean, aga sellest sain küll aru, et kui oli võimalik kuskile mujale istuda, siis ega väga minu kõrvale keegi ei tulnud.

Nojah. Alguses oli naljakas, pärast hakkas ikka segama. Selline tunne oli, et ma olen nähtamatu või kummitus. Et mina näen kõike ja kõiki, aga mind ennast ei näe keegi. Samas päris nii ka polnud, et ma oleks rääkinud kellegagi ja siis üldse sõnagi poleks öeldud. Ikka vastati, aga... teistmoodi. Lühemalt. Mingi „jah“ või „ei“ tüüpi asi käis. Ja kõik muu... no polnud päris see, et mind unustatakse klassiekskursioonile kaasa kutsuda. Aga minu käest unustati näiteks küsida, kuhu mina minna tahaks või... nagu muud. Minu arvamus polnud enam üldse arvestamist väärt. Vot just – minu käest ei küsinud enam mitte keegi mitte midagi. Kui mingi suhtlemine oli, siis olin mina ise alati otsa lahti teinud ja midagi küsinud, et sellele siis vastati. Aga ise, niisama, mingit suhtlust polnud.

Harjusin ära sellega. Aga no ikka käis närvidele, pinge oli kogu aeg õhus. Mingi koolipeo aeg läksid need asjad siis lõplikult kärisema... tantsisime. Ja siis tuli üks paralleelklassitüüp tüli norima. Ikka umbes nii, et mida sa, kuradi pede, siin tüdrukuid passid, et röve pervert ja kao minema... Alguses üritasin lihtsalt ignoreerida, aga siis läks madinaks juba... kõik passisid, onju. Ja ma ütlesin, et tõmmaku uttu, et mis see tema asi on. Siis läskis kakluseks. Tema alustas, mina oleks asja sinnapaika jätnud. Aga kui keegi lööb, loomulikult löön vastu. Ei lase ju end suvalt teiste ees peksta.

Õpetajad tulid vahele ja pärast olid „arutelud“ – klassijuhataja ja vanemad. Õpetaja oli saanud teistelt mingi kokkuvõtte selle tüli algusest ja siis ta küsis imala häälega, et „miks ma ei oleks võinud parem kaklemata jätta ja seletada, kuidas asi on“.

Ma ei saanud arugi, et millest ta räägib – mina ju üritasingi seda asja teistmoodi lahendada, ignoreerida. Siis klassijuhataja seletas tähtsa häälega vanematele, et ma käitusin valesti, sest kaklemise asemel oleks minu kohustus olnud selgeks teha, et nad eksivad ja ma pole homo. Et miks ma lasen neil selliseid sõnu enda kohta tarbida ja selliseid asju üldse uskuda, kui palju lihtsam oleks öelda, et see asi pole nii.

Noh, veerand tundi kuulasin seda monoloogi, siis sai kõrini, ütlesin: „Aga mis siis, kui asi pole selles, et nad eksisid? Vaid selles, et ma olengi homo ja see neile närvidele käibki?“

Nii ma tulingi kapist välja – õpetaja ja vanemate jaoks. Pole vist vaja lisada, et pärast seda olid perekonnas ka suhted üsna pingelised ja mingi kuu aega hiljem vahetasin kooli.

Kapist välja tulemine

Alguseks

Üks peamisi erinevusi homfoobia ja teist laadi diskrimineerimise, nagu seksismi ja rassismi vahel, on see, et homoseksuaalne orientatsioon ei ole nähtav, kui inimene ise ei otsusta seda nähtavaks muuta. Sotsiaalteadlased nimetavad seda nähtust „nähtamatuks häbimärgiks“, vastandina „nähtavale häbimärgile“, nagu inimese sugu või rass. Vaenulike reaktsioonide vältamiseks peavad lesbid ja geid langetama sageli otsuseid enda homoseksuaalsuse nähtavaks muutmise kohta.

„Väljatulemine“ on mõiste, millega tähistatakse seda, kui lesbid, geid ja biseksuaalid lõpetavad oma tunnete varjamise. Väljatulemine on osa suuremast identiteedi kujunemise protsessist, mille kaudu õpivad inimesed toime tulema oma tunnete sotsiaalse häbimärgistusega ning mis on äärmiselt oluline lesbide, geide ja biseksuaalide tugeva enesehinnangu väljakujunemiseks. See keerule interaktiivne protsess leiab aset indiviidi ja ühiskonna vahel.

Lesbiliste naiste ja geimeeste jaoks ei ole väljatulemine otsus, mis langetatakse ühekorraga ja igaveseks, see on pigem otsuste jada, mis hakkab pihta sellega, kui teismeline tunnistab samasoolist külgetõmmet kui aktsepteeritavat tunnet. Seejärel peab ta iga kord uut inimest kohates otsustama, kas tulla välja või mitte.

Põhiinfo

Puberteet on iga inimese arengus oluline hetk. Kui heteroseksuaalsed teismelised hakkavad oma seksuaalsust kogema ning ilmutavad romantilisi tundeid vastassoo vastu, tunnevad homoseksuaalsed teismelised, et neid on millestki ilma jäetud. Ühiskondlik surve seoses soorollidega on äärmiselt tugev ning inimesed, kelle identiteet ei sobi selle mudeliga kokku, tunnevad, et neil puudub maailmas koht ning on seetõttu üksildased ja segaduses ning võivad end tunda nõ ebanormaalsena. Mõnikord võib see viia lausa enesetapuni. Oma abitusel võivad mõned lesbid ja geid tunda, et nad on sunnitud valima hetero/homoseksuaalse kaksikelu ja avaliku väljatulemise vahel.

Väljatulemisprotsessi mõjutab hulk muutujaid: sugu, etniline kuuluvus, keskkond (linn *versus* maa), kaasaegse ühiskonna väärtushinnangud ja suhtumine, individuaalsed aspektid ja füüsilised võimed. Viis, kuidas poisid ja tüdrukud sotsialiseeritakse traditsioonilistesse soorollidesse, mõjutab nende väljatulemist. Mitmed nõustajad on täheldanud, et tüdrukud taipavad samasoolist külgetõmmet pärast intiimset või romantilist armumist teise tüdrukusse, samas kui poisid taipavad seda sagedamini pärast seksuaalse külgetõmbe tajumist.

Lesbidel, geidel ja biseksuaalidel puuduvad tihti eeskujud ning sisserändajate puhul on see probleem veelgi teravam. Pole praktiliselt mitte ühtki etnilise vähemuse hulka kuuluvat avaliku elu tegelast, kes oleks avalikult homoseksuaalne ning kellega noored saaksid end samastada. Eeskujude puudumine aitab

kaasa isolatsioonitunde ja madala enesehinnangu tekkimisele lesbide ja geide hulgas. Olla lesbi või gei ning samal ajal kuuluda ka etnilise vähemuse hulka tähendab seda, et inimene peab toime tulema mitmekordse diskrimineerimisega. Mitte-valge lesbi peab hakkama saama nii rassismi, seksismi kui homofoobiaga.

Siiski eksisteerib erinevus seksuaalsest sättumusest ja etnilisest päritolust tulevane vähemuskuuluvuse vahel. Lesbilised naised ja geimehed on sündinud ja üles kasvanud peredes, kus nende seksuaalset sättumust ette ei nähtud ning sellele reageeritakse sageli negatiivsete tunnetega (hirm, vastikus, viha, süütunne). Geide ja lesbide vanemad nutavad sageli taga heteroseksuaalset elu, mida nad oma lapsele ette kujutasid. Etnilise tausta puhul võib perekond oma kultuuritausta üle äärmiselt uhke olla ning seega toetada last tema identiteedi kujunemise juures.

Korduma Kippuvad Küsimused

Kuidas teismelised aru saavad, et nad on geid, lesbid, biseksuaalid?

Enamik geisid, lesbisid ja biseksuaale saab sellest aru samamoodi, nagu heteroseksuaalsed teismelised mõistavad, et nende romantilised tunded ja seksuaalsed ihad on suunatud vastassoole. See protsess algab varem, kui üldiselt arvatakse, juba üsna puberteedi alguses. Mõnikord läheb tunnete teadvustamiseks rohkem aega, eriti kui tundeid alla surutakse.

Kuidas ümbritsev keskkond väljatulemisele reageerib?

Sellele ei saa otseselt vastata, sest iga olukord on teisest suuresti erinev. Kui lesbiline tüdruk või geist poiss arvab, et homoseksuaalsust peab häbenema, on suur tõenäosus, et tema sisemine homofoobia tuleneb tema mitte-toetavast perekonnast või keskkonnast ning et tema väljatulemist saadaks vaenulik reaktsioon. Teisest küljest, kui inimene on avatud ja tunneb end vabalt, reageerib ka keskkond positiivselt.

Miks on inimesed geid, lesbid, hetero- või biseksuaalid?

Tänase päevani ei oska keegi sellele teaduslikku seletust anda. Üldiselt seletatakse seda geneetilise soodumusega, mida mõjutavad ka sotsiaalsed faktorid, ent päris kindel ei saa selles keegi olla. Tundub, et seksuaalne sättumus on kompleksse bioloogiliste, psühholoogiliste, sotsiaalsete ja kultuuriliste tegurite koosmõju tulem. Sa võiksid küsida, miks püütakse nii kangesti leida põhjust homoseksuaalsusele, aga mitte heteroseksuaalsusele.

Mida ma teen teismelisega, kes kaaslaste jaoks kapist välja tuleb?

Seda juhtub harva, et teismeline kaaslaste suhtes kapist välja tuleb. Kui see siiski peaks juhtuma, on kõige mõistlikum sellest klassis või noortekeskuse avameelselt kõneleda. Kõnealuse noorega peaks enne nõu pidama ning küsima, kas ta on sellega nõus. Teemat klassis või noortekeskuse arutades ära nimeta otseselt väljatulnud noort, vaid räägi üldiselt. Inimeste teadlikkuse tõstmine geide, lesbide ja biseksuaalide kohta on nende väljatõukamise vastu võitlemisel olulise tähtsusega.

KKK

nb

Pea meeles

Õpetajad ja noorsootöötajad peaksid olema teadlikud, et väljatulemine on isiklik valik ning pidev protsess. Seetõttu on oluline noore inimese valikusse austusega suhtuda. Piisava toe pakkumiseks tuleks luua turvaline ja mõistev õhkkond, kus teismelised saaksid vabalt oma vajadustest rääkida. Neid tuleks toetada ja julgustada oma tunnete ja identiteediga tegelemisel.

Kasulik nõuanne on austada teismelise tundeid ning võtta neid sellisena, nagu need on. Noorsootöötajad ja õpetajad peaks aktsepteerima kliendi või õpilase enesemääratlust seda kahtluse alla seadmata. Pea meeles, et on väike hulk inimesi, kes on seksuaalvahekorras samast soost isikutega, ent ei pea ennast homoseksuaalideks. Seega on oluline mõista, mida täpselt mõeldakse sõnadega, millega ennast kirjeldatakse (st miks nad ennast homoseksuaalideks ei pea).

peatükk jätkub >>>

Isiklik lugu

MADLI

Ma olin 13, kui aru sain, et olen teistmoodi. Mäletan seda konkreetset päeva, mingeid imelikke detaile. Kuumade juuste ja mulla lõhna. Maja seina ääres istuvat kolme jalaga kassi. Vaibakloppimispuu punase-pruuni kirjut värvi. Autot pesevat naabrimeest ja seda, et terve hoov oli täis lendavaid mulle. Madlil oli roheline kleit ja tema tedretäpiline õlg kestendas. Ja mul olid jalas uued valged tennised, mis hõõrusid – aga olid ikka jube lahedad, isa oli need just Saksast toonud.

Istusime seal terve meie maja tüdrukute kambaga ja nagu ikka viimasel ajal, räägiti poistest. See oli nii imelik... Kui me maalt linna kolisime, siis oli esimene suurem arusaamatus just see poiste ja tüdrukute vahe. Ma olin harjunud, et kõik on koos, üks seltskond. Pealegi oli meie kandis poisse rohkem ja mul vennad ka, nii et ma vist olingi rohkem poistega suhelnud. Linnas olid teised reeglid. Koos ikka väga midagi ei tehtud, ikka tüdrukud ühes kohas ja poisid teises. Ja siis käis vuih ja aih, kui mõni poiss ligemale tuli. Põhiteema see, et kes neist poistest ikka vastikum on. Võttis päris mitu aastat enne, kui ära harjusin – et pole päris ühest liigist, et poisid on omaette maailm ja tüdrukud teine. Nüüd, sellel suvel, oli kõik väga järsku teistmoodi läinud. Enam polnud vuih ja aih, oli hoopis pidev arutelu, et kes kellesse parasjagu armunud on ja kes keda koolipeol suudelda tahaks.

Istusin ja kuulasin ja mõtlesin, et kellesse mina siis parasjagu armunud olen. Valisin oma lemmiku välja ja olin juba mitu nädalat üritanud end armunuks mõelda, teda endale pidevalt ette kujutada ja tunda seda imelikku suurt õhkamise-tunnet, mida kõik mu sõbrannad endas kandvat paistsid.

Too päev istusime vaibakloppimispuudel ja vaatasime, kuidas meie hoovi poisid jalgpalli tagusid. Ja kui siis hakati jälle uuesti arutama, kes kellega suudelda kavatseb, saingi aru. Hoolimata minu nädalaid kestnud püüetest Jaaku ära armuda, ei olnud ma ikkagi kaugemal kui alguses. Siis vaatasin ma Madlit, pisi-kest, punase pea, roheliste kassisilmade ja tedretäppidega Madlit tema rohelises kleidis ja teadsin, et ma suudleksin kohe praegu palju parema meelega teda kui oma ihalusobjektiks mõeldud Jaaku.

Miks peaks mind huvitama need pikaldase mõtlemisega lärmajad, kui mu kõrval on ometigi midagi nii habrast ja ilusat?

Madlit suudlesin ma ka, aga alles üsna mitme aasta pärast. Pooljuhuslikult, tema toas. Üheks hetkeks, üheks viivuks oli seesama tedretäpiline ime justkui minu oma. Mitte midagi muud ei juhtunud, seda suudlust isegi ei mainitud enam kordagi – justkui poleks seda olnudki. Vahel ma mõtlen, et äkki tõesti kujutasin ma endale lihtsalt ette... ehkki mu huuled mäletavad veel, kui pehme oli ta suu, mismoodi lõhnas ta nahk ja tundusid ta ripsmed üle mu põse libisedes...

Ma ei tea, kas ja mida Madli minust mõtles. Selliseid asju me omavahel ei arutanud. Ilmselt sai ta oma varaküpsel naiseksolemise moel aru, et minu tunded tema vastu on palju suuremad sellest sõprusest, mis temal mulle pakkuda oli.

Keskastmes käisime juba erinevates koolides, tekkisid uued sõbrad ja omavahelist suhtlemist jäi järjest vähemaks. Ühel päeval tulin trennist ja nägin, kuidas Madli pere asju autosse tõstis. Ta seisis ise ka seal, auto kõrval. Halli jope ja maani lohiseva salliga... Hüüdsin teda, aga ta ei vastanud – vaatas mulle vaid pikalt silma. Vaatas siis ka, kui ma lõpuks trepikotta läksin. Ikka veel ei sõnagi... arvasin, et ju ta on millegi pärast pahas tujus ja et ju siis räägime, kui nad maalt tagasi tulevad.

Õhtul vaatasin aknast välja ja nägin, et ta on ikka veel seal. Ja siis nägin ma kolimisautot...

Ta ei olnud mulle sellest sõnagi lausunud. Mitte kellelegi meie seltskonnast polnud, aga mina – mina olin ju teistmoodi. Me olime suurema osa oma elust koos veetnud, iga päev teineteisega seotud olnud, justkui õed ja hingesugulased.

Seisin köögiaknal ja nutsin lahinal. Lubasin endale, et kui ta nüüd tõstab pilgu mu aknasse ja vaatab mu silma, jooksen hoovi tema juurde. Palun tal jääda. Palun ükskõik mida ja luban talle ükskõik mida... aga ta ei vaadanud või ei suutnud mina ta pilku leida.

Nägin teda kaua kaua unes, seda, et ta tuleb tagasi ja kõik on täpselt nii, nagu varem. Aga ta ei tulnud... ega helistanud.

Viimati kohtusime viis aastat tagasi, ühel kontserdil. Seisime ja ajasime juttu, kaks võõrast inimest, kes justkui meenutaksid kedagi, keda kauges minevikus tundnud oled. Jah, helistame muidugi... hoiame kontakti... tule mulle külla... teeme seda, saame kokku... kõik tühised lubadused said vahetatud ja ometigi teadsime me mõlemad juba siis, et meist kumbki ei tõsta kätt helistamaks. Mitte kunagi enam.

Aga vahel harva, mõnel õnnelikul ööl näen vilksamisi habrast punapäist kogu ja rohelist kassisilmi unes. Ta naeratusse mahub siis terve maailm ja mina – ma tean, et kui ta tuleks ja suudleks mind, saaksin taas hetkeks käte vahel hoida taevast.

MIDA SEE MINU JAOKS TÄHENDAB?

- ? Mida sa arvad enda klassi õpilastest või keskuse noortest, kes kapist välja tulevad? Kas sa pead seda lesbidest ja geidest noorte puhul oluliseks? Kas sa suhtud sellesse kartusega? Reageeriksid sa sellele positiivselt?
- ? Teismelist ei tohi sundida ennast kaaslaste ees avalikustama. See peab olema noore enda otsus, sest see mõjutab sügavalt kogu tema edasist elu.
- ? Võta arvesse erineva kultuuritaustaga inimeste teel seisvaid raskusi väljatulemisprotsessi ajal.
- ? Kuidas sinu õpilased või keskuse noored võiksid sinu arvates reageerida, kui mõni noor kapist välja tuleks? Milline oleks klassi või noortekeskuse atmosfäär? Kas noor julgeks oma homoseksuaalsust näidata?
- ? Kui sa leiad, et väljatulemine ei ole sinu jaoks probleem, kas sa tunneksid ära need 5–10% kooli õpilastest või noortekeskuses käivatest noortest, kes on homoseksuaalsete kalduvustega?
- ? Kas sa tead, miks sinu õpilased või keskuse noored võivad antud teemale negatiivselt reageerida? Pea meeles, et nad tegelevad enda identiteetide loomisega ning neid häirib, kui nad peavad silmitsi seisma kellegagi, kes ei järgi enamuse reegleid. See seab nende endi valitud arengusuuna kahtluse alla.
- ? Kuidas sa suhtud diskrimineerimise mõjudesse lesbist või geist teismelise puhul? Mida homoerootiliste ihade olemasolu antud kultuuritaustaga teismelise puhul tähendab?
- ? Mida sa arvad seksuaalsetest sättumustest? Kas sinu jaoks on sättumus sama mis eelistus, identiteet, sildistamine või käitumine või teed sa üldjuhul nendel aspektidel vahet?
- ? Pööra tähelepanu sellele, mida sa ütled, kui järgmisel korral homoseksuaalsusest räägid. Kas sa tunned end ülaltoodud termineid kasutades vabalt ning kas sa võtad neid arvesse?
- ? Kuidas sa suhtuksid poissi, kes on vahekorras teiste poistega, ent määratleb end siiski heteroseksuaalina? Kas sa peaksid teda geiks, kes oma olemust ei tunnista, või lihtsalt poisiks, kes alles otsib oma identiteeti?
- ? Noortega töötavad inimesed võivad olla kursis väljakutsetega, millega seisavad silmitsi lääne kultuurist pärit noorukid, ent kuidas on lood nende geidest ja lesbidest noorukitega, kes kuuluvad mõne etnilise vähemuse hulka?
- ? Kuidas sa ise kapist välja tulemisest suhtud? Kas see on sinu arvates oluline? Kuidas sa toimiksid lesbilise või geist teismelisega, kes kardab välja tulla?

MEETODID

EESMÄRK

Kogeda erinevaid kihistusi enamuse või vähemuse hulka kuulumisel. Leida sarnasusi ja erinevusi

Mina / mina mitte mäng

MEETOD

Valmista ette hulk kes-küsimusi (näiteks: Kes on vähemalt kord elus suitsetanud? Kes on bussis jänest sõitnud? Kes on kunagi tüdrukut või naist suudelnud? Kes on kunagi poissi või meest suudelnud? Kes tunneb isiklikult mõnda lesbilist tüdrukut/naist või geist poissi/meest? Kes läheks lesbide kohvikusse? Kes läheks geide ööklubisse? ja muid taolisi küsimusi, mis puutuvad armastusse, partnerlusse ja seksuaalsusesse).

Osalejad kõnnivad läbi toa ning neile esitatakse ükshaaval nimetatud küsimusi. Toa kahest vastasseinast on üks tähistatud paberilehega, millel on vastusevariant „mina“, ja teine paberilehega, millel on vastusevariant „mina mitte“. Vahepealne variant ei ole võimalik. Osalejatel palutakse enne harjutust valida pool isegi siis, kui seda on raske teha. Noortel palutakse harjutuse ajal mitte rääkida ega kommenteerida. Ülesande mõte on pigem konkreetsele küsimustele vastamisest tekkinud olukorra ning inimeste jagunemise tajumises.

Osalejad peavad pärast igale küsimusele vastamist jagunema kahte rühma: ühele poole need, kes vastasid „mina“, ja vastaspoolele „mina mitte“ vastuse andnud. Iga osaleja vaatab, kes on vastaspoolel ja tema kõrval ning pöörab tähelepanu enda tunnetele. Seejärel kõnnivad kõik toas ringi, kuni küsitakse järgmine küsimus. Oluline märkus: õpilastel peaks lubama valetada, mis tähendab, et kedagi ei sunnita küsimusele vastates tõe välja ütlemata. Seetõttu peaks viimane küsimus olema: „Kes on selle mängu jooksul vähemalt korra valetanud?“

Pärast küsimusi peaks toimuma rühmadiskussioon, kus arutatakse osalejate tundeid harjutuse ajal, kas nad märkasid midagi või tundsid mingil hetkel hämmeldust jne.

PANE TÄHELE

Selle mängu käigus saavad noored kogeda nende lesbide, geide ja biseksuaalide olukorda, kes on sunnitud olulist osa oma elust varjama. On oluline, et mängu läbiviija – õpetaja või noorsootöötaja, kaasa mängiks ning küsimustele ka ise ühte poolt valides vastaks. Samuti peaks läbiviija sessiooni lõpus vastama küsimusele, kes mängu jooksul vähemalt korra valetas, variandiga „mina“, muidu ei julge suurem osa õpilastest tunnustada, et nad kord või paar tõtt ei rääkinud.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

Kujuta ette...

MEETOD

Noored jagunevad väikesteks poistest või tüdrukutest koosnevateks rühmadeks. Rühmas peavad nad ette kujutama, mis nende elus muutuks, kui nad oleksid geid või lesbid. Anna rühmadele aega selle üle järele mõelda. Kuidas nad käituksid? Kuidas nende pere ja sõbrad reageeriksid? Kas kujutluspildid on positiivsed või negatiivsed? Miks? Miks mitte?

EESMÄRK

Saada aru, miks kapist välja tulemise protsess võib lesbide, geide ja biseksuaalide jaoks väga raske olla

PANETÄHELE Homoseksuaalsete noorte jaoks võib selline meetod piinlikust tekitada, eriti kui nad pole veel kapist välja tulnud, seega tuleks seda mängu suure ettevaatlikkusega kasutada. Kui kellegi on raskusi enda geiks kujutlemisega, lase tal ette kujutada, et kõik inimesed on homoseksuaalsed ja ainult üksikud heterod. Mis tunne siis neil mõnel heterol oleks?

Teine võimalik lahendus: lase õpilastel lugeda katkeid gei- või lesbiautori autobiograafiast.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

Juhitud kujutelm homofobiast

MEETOD Korralda ruum selliselt, et osalejad istuksid (põrandal) ringis ning atmosfäär oleks võimalikult mugav ning turvaline, st et ei oleks segavaid hääli jne.
 Grupi suurus: soovitatavalt mitte enam kui 20 inimest (arvestades lõpuvestluse läbiviimist), kuid võib teha ka mõnevõrra rohkemate või vähemate inimestega
 Aeg: 60 – 90 minutit
 Vajaminevad materjalid: väike prügikorv; 6 erinevat värvi paberkaarti igale osalejale.

Jaga osalejatele välja kuus värvilist paberkaarti.

Loe aeglaselt ette kogu järgnev kujuteluloo tekst:

Ma palun sul kõrvale, ära panna midagi, mis on sinu jaoks väga oluline. Ma palun sul nüüd ära panna sinu mälestused. Ma palun sul eemalduda reaalsusest ja kasutada meile antud võrratut oskust midagi ette kujutada. Sinu ettekujutusvõime on selle harjutuse juures kõige tähtsam. Me võtame ette kronoloogilise reisi sinu mõttesilmadega ja vaatame, milline võiks olla sinu elu homoseksuaalsena. Sellel teekonnal võid kogeda mitmesuguseid tundeid, luba endal neid tunda, kuid ära lase neil end harjutuses osalemisel segada. Palun mõista, et ma ei soovi sinu tunnetega manipuleerida ega muuta seda, kes sa oled. Eesmärgiks on aidata sul mõista tundeid ja kogemusi, mida keegi, kes on homo- või biseksuaalne, kogeda võib. Kogemused, milledest ma sind läbi juhatama hakkam, ei ole LGBT-inimeste puhul universaalsed, kuid mõningad neist situatsioonidest on võrdlemisi tavalised.

Neile kuuele kaardile sinu käes kirjuta nimi, sõna või fraas, mis seostub sinu jaoks järgnevate kategooriatega. Iga kategooria jaoks kasuta eraldi kaarti.

Kategooriad on:

1. Inimene, kellega sa lapsepõlves saladusi jagasid
2. Mõned sinu lähemad sõbrad põhikooli ajal
3. Mõni väiksem ese, mis sulle teismeliseeas väga kallis oli
4. Lemmikkoht sõpradega aja veetmiseks
5. Inimene, kes on sulle väga lähedane
6. Mõni sinu unistus või suur eesmärk

Seda teekonda läbides hoia neid kaarte enda käes ning püüa keskenduda kirjutatu isiklikule tähendusele, kujutle, kuidas sa end tunneksid, kui mõni neist või kõik ühtäkki su elust ära kaoks.

EESMÄRK

See harjutus keskendub mahasurutusele ning isiklikele sisemistele tunnetele ja näitab, milliseid tundeid võib tekitada homofobia ja vägivald.

Aidata osalejatel mõista mõningaid tundeid ja kogemusi, mida LGBT-inimesed kogeda võivad.

Läheme tagasi sinu lapsepõlve. Mõtles ajale, kust pärinevad sinu peamised lapsepõlve mälestused. Võib-olla oled sa kaheksa või üheksa aastane. Sa istud televiisori ees ja vaatad saadet. Üks tegelastest on sinuvanune ja sinuga samast soost, ta on sinu lemmiktegelane ja tegelikult üks peamisi põhjuseid, miks sa seda saadet vaatad. Sa tunned, et ta meeldib sulle, sa tahad olla tema parim sõber. Sa pöördud kellegi poole, kellega oled alati saladusi jaganud, ja ütled „Ma armastan teda!“. See inimene teeb nägusid ja ütleb: „Vastik! Sa ei peaks niimoodi tundma.“ Sa oled seaduses, ja sul on piinlik.

Tõsta üles kaart, millel on selle inimese nimi, kellega sa lapsepõlves saladusi jagasid. Sa ei tunne enam, et saaksid temaga jagada oma mõtteid ning sügavaid tundeid. Viska see kaart käest ära.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Sa oled nüüd kaksteist aastat vana ja käid põhikoolis. Sinu kehalise kasvatuse õpetaja juhatab teid tunni lõppedes riietusruumi ja jääb, nagu alati, ukse taha valvama, et te õigeks ajaks riidesse saaks. Loomulikult ei kulu riietumisele nii palju aega, niisiis istute sõpradega riietusruumis ja jutustate oma klassikaaslastest. Keegi hakkab rääkima, et talle meeldib üks vastassoost klassikaaslane, kõik on nõus, et see klassikaaslane on ilusa välimusega ja huvi tema vastu on ühine. Sina aga ei tunne niisugust huvi. Sa tunned end ebamugavalt ja justkui ei sobi sellesse pilti. Keegi naerab pisut liiga kõvasti ja õpetaja teeb ukse lahti, et vaadata, mis toimub. Jutuajamine lõppeb ja sa lähed järgmisesse tundi. Sa tunned end üksikuna ja äralõigatuna, sa tead, et oled oma sõpradest erinev ja tunned, et keegi ei mõista sind. Ka sina ise ei saa oma tunnetest aru, ja tahad neist rääkida, aga sa ei saa.

Tõsta üles kaart, millele kirjutasid oma põhikooliaegsete sõprade nimed. Sa ei tunne, et te oleksite enam nii lähedased nagu varem. Viska see kaart ära.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Sa oled nüüd kuusteist. Sa oled keskkooli oodanud ja sellest unistanud. Sa usud, et asjad saavad olema teistmoodi, et sul tekib palju uusi sõpru ja sa ei tunne end enam äralõigatuna. Sa väldid pikemaid pilke nende klassikaaslaste suunas, kes sulle meeldivad; sa ei taha, et sind kutsutakse nende mõnitavate nimedega, mida sa tihti kooli peal kuulnud oled: pede, lesbar, väärakas. Sa ei taha, et inimesed arvavad, et sa oled homo. Sa oled oma vanematelt, sõpradelt ja teistelt kuulnud, et homod on kummalised. Sa oled homoseksuaalseid inimesi näinud ainult televiisori, ja need tegelased olid alati kas kurjategijad või said surma. Sul on meeles film, mille üks tegelastest oli homo ja keda seepärast mõnitati. Filmi lõpupoole saab see tegelane surma, ja keegi ei näi sellest eriti hoolivat. Sa ei tea, kes sa oled, aga sa tead, et sa ei saa olla homo. Sa ütled endale, et see on mööduv ja sa kasvad sellest kindlasti välja.

Ühel päeval söögivaheajal järjekorras seistes unustad sa end ja vaatad pikalt kedagi, kes sulle meeldib. Keegi näeb su pilku ja kutsub sind „väärakaks“. Ja kõik algab uuesti – hüüdnimed, tõrjutus, tunne, et sa oled väärtusetu. Hiljem garderoobis oma koti juurde minnes avastad, et keegi on selle lahti teinud ja sinna ketšupit valanud. Leiad kotist paberitüki, millele on kirjutatud: „Homod on vördjad!“. Midagi, mis oli kotis ja mis on sulle väga kallis, on ära varastatud. Sul on tunne, et kogu maailm vihkab sind ja sa küsid endalt, miks see sinuga juhtub. Sa mõtled, et parem oleks, kui sa oleksid surnud... ja sa oled mõelnud enesetapule, kuid sa kardad seda teha.

Tõsta üles kaart, millele oled kirja pannud sulle olulise eseme – see on igaveseks läinud.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Sa oled nüüd üheksateist ja peale aastatepikkust lootmist, arutlemist, küsimist ja vaevlemist... oled sa lõpuks jõudnud arusaamisele, et sa tõepoolest oled homoseksuaalne. See ei ole lihtsalt faas. See ei ole midagi, mida sa oled valinud. Sa lihtsalt oled see, kes sa oled. Sa oled just kohtunud kellegagi, kes on nagu sina. See inimene on avatud ja rõõmsameelne ning positiivselt kindel oma homoseksuaalsuses. Sa räägid temaga oma tunnetest ja sügavaimatest mõtetest. Lõpuks oled sa kohanud kedagi, kes sind mõistab, keegi, kes teab – sa ei ole halb, haige või veidrik.

Sa tunned, et see inimene meeldib sulle ja sa tahad teda paremini tundma õppida. On üks koht, kus sulle meeldib väga käia, niisid teed talle ettepaneku hiljem seal kokku saada. Sa jõuad pisut varem kohale ning ootad ärevalt ja kannatamatult – see on sinu esimene päris kohting. Ta astub uksest sisse ja sa tahad teda kallistada. Sa hakkadki teda kallistama, kui märkad ühtäkki hirmu tema näos. Sa saad aru, et teised inimesed teie ümber vaatavad sind ja teda kahtlustavalt. Tunnete end väga imelikult ja ebamugavalt ja sa otsustad kiiresti lahkuda.

Tõsta üles kaart, millele kirjutasid koha, kus sulle meeldib käia – sa ei tunne end seal enam hästi.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Sa oled kahekümne ühe aastane. Keegi, kes on sulle väga lähedane, on korraldanud sulle sünnipäeva puhul õhtusöögi. Söök oli väga maitsev, õhkkond oli meeldiv ja rääkisite headest mälestustest. Te mõlemad naersite palju ning ühtäkki sai sulle selgeks, kui oluline see inimene sinu jaoks on; sa ei taha enam üht olulist osa enda elust tema eest varjata. Sa oled otsustanud, et kui võimalus avaneb, siis ütled sa talle, et sa oled homo.

Õige pea tekibki sobiv hetk. Sa räägid sellele inimesele, kui oluline ta sinu jaoks on ja et on midagi, mida sa oled talle juba ammu rääkida tahtnud. Lõpuks ütled sa selle välja: „ma olen homo“. See inimene vaatab sind mõne hetke ega ütle midagi. Mõne aja pärast ütleb ta: „Noh, sellest pole midagi. Sa oled ikkagi minu sõber,“ aga miski on muutunud. Tekib piinlik vaikus ning see inimene tunneb end ilmselgelt ebamugavalt. Sa üritad nalja visata, kuid see ei tööta. See inimene vaatab sind nagu võõrast ja sul on tunne, et teievaheline side on katkenud.

Tõsta üles kaart, millele kirjutasid omale lähedase inimese nime – viska see kaart ära, seda lähedust ei ole enam.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Sa oled lõpetanud ülikooli ja oled valmis pärismaailma astuma. Sa oled just saanud töö, mille üle sul on tõeliselt hea meel ning sa oled uuel kohal just alustamas. Sa tunned end üsnagi hästi, rasked ajad on selja taga, ja sa tead, kes sa oled ning mida sa tahad saavutada. Sa oled enda üle uhke sellisena, nagu sa oled – homoseksuaalsena. Sinu uhkus ei tulene mitte sinu seksuaalsest identiteedist, vaid asjaolust, et sa oled hakkamasaaja, sul on õnnestunud end eelarvamustest vabaks murda. Sa oled lõpetanud oma orientatsiooni kohta valetamise ja selle mahasalgamise. Sa mõtled oma unistustele ja eesmärkidele ja tunned, et ühel heal päeval sa teed selle kõik teoks. Hiljem, samal õhtul, saad oma sõpradega kokku teie lemmikkubis. Sa tunned, et tahaksid tähistada oma head õnne. Te võtate mõned joogid ja lõbutsete. Sina otsustad lahkuda pisut varem, sest sa tahad oma homoseks esimeseks tööpäevaks valmis olla. Ütled sõpradele „tsau“ ja kõnnid läbi parkimisplatsi. Ühest autost astuvad välja kolm meest ning tulevad sulle lähemale. Neil on kurikad. Üks neist ütleb „head aega, vördjas“ ja lööb kurikaga sinu pea suunas. Teised liituvad.

Tõsta üles kaart, millel on sinu unistused ja eesmärgid. Neid ei ole enam.

(Paus; oota, kuni osalejad kaardid ära viskavad)

Peale kujutletava teekonna teksti lugemist luba väikene vaikusehetk, u 30 sekundit.

Vestlus

Läbiviija peab suunama grupi vestluseni individuaalsetest tunnetest ja mõtetest, mis selle harjutuse vältel tekkisid. Ole valmis vaikuseks, mis võib tekkida, kuid ära lõpeta vestlust seepärast ära. Stimuleeri vestlust küsimustega osalejate mõtetest, tunnetest, reaktsioonidest.

- a) Millised tunded sul selle kujuteldava teekonnaga tekkisid?
- b) Märkasid sa enda juures reaktsioone, mis sind üllatasid?
- c) Mida sa sellest teekonnast õppisid?

PANE TÄHELE Kasuta lõpetamiseks mõnda tegevust, mis laseks osalejatel kergemini sellelt teekonnalt nõ „tagasi“ tulla ja iseenda identiteet tagasi saada. Näiteks „pesumasina“ harjutus, kus osalejad seisavad üksteise vastas rivis moodustades koridori, osalejad hakkavad otsast läbi koridori jalutama ning seda tehes peavad teised neid puudutama ja nende nime ütleva.

NB: tagasitulekutegevuse valik sõltub grupist, kui mugavalt end üksteisega tuntakse jne, seega tuleks seda tegevust valida hoolikalt.

Võimalik on ka kõigepealt osalejad väiksematesse gruppidesse lahutada ning paluda neil esmaseid tundeid seal jagada. Anna gruppidele umbes 10 minutit ning seejärel jätk vestlust suures grupis.

Allikas: Tegevus baseerub Mark Gunning'u „juhatatud kujutlusel“, mis pärineb GAYNET'ist. Originaali on muutnud Dawn Fortune (Maine'i ülikool Farmingtonis), Mark Reed (Lääne-Illinois'i ülikool) ja Karla Stewart (Simcoe Muskoka piirkonna terviseosakond). Tegevuse selline formaat pärineb FRUITCAKES käsiraamatust soorollide ning homofoobia teemal noorsootöös. Eestikeelses tõlkes (Lisette Kampus) on tehtud mõningaid keelelisi muudatusi säilitamaks sisuliselt olulisi aspekte.

MARKO

Ma olin mingi viisteist võibolla, kui lõplikult aru sain. Noh, et mulle meeldivad mehed ka. Mitte et ma nagu tüdrukutega ei viitsinud jamada, aga see oli teistmoodi. Mehed olid teistmoodi.

Alguses oli ikka suht nõme olla, mingeid idiootsusi hakkad ju mõtlema. No et kas ma võin ikka nagu... no ma ei tea. Peldikus või dushiruumis käia. Et mis siis, kui äkki seisab või... ma ei tea kah. Või et mis see nüüd siis tähendab, et hakkab mingi... ee... trukkimine. Eksole. Ma ei viitsi seletada.

Siis sebisin ühe klassiõe ära, kooliekskursioonil, eksole. Ta enne juba passis mind, see oli siuke teada värk. Tegelt olin ammu teistele öelnud, et mingi tshikiga läks asjaks, aga noh, tegelt oli see klassiõde esimene. No ei olnud nagu väga õnnestunud etteaste mu poolt. Poohui, vähemalt oli naine. Ja endal hakkas tegelt kergem, et pole nagu päris pede või nii. Mingi aeg me käisimegi selle tüdrukuga ka, no paar kuud. Ja tundus nagu, et äkki ma ikka... et läks üle või nii. Et ikka naised.

Siis, noh... ma ei teagi, millest see jälle täpselt pihta hakkas, igal juhul olime selle tibiga juba asjad ära lõpetanud ja ma nagu ikka oleks võinud vabalt kedagi veel sebida, aga ei viitsinud või nii. Siis tuli... eee... kle, mis ma peaks päris nime ütlema? Ei pea? Noh, vahet pole ju tegelt. Ütleme, et on Max.

Internetis, mingis jutukas. Kuidagi nagu hakkas jutt jooksuma. Ja siis, noh, skype kah. Ta ütles mulle esimesena. Alguses küsis, et kuidas ma homodesse suhtun, onju. Ma ei osanud ka midagi öelda, ütlesin, et mul poogen. Et mind see ei sega. Siis ta hakkaski vaikselt seda juttu ajama... ma sain kohe aru, kuhu ta selle jutuga sihhib. A ikka, mängisin nagu lolli. Ma ei teagi, miks, lihtsalt niisama. Võibolla oli imelik. Tegelt oli see... ma ei tea. Noh, kuidagi nagu teistmoodi. Ta oli nagu esimene tuttav mees, kes ütles, et talle mehed meeldivad. Nagu... esimene tuttav homo või nii. Ja noh, siis ta tahtis kokku saada juba ja... ei, ega mina talle midagi ei öelnud. Et ahah ja mhmhh ja nii, muud midagi. No halloo, ma ei hakka ju mingile võõrale seletama. Mis siis, et tema ütles, ikka. No me polnud ju näinud ka, eksole. Enivei, siis, noh, saime kokku. Ta oli must aasta vanem, eks. Kurat, tead, esimene kord, kui kokku saime, käisime autonäitusel. Praegu on ikka täiega imelik mõelda. Et nagu, kurat, oleks kohtama läinud. Tegelt oli see niisama. Alguses. Mingi teema tekkis... ah, ma ei teagi. Ikka hiljem, vist mingi nädal ikka või nii. Vahepeal saime veel kokku. Kinos ja niisama nagu. No kinos ma juba sain aru, ta ikka suht julgelt juba nagu... noh, saad aru. Et nagu läheme uksest sisse ja siis ta trügib su vastu ja mingi... ma ei tea. No tavaliselt ei lähe nagu inimesed üksteisele vastu, eksole, lambist. Siis ma saingi aru, et ta passib mind. No niimoodi, eksole. Ok, noh, ta meeldis tegelt ikka mulle ka, aga ma polnud talle ikka midagi öelnud. Aa, seda, et ta oli seitseteist. Ma ise olin siis kuusteist. No vot. Ja siis mingi aeg läkski nagu... nii. Noh. Tema suvilas.

Pärast saime ikka veel kokku, a sms'id lendasid kogu aeg. Ähh, ja siis, ma ei tea. Vist kaks nädalat hiljem, eksole, tuleb sms, et tule siia kohe. Ok, läksin. Normaalne.

A ta polnud üksi, oli isa ka seal. Ja saad aru, see... ee... Max oli nagu täiega rõveda näoga kui ma sinna sisse astusin. Nagu totaalselt imelik, onju. Ja siis see vanamees lõugas seal hullult. Et mina olen tema poja ära rikkunud ja ma ei tea mis veel. No arva ära, kas ma sain midagi vahele öelda või? Igatahes ta oli Maxi telefonist mu SMS-id leidnud. Ja siis rökis seal, et kutsub politsei ja tal laps alaealine ja mida ma siin... noh, pederastid lendasid igas lauses, ütleme siis nii. Põhiline, et mina olevat tema poega meelitanud ja mina olevat teda ma ei tea mis halvale teele viinud. Saad aru, ja Max vahtis kogu see aeg pealt. Täiega vait, lasi oma isal vabalt lõuata ja mingeid idiootsusi seal välja mõelda. Lõpuks läks asi ikka suhteliselt nõmedaks juba, ütlesin, et mulle aitab, et hoidku oma poeg omale. Et tema nagu tahtis mind, onju. Persse, ma polnud nagu never talle mingit armastust avaldanud. Tookord seal suvilas kah, no sa arvad, et mina tegin algust või? Pekki... ega ma sel Maxil esimene polnud. No tal ikka varem ka ju oli olnud. No vot. Et nagu tema kogu aeg oli see, kes ajas ja nii... Ja siis see isa läks nagu lolliks ja küsis, et kas ma olen tema poega puutunud. Ütlesin, et mitte nii palju, kui tema poeg mind. Ja saad aru, see Max väristas seal lõuga ja ütles, et mina sundisin. Saad aru? Mina sundisin teda!!! Ja vot selle peale pani ta vanamees mulle paugu kirja.

Ikka näkku, täiega. Lendasin selg ees pikali, piki lauda. Käeluus mõra, silm paistetab kinni. Ja siis see vanamees veel andis jalaga. Et ma tema poega tulen vägistama. Ja Max lihtsalt ulgus seal kõrval, kurat. Mitte midagi ei teinud, saad aru? Seisis ja ulgus. Et mina olevat sundinud ja tema ei tahtnud.

Pärast, kui ma haiglast juba tulin, siis saatis sms'i. Et väga sorry. Ja et ta armastab mind ikka. Saad aru? Aga et ta ei saanud midagi teha, et ta isa on hull. Noh, ongi. Debiilik, täiega. A poohui. See pole nagu minu asi, onju. Et ma nagu... ma ei tea. Noh, olgu, ma saan aru. Et nagu minu vanamees ilmselt ka lööks Maxil näo üles kui teada saaks. Aga, raisk, siis tuleb nii olla, et ei saa teada. Mida sa jätab oma telefoni vedelema. Ja fakt, no niimoodi ma ikka ka ei seisaks. Et tõnnin ja lasen peksta. Kurat. Ja siis ta ütleb sorry, ja et tema armastab.

Ei, no me pärast saime ikka veel korra kokku ka. Mõtlesin, et nagu... ma ei tea ka, mida ma mõtlesin. A siis, kui juba nägime ja ta nagu mõtles... ma ei tea. Et kõik on nagu ok, siis mul ikka viskas üle. Pekki, ma olin ju kipsiga, eksole. Tema süü. Ja siis ta tuleb ja kõik on nagu ok. Ei ole, eksju. Ja nüüd siis hakkame kuskil kura-di pargipingil suudlema? Et mingi järgmine mees tuleks ja mul uuesti näo üles taoks? No thanks, man.

Suhted

Alustuseks

Vastupidiselt üldlevinud arvamusele ei erine lesbide ja geide suhted olemuselt teist laadi suhetest ning on niisama mitmekesised kui suhted heteroseksuaalsete paaride vahel (ükski paarisuhe ei toimi teistega sarnaselt). Üks erinevus on küll tõsiasi, nimelt see, et enamikus ühiskondades aktsepteeritakse homoseksuaalset partnerlust palju vähem kui heteroseksuaalset. Paljudes ELi liikmesriikides on homoseksuaalsetel paaridel väiksemad õigused või puuduvad need üldse. Elu ühiskonnas, kus peetakse nende suhet vähem väärtuslikuks kui teiste omi, tekitab homoseksuaalsete inimeste igapäevaelus lisatakistusi.

Teine erinevus tuleb sellest, et gei- või lesbipaarid ei saa toimida traditsiooniliste soorollide jaotumise alusel. Lesbi- või geipaar peab rohkem kui heteroseksuaalid pingutama leidmaks viise omavaheliseks suhtluseks, mis ei põhineks enimlevinud käitumismustritel. See on nii võimalus kui väljakutse, sest mõlemad osapooled saavad väljendada enda soove ja võimeid. Meestele ja naistele määratud väärtushinnangud on üldiselt erinevad ning kätkevad endas eba võrdset sotsiaalset staatust. Kahel mehel või kahel naisel võib olla keeruline rahuldavat suhet üles ehitada selle tõttu, kuidas neid oodatakse teiste naiste ja meeste suhtes käituvat: vaja on rohkem läbi rääkida, näiteks kasvõi ülesannete ja majapidamistöõde jagamisel.

Meeste ja naiste vahelise partnerluse mõju ei piirdu ainult kahe asjassepuutuva täiskasvanuga. Paljudel lastel nn vikerkaareperes on kaks ema või kaks isa. Hiljutised uurimused on näidanud, et taolistest lastest ei kasva bi- või homoseksuaalse sagedamini kui heteroseksuaalsetest kodudest pärit lastest. Küll aga võivad nad kannatada sallimatute inimeste kiusamise all.

Põhiinfo

Mida tähendab kooselu või partnerlus? Vastuse sellele määravad ära paljud asjaolud, nagu usk, kultuur, riiklikud seadused, ühiskondlikud normid ja isiklikud väärtushinnangud. Mõnedes kultuurides ja ühiskondades mõjutab suhtevalikuid enam kollektiivne seisukoht ja perekondlikud väärtused, samas kui teistes pööratakse rohkem tähelepanu individuaalsetele väärtustele. Taolised kultuurilised erinevused võivad konservatiivse taustaga inimesele sügavat mõju osutada. Konservatiivne taust kaldub rõhutama pere- ja kogukonda, samas kui ühiskond laiemalt suhtub asjadesse individualistlikumalt. Sellise taustaga homoseksuaalsetel inimestel võib osutada raskeks elada geide või lesbide eluviisi ning säilitada samal ajal head suhted oma perekonnaga. Perekond on laiem mõiste kui lihtsalt inimesed, kes on sind üles kasvatanud; need on ka inimesed, kes pakuvad sulle vajalikku kaitset, et lapsest saaks piisavalt tugev inimene elu väljakutsetega silmitsi seismiseks.

Tänapäeval on suhted muutuste keerises. Nii homo- kui heteroseksuaalidel on suurem valik suhtevariante kui 30 aastat tagasi: nad võivad abielluda, jääda vallaliseks, elada eraldi, ent olla siiski paar või registreerida oma suhe partnerlusena. Mitmekesisus tähendab vabadust, ent ühtlasi ka vajadust teha valikuid. Noored küsivad endilt: kuidas ma tean, mis laadi suhe on just minu jaoks õige? Praegu on seaduslik õigus homoseksuaalseks abieluks või registreeritud kooseluks näiteks Skandinaavia maades, Belgias, Prantsusmaal, Saksamaal, Hispaanias, Hollandis ja teistes riikides (täpsema info saamiseks võta ühendust kohalike või Euroopa tasemel lesbi- ja geiorganisatsioonidega, nt ILGA-Europe). Siiski on gei- ja lesbipaaridel piiratud võimalused ELi piires teise riiki kolides olla paarina tunnustatud ka sihtriigis.

KKK Korduma Kippuvad Küsimused

Kes on samasoolises suhtes mehe ja kes naise rollis?

Idee, et geide või lesbide suhtes on üks mehe ja teine naise rollis, on kliše, mis põhineb heteroseksuaalsetel arusaamadatel. Kuna suhtes on kaks naist või kaks meest, arvavad inimesed, et üks neist peab sobima vastassoo rolli. Geide või lesbide suhetes pole põhjust sundida ühte kahest mehest naise traditsioonilisse rolli või ühte kahest naisest mehe traditsioonilisse rolli, et nende käitumist või iseloomu kirjeldada.

Kas samasooliste suhted peavad kauem vastu kui heteroseksuaalidel?

Suhted meeste ja naiste vahel kestavad täpselt sama kaua, kui homoseksuaalsed suhted. Mõned peavad vastu vaid paar nädalat, teised kestavad aastaid või lausa igavesti. Ainus erinevus peitub selles, et homoseksuaalset suhet ei kiida enamasti heaks ei ühiskond ega partnerite pered. Taoline heakskiidu ja välise toetuse puudumine võib paari jaoks suhteprobleemide lahendamise raskemaks teha.

Kas geid ja lesbid petavad oma partnereid sagedamini kui heteroseksuaalid?

Uurimused on näidanud, et ülekaalukas enamus noori tahab elada stabiilses suhtes ning koos oma partneriga rõõmsalt vananeda. Selles suhtes ei erine geid, lesbid ega biseksuaalid heterotest millegi poolest. Loomulikult on igavese armastuse ideaali igaühel raske saavutada. Inimesed ei ela ühe ja sama partneriga elu lõpuni, nagu vanasti. Selle asemel vahetatakse püsisuhtepartnerid elu jooksul paar-kolm korda või isegi enam. Teadlased nimetavad taolist käitumist järjestikuseks monogaamiaks.

Mil moel samasooliste suhteid diskrimineeritakse?

Samasooliste suhteid diskrimineeritakse mitmel eri moel. Esiteks seisavad nad diskrimineerimisega silmitsi õiguslikult, sest enamikus riikides samasoolisi suhteid seaduslikult ei tunnustata. See toob suhtes kaasa mitmesugused piirangud, sealhulgas piirangud pärimisseaduses, haigla külastusõiguses või eluaseme leidmises. Ühiskond diskrimineerib geisid ja lesbisid, sest paljud inimesed arvavad siiani, et geide ja lesbide eluviis ei ole sama hea kui heteroseksuaalide oma. Samamoodi muudetakse homoseksuaalsed suhted nähtamatuks, sest näiteks kooliõpikutes mainitakse neid üliharva.

nb

Pea meeles

Noorte geide, lesbide ja biseksuaalide jaoks on väga oluline kohtuda teistega, kellel on samalaadseid kogemusi, et tutvuda erinevate viisidega, kuidas suhtes saab olla. Taoliste kogemuste alusel mõistavad nad, et nad saavad ise aktiivselt oma suhet määratleda ning isikliku eluviisi välja kujundada.

Näita oma suhtumisega, et sa austad erinevaid partnerlusi ning pead seda suureks väärtuseks ühiskonnale, kui kaks inimest teineteise eest hoolitsevad.

Suhtu empaatiaga noortevahelistesse samasoolistesse suhetesse, olgu need siis loomult romantilist või seksuaalset laadi, ning julgusta noori üksteisesse lugupidavalt ja sõbralikult suhtuma. Ole neile toeks – isegi väiksed mõtteteadrad klassis või avalikkuse ees võivad abiks olla.

Ole toeks geide, lesbide ja biseksuaalide vanematele. Kui vanemad ei suuda oma lapse partneri valikuga leppida, tekitab see nende poegades ja tütardes suuri pingeid.

Seksuaalkasvatus ei peaks keskenduma ainult bioloogilistele külgedele, vaid pöörama tähelepanu ka partnerluse emotsionaalsetele aspektidele ning soodentiteetidele. Püüa meeles pidada, et sinu õpilaste hulgas võib olla neid, kellel on raskusi aktsepteeritud sugude ja/või soorollidega leppimisel. Seksuaalkasvatus ei peaks käsitlema homoseksuaalsusega seotud teemasid eraldi heteroseksuaalsetest. See ainult rõhutaks erinevusi seksuaalsete orientatsioonide vahel ning soodustaks noorte vaatenurka, kus mingit laadi suhteid peetakse „normaalseteks” ning teistsuguseid „hälbivateks”. Selle asemel peaks seksuaalsust käsitlema kui nähtust, mis hõlmab erinevaid seksuaalse sättumuse liike ja identiteete, mille hulgast hetero- ja homoseksuaalsus on vaid kaks näidet.

Kultuuridevaheliste küsimustega tegelemisel on põhimõte aktsepteerida teistsuguseid vaateid, isegi neid, mis sinu jaoks tunduvad kummalised: üksteise austamine on parim viis kooseksisteerimiseks. Nõuda, et noored peavad kapist välja tulema, et elada rahuldavas samasoolises suhtes, võib kasu asemel kahju teha. Keskendu selle asemel toe pakkumisele ning ära rõhuta nii palju vajadust kindla identiteedi järele.

MIDA SEE MINU JAOKS TÄHENDAB?

- ? Igaüks meist on korraga haaratud mitmesse suhtesse: vanemate, sõprade, õpetajatega jne. Iga taoline suhe on ainulaadne ning muutub aja jooksul. Sõna „partnerlus” on igapäevase jaoks pisut erineva tähendusega. Mõned tahavad, et see oleks täis põnevust, teised otsivad lähedust, turvatunnet ja emotsionaalset energialaengut. Mis sobib ühele, ei pruugi sobida teisele ning korraldus, mis rahuldab inimest täna, ei pruugi seda teha enam homme. Suhte jaoks ei ole õiget või vale viisi. Inimeste poolt valitud suhte liik ning suhte raames oma elu kujundamine sõltub partneritevahelistest läbirääkimistest. Mõttele iseenda suhte peale ning seejärel kahe mehe või kahe naise suhtele. Mõttele rahulikult järgnevate küsimuste üle järele.
- ? Mis sinu arvates määrab ära õnneliku suhte? Milline on sinu arvates sinu partneri seisukoht? Mida arvab sinu partner sinu seisukohaks olevat?
- ? Oled sa kunagi näinud kahte meest või kahte naist suudlemas, embamas või käest kinni hoidmas? Kuidas sa sellele reageerisid? Miks sa niimoodi reageerisid?
- ? Kuidas sa teadsid, mida suhtest oodata? Kuidas sa kujutasid ette suhet igapäevaselt toimimas? Millist rolli on taoliste piltide kujunemisel mänginud näited ja traditsioonilised käitumismustrid?
- ? Millist töödejaotust te oma suhtes harrastate (või harrastasite)? Kas taoline jaotus sobib sulle? Mida sinu partner selle kohta võiks arvata? Kuidas te töödejaotuses kokku leppisite?
- ? Milliseid eeliseid võiks sinu arvates pakkuda suhe kahe samasoolise isiku vahel? Mis probleemid võivad tekkida?
- ? Kuidas mõjutavad sinu isiklikud väärtushinnangud jagatavat õpetust?
- ? Kuidas kujutad sa ette truudust? Kas sinu vaated mõjutavad su tööd noortega?

MEETODID

EESMÄRK

Uurida geide või lesbide suhete kajastamist meedias, harida õpilasi meedia mõju kohta avalikule arvamusele

Armastuslugu

MEETOD

Leia näide homoseksuaalse armastusloo kohta mõnest ajakirjast (palu noortel näide tundi kaasa tuua; kui nad lugu ei leia, võib jutuotsa lahti teha ka pilt). Vaadake kriitilise pilguga läbi loo sisu ning arutage seda tunnis. Küsimused: Mis on armastusloo üldine funktsioon? Kuidas selles loos homoseksuaalset suhet kujutatakse? Millist teavet annab see geide, lesbide ja nende suhete kohta? Kas see stereotüpiseerib teatavaid inimesi või rolle? jne.

PANE TÄHELE

Taoline harjutus töötab noortega vanuses 14 või enam. Harjutus sobib hästi laiemasse meediateemasse. Ajakirjandust tuleks kriitiliselt analüüsida nii funktsioonide kui kujunduse poolest: kes kirjutab ajakirjade artikleid, kuidas, kes annab nende jaoks informatsiooni, mida pidada heaks ajakirjanduseks.

Kui noored kritiseerivad lugu, et see on liialt konventsionaalne või kajastab stereotüüpe, võivad nad ise loo välja mõelda ning ise piltidega ilmestada.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

EESMÄRK

Tunda ära stereotüübid, võrrelda erinevaid partnerluse vorme

Hetero, homo, bi: poolt, vastu ja stereotüübid

MEETOD

Jaga noored väikestesse rühmadesse ning anna neile paberid, kus on peal jaotus järgmisteks kategooriateks: mehe-naise suhe, mehe-mehe suhe ja naise-naise suhe. Väikestes rühmades peavad nad mõtlema iga kategooria heade ja halbade külgede peale ning nendega seotud stereotüüpide peale. Tulemused tuleks paberile kirja panna ning kogu grupiga läbi arutada.

PANE TÄHELE

Taoline harjutus on kohane noortele vanuses 14 või enam (harjutus töötab paremini, kui neil on juba endil suhteid olnud või kui nad on teiste kogemusi jälginud). Õpetaja või noorsootöötaja võib noorte vastuseid sügavuti analüüsida, küsides küsimusi, nagu: „Kus sa oled taolisi näiteid kohanud?“. Stereotüüpe tuleb kriitikameele abil kahtluse alla seada ning selgitada inimtaju piiratust.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

Jaansonid, Jansonid ja Janssonid

MEETOD

On hulk sarnaselt kõlavate nimedega perekondi (näiteks Jaansonid, Jaansenid, Janssonid jne). Kõikides peredes on ühesugune liikmete arv (isa, ema, poeg, tütar jne). Iga noor saab kaardi, kuhu on peale kirjutatud identiteet (Jaansonite isa, Janssonite tütar jne); identiteet jäetakse meelde ning kaart antakse tagasi. Kui rühmale antakse märguanne, peavad pereliikmed üksteist üles leidma ning perekonnafoto tarbeks poseerima. Iga pere demonstreerib oma asendit ja suhteid teiste ees; teiste perede liikmed püüavad ära arvata, kes on peres kes. Seejärel viiakse läbi harjutuse teine faas. Mõned kaardid vahetatakse osalejate teadmata ära. Mõnes peres on nüüd teistsugune kombinatsioon: ühes peres on nüüd kaks ema või kaks isa, teised on ainult ühe vanemaga pered, kolmandasse võib kaasata pereliikme endise armsama.

Võimalikud küsimused järgnevas rühmatöös: Milline oli sinu reaktsioon, kui said teada, et sinu peres on kaks ema või kaks isa? Kas sa tead kedagi, kes elab kahe ema või isaga? Mis on perekond? Mis on sinu jaoks perekonna puhul oluline? Milliseid erinevaid kooselu viise sa tead? Mida on selleks vaja, et sa end koduselt tunneksid? Kuidas sa ise soovid tulevikus elada?

PANE TÄHELE

Harjutus sobib noortele vanuses 11 ja enam. On oluline, et noored ei saaks aru, et teises ringis on kaartidele kirjutatud identiteedid muudetud; avastuse ära hoidmiseks oleks soovitatav kasutada kahte komplekti kaarte. Teises ringis võivad õpilased esialgu ärrituda, kui nad arvavad, et õpetaja tegi identiteetidega vea („te panite ühte rühma liiga palju emasid“). Võite neile öelda, et see oligi nii kavandatud.

Allikas: „Different in More Ways Than One“]

EESMÄRK

Näha, et perekonna kontseptsioon võib võtta erinevaid kujusid

HEA TÜTAR

„Mul on häbi,“ ütleb isa ja jätab lisamata, et minust ja minu pärast on tal häbi.

„Pole vaja,“ kinnitan mina, ja jätan ütlemata, et mul on häbi tema häbenemise pärast.

Niimoodi me räägime, pool sõnas ja poolt pikaleveninud vaikusepausidesse juurde mõeldes.

Iga kord, kui mõnel mu sugulasel on sünnipäev ja on oht, et ma tulen kohale. Kui mul endal on sünnipäev ja on oht, et ma tahan kedagi külla kutsuda. Kui keegi kolib, saab lapse või sureb ja on oht, et minagi seda sündmust tähistama satun. Ehk siis: kui on vähimgi risk, et isale tema häbi meenutatud saab või juhtub halvim kõigist ja tema häbi saab kogu ilma jaoks avalikuks. „Sa oled liiga impulsiivne,“ kinnitab ta, ja manitseb mind ikka „sõbralikuks ja viisakaks“ jääma.

Siis räägime me – sest isal tuleb ju sõnad peale lugeda ning vihjeid anda sobivate ja sobimatute teemade kohta. Kõige lõppu lisab ta midagi sarjast „Palun, peaasi: ära arva, et sa suudad maailma muuta ning ära reageeri emotsioneerides.“

Tõlkes tähendab see, et lauset „Noh, sul on parim meheleminekuiga juba ammu üle, keegi siis tõesti ära võtta ei taha?“ ei tule võtta mitte kui vastust ootavat küsimust, vaid toredat nalja.

„Ha-ha-haaa,“ naerab viisakas inimene, kattes eelnevalt käega suu.

Ebaviisakas – nagu näiteks mina möödanikus – ütleb midagi selle kohta, et ta parim meheleminekuiga sai läbi ammu enne kui see üldse alata jõudis.

Samuti võib lugeda ebaviisakaks minu loomupärast reaktsiooni mistahes „need kuradi lillad“ või „mingi pede“ fraasi sisaldavatele teadaannetele.

Viisakas inimene saab aru, et inimesed ja arvamused on erinevad, ning aktsepteerib seda, asumata kohe kaitsepositsioonile.

Hmm, ma sain ise ka aru, et „Kas poleks kenam kasutada sõna 'homo' ja piirduda klatshides vaid nendega, kes puhul info nende seksuaalse orientatsiooni kohta ei pärineks vaid külamuttide arvamusingist?“ ületas igasugused etiketireeglid. Nad olid tookord kohe kaua vait, aga mul oli ükskõik. Ma tahtsin suitsu ja ei jaksanud enam mõelda sellele, millisele leheküljele „viisaka tütarlapse käsiraamatust“ me parasjagu jõudnud olime. Isa muidugi tõttas olukorda päästma, leides, nagu ikka, leevenduse oma viskikogust. See, muuseas, ongi saanud parimaks indikaatoriks – mida kaugemale ma lubatust oma käitumisega lähen, seda kallim pudel ohvriks tuuakse. Tookord tuli pudelihinda neljakohalisena mõõta. Mis tähendas, et koduteel ootas järjekordne igipikale veniv epistel. Aga tagasi viisakuse juurde.

Päris kindlasti saab eristada Õigeid ja Valesid vastuseid küsimusele mu elukorralduse kohta.

„Sa ikka elad veel selle sõbranna juures või?“ küsimus näiteks leiab ainuõige reaktsiooni sõnades „Jah, see on majanduslikult palju otstarbekam“.

Ning „Kas sa lapsi siis ei tahagi?“ on küsimus, mille puhul on väga vale vastata: „Aga meil juba ongi laps, ma lihtsalt pole tema bioloogiline ema“. Palju kenam oleks pilk maha lüüa ja kahekümnes kord öelda, et „Eks ma ikka tahan, aga ega need lapsed niisama tule...“

Samuti on väga viisakas minust kõigi sugulaste lapsi kantseldada ja seejuures MITTE (mingil juhul mitte-mitte-mitte!) käia välja võrdlusi, mis sisaldaks sõnu „mina“ või „meie“. Nii näiteks ei saa ma eales öelda, et „me saime lutist lahti nii, et...“ või „meil on ikka veel iga hommik öudne draama seotud lasteaedaminekuga, kuidas teie...“.

Küll aga võib neutraalseteks – mitte Õigeteks ega Väga Headeks, ainult neutraalseteks – lugeda lauseid, mis algavad sõnadega „minu sõbranna laps sai...“. Ideaalseim on see, kui mina, va lastetu üksik inimene, laste teemal üldse arvamust ei omaks. Peale selle muidugi, et kõik need tädipoegade kasvatamata jõmp-sikad „imearmsateks ingliskesteks“ kuulutan ega pane pahaks, kui nad kõuehäälel kisendades mu käekotiga palli mängivad.

Täiesti omaette peatüki viisaka käitumise ettekirjutises on pälvinud kõik maailmavaatelised teemad.

Vasakpoolsed on kommunistid. Kõik moslemid, ilma eranditeta, kuuluvad terrosmivõrgustikku. Mustana-halised on nõrgamõistuslikud. Homod tuleks tuleriidale saata.

Need on teesid, mille puhul ainuõige Viisakas reaktsioon seisneb kaastundliku näoga kaasanoogutamises. Igasugune katse, nii leebe kui tahes, tuua sinna vestlusesse mingit „Aga...“ vastust kuulub vaieldamatult tegevuste hulka, mille ainus eesmärk on minu poolt 'asjatut tüli ja vimma' üles kiskuda. Või maksab isale järjekordse pudeli viskit ja mulle pooletunnise epistli. Kui ma siiski riskin ning juhtun kasutama „rassistliku sapipritsimist“ või muud samasisulist väidet, lööb see viskipudeli hinna kohe kahekordseks ning epistli kaks korda pikemaks. Järgi proovitud.

Ja siis... siis saab millalgi pidu läbi ja isa toob mind koju. Loeb ette kõik, mida ta arvab mu käitumisest. Meenutab, kui häbi tal on ja kuidas teda kurvastab tõik, et erinevalt oma sõpradest ja tuttavatest ei ole tal võimalik oma tütre üle vabalt uhkust tunda. Ning ütleb, nagu ikka, mu kutsumise peale: „Ei, ma ei tule sisse.“

Seitse aastat juba. Sest see, et ta pole ainsamatki korda meil külas käinud, ei riku ühtegi viisakusreeglit.

Miks ma teda pikalt ei saada? Ta on mu isa, kõigest hoolimata. Ainus, kes mul on. Ja mina olen ainus, kes temal on. Pealegi pole ma lakanud lootmast, et ühel päeval saab ta sellest ka ise aru. Lakkab nägemast minus häbi.

Jõuluõhtul teen ma ühe lisapaki. Pehme paberi sisse, suure paelaga kinni. Ütlen tütrekesele, et see on teiselt vanaisalt. Sellelt, kes kaugel-kaugel ära on ja teda vaatama ei saa tulla.

Erinevad eluviisid

Alustuseks

Lesbide, geide ja biseksuaalide eluviiside kohta on liikvel mitmesuguseid kujutluspilte, ent paljud neist on moonutatud ja eelarvamustest mõjutatud. Negatiivsed stereotüübid geidest, biseksuaalidest ja lesbidest põhinevad enamasti üsna traditsioonilistel seisukohtadel soo ja seksuaalsuse kohta.

Stereotüüpide hulka kuuluvad näiteks sellised uskumused, et geimehed vahetavad sageli partnereid ega suuda pidada pikaajalisi suhteid, et biseksuaalid on bigamistid, kes ei suuda oma seksuaalsust kontrolli all hoida, ja et lesbid on radikaalsed feministid, kes on meestes pettunud. Euroopas peavad paljud traditsioonilised usundid homoseksuaalset sättumust patuseks või eluviisiks, mis pühendub ainult võrgutamisele ja sarnaneb seetõttu sõltuvusega.

Suurem osa taolistest stereotüüpidest põhinevad äärmiselt moonutatud ja kalutatud nägemusel lesbide ja geide kogukonna kohta. Teatava eluviisi vastased kalduvad valikuliselt mõnda äärmuslikku joont rõhutama ja šokeerivaks pidama, unustades või lausa eitades samas positiivseid külgi.

Põhiinfo

Lesbide, geide ja biseksuaalide jaoks on oluline teha vahet samasoolisel külgetõmbel ning eluviisi loomisel: eluviisi saab valida, tundeid ja seksuaalset sättumust mitte. Eluviis tähistab moodust, kuidas inimene soovib oma elu elada. Eluviis võib hõlmata identiteeti, seksuaalsust, suhteid, tööd, elukohta jne, ent see on äärmiselt individuaalne ning seda ei saa terve inimirühmaga seostada. Euroopas on geidel ja lesbidel välja kujunenud palju erinevaid eluviise. Mõne jaoks on kõige olulisem diskrimineerimisvastane aspekt. Organisatsioonidesse kogunedes, sümboleid kandes ja võrdseid õigusi nõudes elavad nad aktivistide elu. Teiste jaoks võib suurem tähtsus olla sotsiaalsetel kontaktidel, romantikal ja seksil. Nemad on arendanud välja kokkusaamiskohtade ja -sündmustega subkultuuri, mis vastab just nende vajadustele.

Paljud inimesed jagavad unistust ühest igavesest romantilisest monogaamses suhtes. Taoline suhe ei muutu võimatuks, kui teismeline on lesbi või gei, see on vaid üks paljudest võimalustest. Kaasaegsed ühiskonnad oma sotsiaalse ja majandusliku mobiilsusega pakuvad inimestele varasemate aegadega võrreldes palju laiemat valikuvõimalust ja vabadust oma eelistuste väljendamiseks, eriti mis puutub soorollidesse. Taolise suurenenud identiteetide arvuga kaasneb ka suurenenud vajadus vastastikuse sallivuse, aktsepteerimise ja paindlikkuse järele.

Mida enam homoseksuaalsust aktsepteeritakse, seda harvem peavad geid ja lesbid peitma oma homoseksuaalsust heteroseksuaalse abielu ja traditsioonilise peremudeli taha nagu vanasti. Selle tulemusel tekib üha juurde lesbidest naisi ja geimehi, kes on pikaajalises suhtes või kasvatavad koos lapsi. Uuringud on tõestanud, et taolistes oludes üles kasvanud lapsed ei tunne puudust

soojusest või eeskujudest. Küll aga kannatavad taolised lapsed selle tõttu, kui seadused teevad vanemaks olemise keeruliseks (nt ei ole mittebioloogilisel vanemal seaduslikke õiguseid ega kohustusi) või kui teised lapsed neid nende peremudeli tõttu diskrimineerivad.

KKK

Korduma Kippuvad Küsimused

Kui kaugemale võin ma minna lisaks enda arvamusele teiste omast rääkides?

Sa ei pea õpetama kõiki teisi arvamusi – see on lausa võimatu – ent on oluline olla kursis peamiste sotsiaalsete diskussioonide ja seisukohtadega seksuaalsuse ja homoseksuaalsuse teemadel. Sul on õigus oma arvamus välja öelda, kui sa lased ka õpilastel sama teha.

Kuidas ma suhtun oma rühma vastupidistesse arvamustesse mitmekesisuse kohta?

Võta seda kui võimalust aruteluks. Põhireegel kõlab: „kõik arvamused on teretulnud seni, kuni neid väljendatakse austusega teiste inimeste suhtes ning kaitstakse tõsiselt võetavate argumentidega“. Palu noortel oma seisukohti selgitada ja uurida ning soodusta uudishimu teiste vaatenurkade suhtes.

Kuidas ma suhtun lapsevanematesse, kes eeldavad, et kool või noortekeskus soodustab nende eelistatud eluviisi?

Sa pead püüdma vanematele selgitada, et kooli ja noorsootöö ülesanne on õpetada austust kõikide noorte ja nende vanemate vastu. See tähendab ka õpetusi, kuidas mitmekesisuses ühiskonnas käituda. Küsi vanematel, kuidas nemad lapsi austust üles näitama õpetavad, vastutasuks jaga oma meetodeid nendega.

MEETODID

Assotsiatsioonide harjutus

MEETOD Selgita osalejatele harjutust ja juhata see sisse.

Iseseisev osa. Anna osalejatele 5–10 minutit, et nad paneksid kirja vähemalt kümme seost märksõnaga „õnnelik“.

Rühmatöö osa. Osalejad ütlevad ka teistele, mis olid viis esimest asja, mis neile pähe tuli.

Juhendajana võid osalejate seosed kirja panna ning nimekirja alles hoida, klassi või noortekeskusesse üles riputada.

Sa võid kriiditahvlile või paberile kirjutada sõna, nagu „mitmekesisus“, „homoseksuaalsus“, „võrdsed võimalused“ ning lasta rühmal tekkinud seosed otse tahvlile selle ümber kirjutada.

Samasugust meetodit võib kasutada ka kirjelduste/definiitsioonidega, mis sisalduvad sallivuse sõnastikus käesoleva kogumiku lõpus.

EESMÄRK

Tekitada assotsiatsioone ning mõelda erinevate sõnade tähendusele ning sellele, milliseid tundeid need sõnad minus ja teistes inimestes tekitavad, individuaalselt ja rühmatööna

EESMÄRK

Selgitada mõistete „normaalne“ ja „ebanormaalne“, „grupisisene“ ja „grupiväline“ suhtelisust ning arutleda tõrjumisega seotud ohtude üle, mis tekivad kellegi autsaide-riks defineerimisest.

Normaalsuse määratlemine

MEETOD

Kogu kokku hulk pilte erinevatest meestest ja naistest. Lase noortel pildid alates n-ö normaalsest kuni teistsuguseni ritta seada. Arutlege, kust läheb piir normaalse ja ebanormaalse vahel (see on reeglina erinevate inimeste puhul erinev). Arutlege, miks selline erinevus tekib. Juhi osalejate diskussiooni suunas normaalsuse, ebanormaalsuse ja teistsugususe üle. Selgita mõisteid „grupisisene“, „grupiväline“, „insaider“ ja „autsaider“. Need kõik on subjektiivsed standardid. Kui me määratleme, kes on insaider ja kes gruppi kuuluvad, jätame teised automaatselt rühmast välja. Arutlege tõrjutuse mõjude üle ning selle üle, kuidas saaks suhtuda austusega erinevustesse, sealhulgas erinevatesse seksuaalsetesse eelistustesse.

PANE TÄHELE

See harjutus sobib noortele, kes suudavad oma vaadetest distantseeruda ning on harjunud mõtlema individuaalsest seisukohast lähtuvalt. Noortel, kellel on välja kujunenud kollektiivne mõtlemine, võib siinkohal raskusi tekkida ning nad jälgivad teiste reaktsioone. Selle vastu võitlemiseks peaks arutelu keskenduma pigem erinevate rühmade või kultuuride arvamustele.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

Unistused

*Inimestena on meil kõikidel võime unistada ja kujutada ette paremat tulevikku. See tegevus tugevdab unistuste ja visioonide jagamise kaudu rühmasisest võrd-
sustunnet.*

EESMÄRK

Analüüsida erineva kultuurise-, etnilise- või sotsiaalse taustaga inimeste võrdseid võimalusi ühiskonnas. Rõhutada rühmasisest võrd-
sust, tekitada ühtekuuluvustunnet ja empaatiat ning luua rühmas positiivne õhkkond ning julgustada noortevahelist koostööd

MEETOD

Tegevuse läbiviimine sõltub rühma suurusest. Kui tegemist on keskmise suurusega grupiga (10 inimest), korralda asi kogu rühma ajurünnakuna. Kui rühm on suur, jaga inimesed väiksemateks, 5–6-liikmelisteks gruppideks.

Ütle, et inimesed mõtiskleksid viis minutit selle üle, kuidas nad sooviksid tulevikus näha oma peret, tööd, hobisid, eluaset, isiklikku arengut, kodanikuõigusi jne.

Seejärel palu inimestel oma unistusi ja püüdlusi teistega jagada ning põhjendada. Nad peaksid ühised jooned suurele paberilehele kirja panema või parem veel joonistama, nt töökoha leidmine, reisimine, abiellumine, laste saamine, oma maja, head suhted vanematega jne.

Palu igal rühmal oma joonistust või kirjapandut ülejäänutele esitleda.

Jätka sellega, et palud inimestel üksikult või rühmas leida 3 konkreetset asjaolu, mis takistavad neil oma püüdlusi täide viimast, ning 3 konkreetset asjaolu, mida nemad rühmana (või organisatsioonina) saaksid ära teha, et oma unistusi täide viia.

Analüüsisosas küsi osalejatelt alustuseks, kuidas nad end selle harjutuse käigus tundsid ja mis neile meeldis. Jätka järgmiste küsimustega:

- Kas harjutuses oli midagi, mis teid üllatas?
- Kas te usute, et igal inimesel on õigus püüelda oma unistuste täitmise poole?
- Kas te usute, et mõnedel inimestel on rohkem võimalusi kui teistel?
- Kui, siis kellel ja miks ja kas see on õiglane?
- Kuidas saaks üksteist praktikas toetada, et takistused ületada ja unistused ellu viia?

PANE TÄHELE Harjutus võtab aega umbes 1 tund. Ettevalmistuseks pane valmis suur paberileht ja markerid või rasvakriidid – üks komplekt rühma peale

See harjutus võib rühmale ja üksikisikutele heaks stiimuliks olla eeldusel, et nad suudavad oma unistuste kohta pealt konkreetsed olla ning pakkuda välja praktilisi lahendusi, mida koos ette võtta. Oluline on rõhutada just kollektiivset lähenemist, et üle saada üksikisiku puudujääkidest, nt „Ma ei oska seda või teist teha“... „Mul puuduvad selle jaoks vahendid...“

Harjutus töötab paremini, kui nägemused pannakse kokku loominguiliselt. Kui rühmaliikmetele valmistab joonistamine raskusi, võib kasutada kollaažitehnikat vanade ajakirjade, käärde ja liimi abil. Teine võimalus on lasta inimestel oma nägemused esitada lühikese draamasketši kujul. Igasugused meetodid, mis soodustavad loovat ja spontaanset väljendumist, on eelistatumad kui lihtsalt kirjaliku või suulise suhtluse kasutamine.

Harjutust on lihtsam diskrimineerimisega siduda, kui rühmas on erineva taustaga (sh seksuaalse orientatsiooniga) inimesi. Kui ei ole, pööra arutelu õigesse suunda küsimusega „Kas teie arvates on kõikidel õigus ja võimalused oma unistusi ellu viia?“, „Kellel ja millised õigused puuduvad, kas see on õiglane?“

Töötage konkreetsete mõtetega praktilisteks sammudeks, mille inimesed tegevuse käigus välja pakkusid, või planeerige praktiliste tegevuste üle mõtlemiseks uus sessioon.

Allikas: kohandatud materjalist „Discovering Diversity“, algallikas „Education Pack“]

Ma ei tea, mitu korda ma enesetappu üritanud olen. Kümme vähemalt... enamasti tablettidega, kaks korra olen veenid ka läbi tõmmanud. Sõbranna ütles, et ma ei taha surra – sest kui ma tahaks, oleks ma asja nii korraldanud, et keegi vahele ei jõua. Võibolla on tal õigus. Võibolla jälle mitte... Öeldakse, et enesetapp on appikarje. See on nii jabur väljend. Kui appi hüüad, siis ju ootad, et keegi aitaks. Aga mis siis, kui sa tead, et mitte keegi ei saagi aidata? Kas see on siis ikka veel appikarje või tahan ma tegelikult ka surra?

Ma mõtlen surmast peaaegu iga päev. See on justkui normaalne osa minust. Vaatan nuga ja mõtlen: huvitav, kas sellega saaks veene lõigata. Või seisan kellegi rõdul ja mõtlen, mis tunne oleks sealt alla hüpata. Nöörid, tabletid, ristmikud, pimedad tänavad, meri, gaasipliit, kamin... neid asju on ju nii palju. Vahel autoroolis panen ma lihtsalt silmad kinni ja ootan. See on nagu mäng – vaadata, kas saatus teeb minu eest valiku või mitte. Ühel päeval ma neid enam ei ava. Homme. Täna. Ülehomme. Mis tähtsust sellel on? Aeg on nagunii ainult aeg. Minut või tund või nädal või aasta, sellest ei sõltu ju mitte midagi. Lõppude lõpuks sureme me ühel päeval kõik. Ja siis tuleb vaikus. Selline täielik, kus pole ühtegi häält ega värvi ega lõhna. Mitte ühtegi kohustust. Mitte ühtegi vastutust. Mitte ühtegi mälestust. Mitte ühtegi küsimust. Mitte ühtegi mõtet. On ainult vaikus. Ja rahu.

Nad ütlevad mulle: sa pead sellest üle saama. Mismoodi saan ma üle saada mingist asjast, mis on minu sees, osa minust? Mismoodi saab iseendast üle saada ilma, et sa ise ka otsa saaksid? Sest seda ma ju kogu aeg üritangi, vabaks saada. Iga kord, kui tablette võtan, saan ma üle ja otsa. Neid asju ei ole lihtsalt eraldi olemas. Ja mind pole ilma nendeta olemas.

Tol päeval... me käisime väljas. Anja ja mina, koos. Geiklubis... seda klubi pole enam olemaski. Aga siis oli see veel üsna uus koht. Anja oli jälle purjus. Mina ka, aga mitte nii palju. Lõpuks me tülitsesime... me tülitsesime alati, kui ta natukenegi joogine oli. Vene temperament, tal oli vaja jälle ei tea mida tõestama hakata. Ma olin pool õhtut üksi istunud ja igavlenud, kui tema oma sõpradega suhtles. Ma ei räägi ju nii normaalselt vene keelt. Ja Anja ei viitsinud tõlkida ka... No ja siis, kui ma kellegi teisega tantsisin... siis läks ta närvi ja korraldas seal stseeni. Mina vihastasin ja tulin tulema. Ütlesin, et helistagu, kui ta kaineks saab. Ja ärgu täna mulle järgi tulgu, et magagu kus tahab. Mul ükskõik.

Tellisin takso. Sama firma, mis alati. Ja jälle, sama taksojuht, kes eelmise kord endal kaela kahekorra pidi vaatama, kui me Anjaga suudlesime. Ta vist oli meid varem ka sõidutanud... Igal juhul tundis ta mu ära, sain näost aru. Hakkas juttu ajama. Ma ei vastanud väga, vahtisin rohkem aknast välja. Anja oli see, kes suhelda viitsis tavaliselt. Ma polnud sellest kunagi aru saanud. Et miks peab võõrale pool elu ära rääkima. Et mis see nende asi on.

Meie maja ees siis... maksin just arve ära ja ta otsis raha tagasi. Küsis, et „a tõ lesbianka“, et kas ma olen lesbi. Ütlesin, et jah, mis see tema asi on. Ja ootas, et millal ta mulle raha annab.

Ta ei leidnud ja tegi ukse lahti. Arvasin, et äkki tal on taha pagassi mingi tagavara raha pandud või midagi... aga tema astus tagumise ukse juurde, tiris selle lahti ja ronis minu kõrvale.

Ma ei saanud üldse aru, mis toimub. Et kas tal on seal taga mingi kott veel või mis... siis ta ütles, et ma pole õiget meest saanud. Et sellepärast ma olen lesbi. Ma olen liiga ilus, et raisata, ja tema näitab mulle, mismoodi... noh, ma ei oska seda tõlkida. Et mismoodi õige kepp käib.

Hakkasin karjuma alles siis, kui ta mu riided puruks tõmbas. Enne ei saanud nagu arugi, see oli ikka liiga uskumatu. Me seisime ju keset Lasnamäe, üheksakordse maja ees. Keegi ju ikka vaatab aknast, keegi ju ikka näeb... Lõin teda, jalaga... karjusin. Mida iganes.

Pärast hoidis ta mul suud kinni. Mul oli huul katki juba, jube palju verd tuli... see vajus kurku, ei saanud nagunii kisendada enam. Lõpuks ei tahtnudki, ükskõik oli. Mõtlesin: peasi, et ma elama jään.

Valu tuli pärast. Siis, kui ta mind autost välja tiris. Lumme... võttis mu koti, raha, mobiili... kõik. Jättis mu sinna maha ja sõitis minema.

Istusin pool ööd trepikojas. Ma ei mäletagi, kuidas ma sinna sain. Roomasin vist...

Majahoidja leidiski mu sealt, kutsus kiirabi. Anja ei tulnudki...

Haiglas toodi mingi psühholoog või sotsiaaltöötaja või keegi selline minuga rääkima. Küsis, mis juhtus... rääkisin... siis ta ütles: äkki ma peaksin sellega midagi ette võtma. Et äkki on minu kalduvused märk suurematest probleemidest. Et kas ma olen otsinud selle vastu abi. Mitte ühtegi korda ei öelnud ta, et tal on minust kahju või et ma peaks tegema politseile avalduse ja see taksojuht peaks kinni minema. Mitte kordagi!

Ma ei teinudki avaldust. Milleks.

Nad helistasid sealt mu isale. Sõitsime koju ja ta nuttis terve tee. Tal oli häbi, kõige pärast. Küsis, et kas tema on süüdi. Et mis ta valesti teinud on... Hiljem, nende juures juba, ütles, et ma peaks nüüd minema ja katsuma end välja puhata ja sellele mitte mõelda. Nii olevat kõige parem. Ma pean selle ära unustama ja katsuma eluga edasi minna.

Ta ei puudutanud mind mitu kuud. Isegi juhuslikult mitte. Ei kallistanud, mitte midagi. Ütles vaid, et ta loodab, et ma saan normaalseks ja võtan nüüd juhtunust õppust. Ehk ma saan nüüd ise ka aru, et need minu „veidrused“ ei too midagi head kaasa ja oleks kõige parem, kui kogu meie pere saaks lõpuks selle „minu häbiväärse“ perioodi elust ära kustutada. Tal on kahju, et mu „õppetund“ nii valus pidi olema, aga ju ma siis muudmoodi aru saama polnud võimeline ja kokkuvõttes isegi hea, et nii läks: kui see vaid aitaks mul normaalse elu juurde tagasi tulla.

Vaimsed ja sotsiaalsed aspektid

Alustuseks

Kuni 19. sajandini peeti homoseksuaalsust ainult moraalsuse ja teoloogia valdkonna küsimuseks. Sealt liikus see edasi meditsiini ja teadusesse ning seda määratleti kui patoloogiat: füsioloogilist ja psühholoogilist haigust. Vaimse tervise uurijad otsisid homoseksuaalse orientatsiooni põhjuseid ning püüdsid seda ravida. Taolise sekkumise, nn parandava teraapia eesmärgiks oli muuta patsiendi füüsiline, emotsionaalne ja psühholoogiline külgetõmme samast soost isikute vastu ihaks vastassoost isikute vastu, ning paljudel juhtudel kasutati selleks julmi meetodeid, näiteks elektrišokki. Loomulikult ei muutnud see kellegi seksuaalset sättumust, ent tõi sageli kaasa negatiivsed ja isegi traagilised tagajärjed.

Homoseksuaalsuse patoloogiana käsitlemise absurdust tunnistati ametlikult 1973. aastal, kui Ameerika Psühhiaatriaühing (APA) eemaldas homoseksuaalsuse hälvete loetelust. 1993. aastal kuulutas Maailma Tervishoiuorganisatsioon (WHO) homoseksuaalsuse inimeste seksuaalsuse loomulikuks variandiks.

Tänapäeval ei toeta tõsiselt võetavad terviseühingud enam parandavat teraapiat ega mingisugust muud ravi homoseksuaalse orientatsiooni vastu, kuna homoseksuaalsust ei võeta enam kui haigust ega hälvet. 1970. aastate keskpaigast on meditsiin ja psühholoogia keskendunud geimeeste ja lesbiliste naiste toetamisele, et nad mõistaksid ja aktsepteeriks oma seksuaalset sättumust kui osa iseendast. Osaliselt tehakse seda strateegiate arendamise kaudu, mis aitavad luua positiivset minapilti ning pakuvad geidele ja lesbidele tuge tulemaks toime eelarvamuste ja diskrimineerimisega.

Geid, lesbid ja biseksuaalid, kes on pärit vähemuste hulgast, peavad saama hakkama lisaväljakutsetega: nad peavad lahendama konflikte, mis tulenevad nende kogukondlikust kuuluvusest, ent samas võivad nad end seal kogukonnas kõrvalseisjatena tunda. Vähemusrühma kuuluvad teismelised võivad ekslikult tajuda oma seksuaalset sättumust kui kogukonna standarditega mitteühilduvat ning usuvad seetõttu, et peavad nende vahel valima. Ühiskonnas, kus sugu, päritolu, seksuaalne sättumus, vanus, füüsilised võimed ja usulised veendumused on kõik aluseks diskrimineerimisele, peavad teismelised õppima häbimärgistatud identiteeti positiivseks muutma.

Põhiinfo

Häbivääristamise ja reaalse diskrimineerimise kartuses on noortel, kes tunnevad külgetõmme samasooliste isikute vastu, suurem oht igasuguste psühholoogiliste probleemide tekkeks; krooniline stress, depressioon ja enesetappude oht, ohvrikompleks ja väärkohtlemine, söömishäired, mõnuainete kuritarvita-

mine ning psühhosomaatilised häired on vaid mõned näited. Samas tuleb aru saada, et mõned teismelised kogevad ühte või mitut mainitud ohutegureist, ent teistel ei esine ühtegi. Homoseksuaalsed tunded ei tekita tingimata alati riske. Noorukite jaoks on peamine väljakutse iseenesega leppimine. Mõned kardavad homoseksuaalsuse ühiskondlikku häbimärki nii hirmsasti, et nende hirm hakkab omaette elu elama ning tekitab psühholoogilisi probleeme. Mõnel juhul võib äärmuslikult negatiivsete reaktsioonide kartus olla reaalne, eriti homofoobses kogukonnas. Geide, lesbide ja biseksuaalide aktsepteerimise probleeme võib jagada kolmeks tasandiks:

- 1) lihtsad aktsepteerimise probleemid (noored kliendid, paigas on toimiv sotsiaalvõrgustik, toetav pere ja sõbrad);
- 2) keerulised aktsepteerimise probleemid (sotsiaalvõrgustik ei toimi väga hästi, negatiivne minapilt, hirm kontaktide ees teiste geidega, sisemine homofoobia, rangelt religioosne perekondlik taust);
- 3) ülikeerulised aktsepteerimise probleemid (vaimsed ja psühhiaatrilised probleemid nagu depressioon, enesetapukatsed, ärevushäired. Probleemid on nii tõsised, et need tuleb seada aktsepteerimise probleemidest ettepoole ning esimesena lahendada).

Teine väljakutse noortele on nähtavus. Väljatulemisega kaasneb kriitiline eluperiood, näiteks võib homoseksuaalse identiteedi avalikustamine vanematele tuua kaasa pinged perekonnas. Sotsiaalsed võrgustikud on äärmiselt olulised, et kaitsta noori psühhosotsiaalsete probleemide tekke eest. Taolised võrgustikud võivad koosneda pereliikmetest, sõpradest, õpetajatest jne.

Teismeliste jaoks võivad esimesed seksuaalsed kogemused olla üsna ootamatud. Kuna homoseksuaalsed kogemused ei kuulu tavaliselt koduse seksuaalkasvatuse juurde ega ole osa kooli seksuaalkasvatuse õppekavast, on noored lesbid ja geid veelgi vähem informeeritud kui muud teismelised. Seksuaalkasvatus või perekonnaõpetus peaks sisaldama aspekte, mis puudutavad vaid geisid ja lesbisid. Teave turvaseksi ja üldise tervishoiu kohta (kondoomi ja libesti kasutamine, naistel esinevate vähiliikide ennetus) on sama oluline kui info, mida üldiselt jagatakse rasestumise kohta. Mõned gei- ja lesbiorganisatsioonid pakuvad koolide jaoks spetsiaalseid brošüüre või ettekandeid.

KKK

Korduma Kippuvad Küsimused

Milline on verbaalse solvangu emotsionaalne mõju?

Itaalia vanasõna ütleb, et sõnad teevad rohkem haiget kui relvad. Praktikas mõnitab, halvustab ja/või eitab verbaalne solvang osa kellegi identiteedist. See võib põhjustada häbi- ja süütunnet ning mõjutada solvangu sihtmärgi enesehinnangut. Homoseksuaalide puhul mõjutavad solvanguid nende seksuaalset identiteeti. See võib väljatulemisprotsessi eriti keeruliseks teha. Kui õpetaja või noorsootõtaja suhtub verbaalsetesse solvanguitesse ükskõikselt, võivad kiusajad hakata arvama, et neil on luba taolist käitumist jätkata, samas kui ohvrid tunnevad end kaitsetuna.

Üks minu õpilastest või noortekeskuses käivatest noortest, kes on minu arvates gei, elab parajasti läbi raskeid aegu, ent keeldub minuga probleemist rääkimast; ma kardan, et ta ei suuda iseenesega leppida. Kas ma peaksin soovitama tal psühholoogi juurde pöörduda?

Mõnikord võib noorel olla palju tuge ka väikestest žestidest. Mõnel juhul võib mõistvast noorsootõtajast või õpetajast olla rohkem kasu kui vaimse tervisega tegelevast professionaalist. Õpetaja võib käsitleda erinevat seksuaalset orientatsiooni näiteks kirjandustundides, rääkides homoseksuaalsest autorist, et väljendada positiivset suhtumist veidi kaudsemal moel. Järgmise näidendi, mida noortekeskuse näiteringis lavastatakse, positiivne kangelane võib olla näiteks homoseksuaalse orientatsiooniga. Pole kahtlustki, et noor saab toetusest aru.

nb

Pea meeles

Geidel, lesbidel ja biseksuaalsetel teismelistel, kes kogeavad diskrimineerimist oma seksuaalse orientatsiooni ja/või etnilise identiteedi tõttu, oleks palju kasu täpsest teabest, eakaaslaste toest ning toetavast sekkumisest, et aidata neil oma seksuaalse sättumusega edukalt leppida.

On väga oluline, et noortel oleks võimalik saada objektiivset ja autentset teavet homo- ja biseksuaalsuse teemal. See hõlmab materjale terviseprobleemide ennetamise kohta noortele geidele/lesbidele ja biseksuaalidele, nii et õpetajad, noorsootöötajad ja nõustajad saaksid tutvuda kõrge ohuklassiga juhtumitega. Teine võimalus on kaasata täpne teave homo- ja biseksuaalsete kogemuste kohta õppekavadesse ja kooli õppematerjalidesse, mis tavaliselt tegelevad ainult heteroseksuaalide kogemustega.

Tugigrupid on teismelistele geidele, lesbidele ja biseksuaalidele kõige kasulikumaks abiallikaks, vähemalt toimib see nende noorte puhul, kes seisavad silmitsi suhteliselt lihtsate aktsepteerimise probleemidega. Teismeliste geide, lesbide ja biseksuaalide sotsialiseerumise kogemus hõlmab ka õppimist pädevatelt täiskasvanud geidelt, lesbidelt ja biseksuaalidelt. Seega peaks tähelepanu pöörama sotsiaalsete võrgustike tähtsusele noorte homoseksuaalide elus. Õpetajad ja noorsootöötajad saavad anda oma panuse taoliste noorte toetuseks, kui nad aitavad võidelda sotsiaalse isolatsiooniga (teavitades teismelisi lesbisid, geisid ja biseksuaale nende jaoks mõeldud rühmadest), emotsionaalse isolatsiooniga (luues empaatiat lesbide, geide ja biseksuaalsete noorte suhtes) ja kognitiivse isolatsiooniga (jagades infot homoseksuaalsuse kohta). Sel moel saavad ka õpetajad ja noorsootöötajad aidata psühhosotsiaalseid probleeme ennetada.

Noortega töötavatel inimestel on oluline osa aidata noortel uurida oma tundeid HIVi ja turvaseksi suhtes. Kui homo- või biseksuaalne teismeline tunneb end oma seksuaalsuse tõttu halvasti, ei kaitse ta enast tõenäoliselt vahekorra ajal. Madal enesehinnang mõjutab enesekindlust turvalise suhte loomisel.

MIDA SEE MINU JAKS TÄHENDAB?

- ? Kuidas ma saaksin muuta heteroseksuaalsete noorte suhtumist homoseksuaalsusesse ning samal ajal olla toeks lesbidest, geidest ja biseksuaalidest noortele? Kas ma võin kutsuda avaliku lesbi, gei või biseksuaali noortega rääkima? Kuidas noored sellesse suhtuksid? Kuidas kolleegid sellesse suhtuksid? Kas teised võivad sellist inimest mõnitada, solvata või rünnata? Kuidas ma saaksin neid soojalt vastu võtta?
- ? Näita klassis või noortekeskuse filme, kus kujutatakse positiivseid lesbist, geist või biseksuaalist tegelasi või kutsu avalikult homo- või biseksuaalseid inimesi noortega kohtuma. On olemas lausa tööühmad, mis on keskendunud noorte harimisele geide ja lesbide teemadel koolis või noortekeskustes. See on üsna edukas strateegia; Allporti kontaktiteooria kohaselt väheneb eelarvamus, kui erinevad inimrühmad üksteisega kokku puutuvad. Taoline kontakt võib lisaks osutada positiivseks eeskujuks teismelistele lesbidele, geidele ja biseksuaalidele, mis on oluline nende enesehinnangule.
- ? Kuidas ma end tunnen, kui õpilased kasutavad solvanguks sõna „pede”, „lilla” vmt? Millises kontekstis taolisi sõnu kasutatakse ja miks? Kelle vastu on need suunatud? Milline on nende kasutamise mõte? Kas ma peaksin seda eirama või oleks parem sekkuda?
- ? Isegi kui sellega ei taheta kedagi solvata, on sõnal „pede” solvav varjund, mis halvustab kõiki homoseksuaale. Taolisi sõnu, mida lausutakse sageli automaatselt ja mõtlematult, saab kasutada õppevahenditena. Las õpilased mõtlevad, miks nad kasutavad solvamiseks just seda sõna ja mitte mõnda teist. Las nad mõtlevad, keda nad taolisi sõnu kasutades solvavad.

MEETODID

Kes on ees?

MEETOD Õpetaja räägib õpilastele, et viimaste teadusavastuste kohaselt on intelligentsust määravad geenid seotud silmade värvusega. Seetõttu peaksid kõik õpilased kohad ära vahetama nii, et pruunide silmadega lapsed istuksid klassis eespool. Teised peavad istuma tagapool. Noortekeskuse kontekstis võib anda pruunisilmsetele teatud privileegid, nt õigus piljardit mängida või arvutit kasutada, mis teistel ei ole lubatud.

Kui noored on kohad ära vahetanud, palu neil kirja panna, mis on nende arvates selle harjutuse põhjus. Pärast vastuste ettelugemist peaks arutelu tegelema eelarvamuste põhjustega. Miks me jagame inimesi näiteks valgeteks ja mustadeks, heteroteks ja homodeks, kristlasteks ja juutideks, kõhnadeks ja paksudeks, poisteks ja tüdrukuteks? Mis on selliste kategooriate mõte? Milliseid tagajärgi võib kategoriseerimine kaasa tuua? Kas ja milline on kategoriseerimise kasu?

Seejärel küsi noortelt näiteid, kuidas neid endid on diskrimineeritud või kuidas nad ise on kedagi diskrimineerinud. Keda nende meelest Eestis diskrimineeritakse ja kuidas?

Harjutuse analüüsis küsi noortelt, kuidas nad ennast harjutuse käigus tundsid ja mida nad sellest õppisid.

Õpetaja või noorsootöötaja võib seda harjutust kasutada vestluse sissejuhatamiseks erinevate ideoloogiate, nagu natsionalism, rassism või homofobia üle arutlemiseks. Sõltuvalt debati kulgemisest on võimalik selgitada diskrimineerimise ja homofobia olemust ning osutada, et inimesed ei ole erinevat liiki, on ainult üks inimliik – *homo sapiens*. Me oleme kõik ühesugused, välja arvata erinevused naha- või silmavärvis, seksuaalses orientatsioonis jmt.

Kui kõikidel õpilastel juhtuvad olema pruunid silmad, võid selle tunnuse asendada millegi muuga, mille järgi lapsi eristada, näiteks kasv (pikk/lühike), juuksed (lokkis/sirged) jne.

Allikas: kohandatud „Discovering Diversity“, algallikas Hedi Friedi harjutuses „Pruunisilmsete istuvad ees“ teosest „Lessons learned from the Holocaust“

EESMÄRK

Anda noortele võimalus kogeda otsest diskrimineerimist ning arutleda

Räägime normaalsusest (rühmatöö)

MEETOD Iga poiss/tüdruk täidab vormi, kus on kirjeldatud mingit käitumist või olukorda (nt masturbatsioon, sealiha mitesöömine, homoabieliu, haigused, vasakukäelisus, puuded, vanadus, jne); ta peab märkima, kas taoline käitumine/olukord on normaalne või mitte.

PANE TÄHELE See on sissejuhatav harjutus pikemale arutelule.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

EESMÄRK

Eristada statistilist, juriidilist ja moraalselt normaalsuse määratlust näitamaks, et normaalsus on nii suhteline kui ajalooline nähtus. Teine eesmärk on tuletada noortele meelde, et kunagi peeti homoseksuaalsust haiguseks ning mõnes kultuuris usutakse seda siiani, mis mõjutab taolisest kultuurist pärit inimeste vaimset ja füüsilist tervist.

EESMÄRGID

Anda noortele turvalises keskkonnas võimalus kogeda diskrimineerimist.

Analüüsida, kuidas me diskrimineerime teatavaid sotsiaalseid rühmi ning samal ajal väidame, et nad on ise oma olukorras süüdi. Tõsta teadlikkust, kuidas me aitame säilitada ebaõiglaseid sotsiaalseid struktuure. Selgitada mehhanisme, mille abil hoitakse vähemusi ühiskonnas halvemas positsioonis.

Võta kätte ja tee!

Mõnikord võivad teised inimesed, nagu vanemad, õpetajad ja muud täiskasvanud, olla nii kitsarinnalised... aga kas meie siis ei ole? See harjutus on simulatsioon...

MEETOD

Harjutuse läbiviimiseks vajad:

4 suurt paberilehte

4 vana ajakirja

4 käärid

4 pakki värvilisi viltpliiatseid

4 tuubi liimi

lisaks võib olla: 4 komplekti muud pudi-padi, nt nõöri, lõnga,

nööpe, kirjaklambreid

paber ja pastakas vaatlejatele

kell

Jaga mängijad nelja rühma ning palu igal rühmal end mugavalt ühte toanurka sisse seada. Rühmad peaksid üksteisest üsna kaugel paiknema, et nad ei kuuleks, mida teised räägivad.

Palu igal rühmal valida üks vaatleja, kes märgib üles kõik, mida teised rühmalikmed teevad või ütlevad.

Ütle, et käid järgemööda kõikide gruppide juures ning annad neile töövahendid ja juhised, mida teha.

Mine esimese rühma juurde, anna neile materjalid ja ütle selge häälega: „Teil on paberileht, ajakiri, käärid ja liim. Te peate tegema kollaaži, mis kujutaks kevadet. Aega on selleks 20 minutit. Alustage, kui valmis olete.“

Seejärel mine teise rühma juurde, anna neile materjalid ja ütle selge häälega: „Teil on paberileht, ajakiri, käärid ja liim. Te peate tegema kollaaži, mis kujutaks suve. Aega on selleks 20 minutit. Alustage, kui valmis olete.“

Seejärel mine kolmanda rühma juurde, anna neile materjalid ja ütle selge häälega: „Teil on paberileht, ajakiri, käärid ja liim. Te peate tegema kollaaži, mis kujutaks sügist. Aega on selleks 20 minutit. Alustage, kui valmis olete.“

Seejärel mine neljanda rühma juurde, anna neile materjalid ja ütle selge häälega: „Mso, flosamd loerabtbz losnise bauqvxa poyeks, nseioamans sajiyudo la-verza losifalitome. Aega on selleks 20 minutit. Alustage, kui valmis olete.“

Sel ajal, kui rühmad tööd teevad, käi järgemööda nende juures, julgusta ja kiida esimest, teist ja kolmandat gruppi, aga pahanda neljandaga, et nad ei tee seda, mida kästud.

20 minuti möödudes lõpeta tegevus ning palu rühmadel oma kollaažid ära tuua. Kui esimesed 3 rühma pole veel lõpetanud, anna neile 3–4 minutit lisa-aega.

Harjutust analüüsides alusta mängus osalejatega. Küsi, kuidas tegevus neile meeldis, kuidas nad rühmas koostööd tegid ja kas kõik osalesid.

Seejärel võta ette vaatlejad. Palu neil rääkida, mis rühmades toimus. Kui neljas rühm teistelt abi ei saanud, võid küsida, miks.

Seejärel haara kõik osalema arutelus harjutuse seostest reaalsusega.

- Kas te näete, kuidas see harjutus on päriseluga seotud?
- Kes oleks meie ühiskonnas neljandas grupis?
- Kuidas me kaldume ohvreid sotsiaalses ebaõigluses süüdistama?
- Kuidas inimesed, kes tunnevad, et on ühiskonnas ebaõiglaselt koheldud, reageerivad?
- Kas nad reageerivad sama moodi nagu neljanda rühma liikmed?

PANETÄHELE Kui sa töötad ainult mõne inimesega, kohanda mäng sellele vastavalt ning moodusta kaks rühma, millest ühel oleksid selged juhtnöörid ja teisel segased.

Väljamõeldud keeles lause asemel võib juhised anda ka arusaadavas keeles, aga arusaamiseks liiga kiiresti rääkides või mõnes vöörkeeles.

Rühmadest olenevalt võid kollaažide jaoks valida ka muu teema, kui sinu arvates oleks neljandal rühmal aastaaegu liiga lihtne jälgida.

Arvesta sellega, et neljas rühm reageerib tõenäoliselt üsna suure pahameelega, sest nad ei saa juhistest aru ning saavad selle tõttu veel kritiseeridagi. Mõnikord võivad nad juhendaja peale vihastada ja ära minna; mõnikord elavad nad oma pahameele välja teiste rühmade peal ning ei lase nendel oma töid teha või lõpetada; mõnikord hoiavad nad tundeid tagasi ja väljendavad oma pahameelt hiljem. Seetõttu soovitame järgmist.

- Jälgi, et rühmad moodustuksid juhuslikest inimestest, et neljanda rühma liikmed ei tunneks end ohvritena.
- Enne hindamisosa on oluline inimestele selgeks teha, et tegemist oli simulatsiooniga ning rollid tuleb nüüd maha jätta.
- On oluline lasta analüüsfaasis kõikidel oma tundeid väljendada enne, kui harjutuse analüüsi kallale asuda. Kui sa seda teha ei lase, kerkivad tagasi hoitud emotsioonid hiljem pinnale ning head hinnangut on raske anda.

Kui sa tahad harjutust keerulisemaks teha või puuduvad sobivad materjalid, võid paluda rühmadel esitada lühisketši. See on neljanda rühma jaoks veelgi raskem, sest nad on mures, et peavad esinema ja võivad end lolliks teha.

Allikas: „Discovering Diversity“, algallikas „Education Pack“]

TANJA

Emal on mul lätlane, isa venelane, vanaema eestlane... Nii et mul nagu polegi selget rahvust. Olen elanud vaheldumisi Lätis ja Rootsis, pool aastat Eestis ka, alati lootes, et nüüd on kõik teistmoodi ja maailm võtab mind omaks. Aga ei võta... sest lisaks rahvusele ei kuulu ma ka ühegi selge soomääratluse alla. Vahel tundub, et ma olen kõike korraga ja samas mitte midagi päriselt. Nagu mind ennast poleks üldse olemas.

Meditatsioonilist terminit hermafrodiit, viisakam on tegelikult öelda interseksuaalne. Juriidiliselt pole sellist võimalust üldse ette nähtud, on ainult mees ja naine. Isegi isikukood on ju selline, et esimene number on 3 meestele ja 4 naistele. Ja siis sünnin mina, mitme rahvuse ja mitme sooga ja mulle ei saa isegi sünnitunnistust anda...

Kohe sünnitushaiglas otsustati, et mind tuleb viia Moskvasse „probleeme“ lahendama.

Isal oli nii kohutavalt häbi, et ta ei saa sugulastele öelda, kas poiss või tüdruk, et ta sõitis meile Moskvasse järgi – kõigest tuttavatest eemale. Nii et alguses elasimegi Moskvas, terve perega. Olin kuu aega vana, kui arstid otsustasid, et minust saab tüdruk, Tanja, ja varsti toimuski esimene operatsioon. Järgmine pidi tehtama umbes 12-13 aastaseks ja viimane täisealiseks.

Vahepeal sai aga Nõukogude Liit otsa, operatsioone ei tulnud ja mina jäingi selliseks tüdruku nime ja number 4-ga „poolikuks“.

Olin umbes viiene, kui leidsin entsüklopeediast pildid laste anatoomiast. Küsisin: „Emal, aga kus siis minu pilt on?“ ja ema hakkas nutma. Siis saingi esimest korda aru, et ma olen üleni valesti. Hiljem läks kõik ainult hullemaks... Vihkasin oma imelikku keha, püüdsin ennast 'sealt' mitte vaadata, lasksin vannitoast isegi peegli ära võtta...

Esimest korda armusin seitsmendas klassis – tüdrukusse. Mind kiusati nagunii kogu aeg, eriti kehalise tundides, ja siis tuli juurde hüüdnimi „Lesbi-Tanja“. Vastik. Vahetasin mitu korda kooli, aga ikka keegi teadis ja rääkis ja kogu see mõnitamine hakkas uue hooga otsast peale. Hakkasin koolist puuduma, tekkisid muud probleemid...

Lõpuks sain minna Stockholmi vahetusõpilaseks. Seal oli kergem, keegi ei teadnud mu tausta ja ma lihtsalt vältisin olukordi, kus peaks teistega koos riideid vahetama. Siis lugesin esimest korda Eugenidese „Middlesex“i. See raamat muutis mind palju vabamaks, just nagu oleksin endaga tülis olnud ja siis ära leppinud.

Arvasin juba, et olen sellest kõigest üle ja saan hakkama, kuni ükskord Eesti piiril öeldi, et need pole minu dokumendid. Terve bussitäis inimesi nägi, kuidas mind, kurjategijat, valvurite saatel minema viidi. Väideti, et ma olen kellegi teise passi varastanud – et seal on kirjas tüdruk, aga mina olen ju poiss. Ja kui nad ütlesid, et mind vahistatakse... Raske on sellest rääkida. Terve kari inimesi ümber sinu ringis, kõik avalikult jõllitamas ja sina pead end nende ees lahti riietama ja oma keha demonstreerima, nagu mingi loom...

Samamoodi tunnen end siis, kui järjekordne „spetsialist“ seda „ebanormaalsust“ lähemalt uurida tahab. Justkui see, mis nad mu kehaga teevad või mu kohta ütlevad, üldse minusse ei puutuks. Valus ja alandav on, vaat mis! Tavalistest inimestest parem ei räägigi. Kui minu kohta teada saadakse, siis ma nagu polekski enam inimene vaid mingi tundetu asi.

Kuidas see just minuga juhtus, ei oska keegi arvata, isegi arstid ei tea. Öeldakse, et sellise geeniveega sünnib kuni üks laps 200 000st. Just nii – veaga, nagu oleks mu olemasolu mingi totaalne defekt.

Lätis peaks interseksuaale olema kuni paarkümmend, Eesti kohta ma ei tea, võibolla viis. Ma ei tunne neist kahjuks kedagi, kuigi väga tahaks. Väga... Elada maailmas, kus sind pole olemas isegi nii lihtsate asjade jaoks, nagu isikukood või tualettruum, kus sa oled lihtsalt looduse viga – seda tunnet ei saagi kirjeldada.

Seksuaalsus

Alustuseks

Sageli esitatakse küsimus, mis vahe on täpselt homode ja heterote seksuaalsel vahekorral. See teema tekitab inimestes suurt uudishimu. Homoseksuaalsus taandatakse sageli vaid seksuaalsetele aspektidele. Inimesi huvitab, mida lesbid üksteisega voodis teevad ja miks geimehed tunduvad nii üliseksuaalsed. Selle põhjuseks on inimeste kinnisideed seksi kohta. Tavaliselt põhinevad need heteroseksuaalsel seksikäsitusel, mis õpitakse üleskasvamise käigus. Teised seksuaalsuse kogemise moodused ei kuulu sellesse raamistikku ning seega tajutakse neid kummaliste või lausa perverssetena.

Paljudes kultuurides on seksuaalsus veel tänapäevalgi tabuteema. Seks on midagi, mida harrastatakse magamistoa eraldatuses või paljunemise eesmärgil. Avalikult sellest ei räägita või kui, siis heidetakse selle üle nalja. Kui juba seksuaalsuse üle on raske arutleda, siis seksuaalne mitmekesisus on veelgi keerulisem teema. Kuna homoseksuaalse vahekorra eesmärgiks ei ole paljunemine, peavad mõned inimesed taolist seksi perverssuseks. Seks seostatakse sageli häbiga, isegi kaasaegses lääne kultuuris, mida üldjuhul peetakse üpriski „seksuaalseks“ telesaadete, ajakirjade jmt tõttu, mis seksi üsna vabalt suhtuvad. Siiski on seos patuga kõikides kultuurides kerge tekkima.

Erinevad kultuurid ja rahvad käsitlevad seksuaalsust erinevalt. Praegune seksuaalharidus tunnistab nelja seksuaalsuse funktsiooni: 1) see tekitab iha ning on seega oluline inimsoo paljunemisel, 2) see tugevdab suhet ning on intiimse suhtluse vorm, 3) see mängib olulist rolli meie identiteedi arengus, sest seksuaalsuse tajumise kaudu kinnistub meie identiteet mehe või naisena (ning meie omakorda kinnitame teiste inimeste identiteeti), 4) see rikastab meie elu erinevatel tasanditel. Näiteks võib seksuaalsuhte tulemus olla lapse eostamine, ent see võib põhjustada ka teistsugust loominguilisust (nt maja, raamatu või muu ühisprojekti elluviimine). Mainitud neli seksuaalsuse funktsiooni on olemas suhetes kahe naise, kahe mehe või mehe ja naise vahel.

Põhiinfo

Tegelikku erinevust geide, lesbide ja heterote seksuaalsuhte vahel ei ole kerge selgitada. Nii palju, kui on inimesi, on ka erinevaid seksuaaltegevuse variante. Traditsiooniline penetratsiooniga seks mehe ja naise vahel võib aset leida ka kahe mehe või kahe naise vahel. Kaks naist võivad kasutada sõrmi, vibraatoreid või dildosid ning kaks meest võivad olla anaalses või oraalises vahekorras. Need on vaid mõned näited. Faktil, et ka geid ja lesbid harrastavad penetratsiooniga seksi, pole mingit pistmist peenise või tupe puudumisega, nagu sageli arvatakse. Asja juures on oluline läheduseiha ja teineteise ihaldamine. Ainus erinevus heteroseksuaalsest seksist on see, et vahekord iseenesest ei vii lapse eostamiseni. Geid ja lesbid peavad kasutama kaitsevahendeid suguhaiguste ja HIVi eest, ent mitte soovimatu raseduse eest. Peale penetratsiooniga seksi on ka geide ja lesbide vahel võimalikud kõikisugused seksuaalsuse vormid.

Üldiselt on geimeestel suurem tõenäosus suuremaks arvuks partneriteks kui lesbidel. See erinevus ei tulene niivõrd geide ja heterote vahelisest erinevusest kui meeste ja naiste vahelisest erinevusest ning sellest, kuidas eri sood seksuaalsust kogevad. Enamiku naiste (nii heterote kui lesbide) jaoks on seks seotud rohkem intiimsusega kui meeste jaoks. Meestel on lihtsam olla vahekorras vahekorra pärast kui naistel. See tuleb sugude erinevusest, mitte seksuaalsete eelistuste erinevusest. Seega, kui kaks meest või kaks naist on vahekorras, kogevad nad mõlemad seksuaalsust kas naiselikult või mehelikult. Teisisõnu, geide ja lesbide vahekorra puhul on mehe või naise seksuaalkogemus lihtsalt kahekordistatud. See on homoseksuaalse seksi puhul eriline. Seega on geimehed suurema tõenäosusega vahekorras suurema hulga partneritega, kuna mehed hoiavad seksi ja lähedust enam lahus. Samamoodi on kaks lesbit pigem monogaamsed, sest naised eelistavad suurema tõenäosusega seksi ja läheduse kombinatsiooni. Samas tasub meeles pidada, et mõlema soo piires eksisteerib väga suur hulk erinevat seksuaalkäitumist.

Erinevuste seletamine lähtuvalt soolisest vaatenurgast, mitte gei/hetero vaatenurgast, teeb geide ja lesbide seksuaalsuse küsimuse arutamise heteroseksuaalsetele nõustajatele lihtsamaks, sest suurem osa inimesi kujutab ette ja/või teab, et mehed ja naised kogevad seksi erinevalt olenemata sellest, kas nad on geid, lesbid või heterod.

KKK Korduma Kippuvad Küsimused

Kes on geide või lesbide suhtes mehe ja kes naise rollis?

Seos soo ja seksuaalkäitumise vahel on täiesti olemas, ent jälgi, et sa ei kinnistaks stereotüüpe! Homoseksuaalsusest kõneldakse sageli kui imelikust, loomalikust nähtusest meeste vahel. Meeste seksi peetakse jõuliseks ja räpaseks, samas kui kahe naise vahelisest seksuaalsuhtest räägitakse harva või siis kirjeldatakse seda kui väga pehmet, õrna ja silmapaistmatut. Osaliselt on see tõsi, aga ole üldistuste tegemisel ettevaatlik. Räägi kõigist võimalikest seksuaalkäitumise vormidest meeste ja naiste vahel, mitte ainult standardist. Stereotüüpilised kujutluspildid teevad enda individuaalse seksuaalsuse avastamise raskemaks. Teismelised, kes on oma seksuaalsuses ebakindlad, kipuvad hoolega statistilisi norme jälgima ega lase endal või teistel taolistest normidest liialt kõrvale kalduda.

Kuidas saavad kaks naist ilma peeniseta päriselt vahekorras olla?

Tihti kuuleb sellist küsimust.. Stereotüüpiline arusaam seksist, kus peenis tungib naise tuppe, püsib järjekindlalt. Eriti poistel on raske kujutleda, kuidas saab seks olla ilma peenist tuppe sisestamata. Penetratsiooniga seks ei ole piiratud ainult heteropaaridega. Ka kaks naist võivad sellisest seksist erutada. Mitte sellepärast, et neil puudub peenis, vaid sellepärast, et mõte kellestki enda sees on erutav. Teisest küljest ei ole penetratsiooniga seks ainus võimalus hea seksi nautimiseks. Oraalne või käeline stimuleerimine võivad sama palju naudingut pakkuda. On olemas terve hulk erinevaid võimalusi ning kõik sõltub inimeste vabast tahtest.

nb

Pea meeles

Suutlikkus seksist vähemalt rääkidagi on juba samm olukorra paranemise suunas. Seksuaalsus on äärmiselt raske vestlusteema. See teeb inimese haavatavaks, kuna see on osa intiimelust. Sageli kardavad inimesed, et kui nad seksist avalikult või üldiselt räägivad, arvatakse kohe, et juttu on nende endi isiklikust seksielust. Samas eksperimenteerivad noored seksuaalsusega pidevalt ning räägivad sellest üsna avameelselt. Seetõttu ei tohiks seda teemat tabudest hoolimata ignoreerida. Suurema osa noorte elus kuulub see igapäevase reaalsuse juurde.

Kõikide noorte jaoks olenemata sellest, kas nad määratlevad endid kui homo-, bi- või heteroseksuaalsed, on oluline tunda oma võimu ja targema juhendamist, kui nad endid tundma õpivad ning oma keha ja seksuaalsust avastavad. Taoliste noorte jaoks, kellel on erootilisi fantaasiaid samasooliste partnerite kohta, on toetus veelgi olulisem, sest nende külgetõmmet samasoolise partneri vastu ei vaata olulised sotsiaalsed rühmad tavaliselt just hea pilguga.

Seksist rääkides kiputakse samasoolise seksi kogemusi sageli kõrvale jätma või mainitakse neid ainult põgusalt poliitilise korrektsuse huvides. Üldiselt armastusest, seksist või kooselust rääkides peaksid ära mainima ka samasoolise variandi, nii et oleks iseenesestmõistetav, et ka samasooliste suhted on võrdväärne ja seaduslik tunnete väljendamise ja/või kooselu viis. Anna ümbritsevale signaale, et sa pead hellust ja erootilisi suhteid samasooliste partnerite vahel võrdseks mehe ja naise vaheliste suhetega.

Tee kindlaks enda nõrkused (homo)seksuaalsuse koha pealt ning püüa mõista, kuidas sa enda seksuaalkogemusi väärtustad. Seksist rääkimine võib tähendada ka lihtsalt õigete küsimuste küsimist.

Paku noortele brošüüre ja infovoldikuid lisateabega, kuhu pöörduda seksi puutuvate küsimuste korral, ning nõustamiskeskuste aadressidega, kus nad saaksid oma muredest rääkida.

MEETODID**Etnilised stereotüübid****MEETOD**

Võta kaks papitükki, joonista neile kujund ja palu osalejatel kujundid täita vastustega küsimusele, kas pole üldteada, et soomlased on ... (venelased on..., sakslased on...).

Seejärel tuleks vastuseid rühmas arutleda. Mis ulatuses vastavad taolised väited stereotüüpidele? Mis on stereotüübi ülesanne? Kas stereotüüpides peitub terake tõtt? Seejärel võib diskussioon jätkuda lesbide ja geide kohta käibivate stereotüüpidega.

PANE TÄHELE

Selgita noortele, et tegemist on puhtalt stereotüüpidega ning need ei tohi olla solvavad (see ei pruugi lastele endastmõistetav olla). Kui mingit kindlat rühma esindab klassis ainult üks õpilane – näiteks on ta ainsana venelane – tuleks vältida venelaste näitena kasutamist.

EESMÄRK

Näidata osalejatele, et stereotüüpidele on omane etnotsentrism ning et inimesed kalduvad enda rühmale omistama positiivseid ja teistele negatiivseid jooni.

EESMÄRK

Mõelda enda isiklike veendumuste peale ning need kahtluse alla seada.

Arvamuste skaala**MEETOD**

Juhata harjutus sisse ning selgita, mida teha. Tee pörandale ruumi ning kleebi pöranda keskele kleeplindiriba, mille üks ots tähistab sadat protsenti ja teine nulli protsenti. Õpilased peavad seejärel näitama, mida nad arvavad teatavatest väidetest, seistes riba ääres erinevates kohtades. Selliste väidete ja küsimuste iva on panna õpilased mõtlema enda arvamuste ja seisukohtade üle ja võrrelda neid teiste laste omadega.

Pärast iga väidet võtke aeg maha ja arutlege õpilastega, miks nad just ühes või teises kohas seisid.

- Mõnikord ma ei ütle, mida ma mõtlen, sest kardan, et teised hakkavad minu üle naerma.
- On oluline tunda, et teised sind hindavad.
- Komplimendid ja kiitus on üks ja see sama.
- Tüdrukuid ja poisse koheldakse võrdselt.
- On hea olla tundlik.
- Tähtis on olla teatavas inimrühmas hinnatud liige.
- Ma olen seda tüüpi inimene, kes teiste kohta halvasti ütleb.
- Ma julgen välja öelda, mida ma mõtlen.
- Koolis on üks õpetaja (keskuses noorsootöötaja), keda ma usaldan piisavalt, et muredega tema poole pöörduda.
- Kõik inimesed on ühtmoodi väärtuslikud.
- Ma suhtlen sageli inimestega, kes on minust väga erinevad.

Sa võid need väited ja küsimused asendada ka muudega, et teatavat teemat või vaatenurka kajastada. Nagu kõigi teiste siintoodud harjutustega, võiks ka seda teha mõnes vaiksuses kohas.

PANE TÄHELE Harjutuse juures on peamine selle järel toimuv arutelu. Õpilastel on õigus vaielda ning oma valikuid ja seisukohti kaitsta. Tuleta noortele meelde, et neil on harjutuse käigus õigus oma arvamust muuta. Selle harjutuse puhul ei ole õigeid ega valeid vastuseid.

Küsi noorte käest, kas teiste seisukoht mõjutas neid koha valikul.

Allikas: kohandatud materjalist „Discovering Diversity“ algallikas „Tillsammans“

Grupikuuluvus**MEETOD**

Palu noortel mõelda, millistesse erinevatesse gruppidesse nad kuuluvad (nt mehed, naised, jalgpallurid, skaudid, venelased, õpilased jne). Anna noortele kolm paberilehte ning lase ühele neist kirjutada vastused küsimusele, millisesse gruppi on uhke tunne kuuluda, teisele, millisesse gruppi ma ei taha kuuluda, ja kolmandale, millisesse gruppi on mul häbi kuuluda. Nimedeta paberilehed tuleks kinnitada tahvile ning seejärel rühmas läbi arutada.

PANE TÄHELE Seda harjutust ei ole soovitatav läbi viia väikestes rühmades või gruppides, kus inimesi on kerge ära tunda. On äärmiselt oluline, et läbiviija looks grupis enne harjutusega alustamist turvalise ja respektiiva õhkkonna, sest mõne noore jaoks võib olla raske vastata küsimusele, millisesse rühma on mul häbi kuuluda.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

EESMÄRK

Tõestada, et me kõik kuulume erinevatesse gruppidesse, millest osad võivad olla põlatud. Mida tähendab häbimärgistatud gruppi kuulumine emotsionaalsest seisukohast?

PEETER

Igaüks on pärit oma minevikust. Teisiti olla ei saagi. Nii lihtne tundub mõelda, et kõik olnu on teinud meist ju need, kes oleme praegu – seega poleks justkui põhjust häbeneda. Me mõtleme nii ent selle järgi elada suudavad vaid vähesed...

Vahel – enamasti just siis, kui seda kõige vähem oodata oskad – seisame me kõik silmitsi kummitustega oma elatud elust. Inimestega, keda tunda, meenutada või mäletada ei taha, suuda või tihka.

Nädal tagasi käisin töökaaslastega söömas hoopis harjumatus kohas, teispool linna. Ja seal, täiesti vales kohas ja vales ajal, nägin üht vana tuttavat. Mina olin vari tema minevikust ja ta silmis oli kõike muud kui jällenägemisrõõmu. Esimest korda elus me isegi ei teretanud.

Aastate eest nakatus Peeter HIV-i. Viiruseandjaks oli tema toonane boyfriend – et aga “aidsihaige pede” olemine tundus ületamatu takistusena, valetas ta end süstivaks narkomaaniks. Ma ei saanud sellest tookord kuidagi aru – mismoodi midagi nii jäledat lubatakse endast uskuda. Narkomaan on ju midagi mahakäinut, elule jalgu jäänut... on kilavate silmadega autosid rüüstav, agressiivselt käituv, tänaval vedelev, sõprade ja sihita inimene.

Nüüd mõtlen, kui kohutav pidi tal endal olema, kui palju pidi ta kartma oma homoseksuaalsuse avalikuks saamist, et ta sellise – nii raske ja ebaloogilise – valiku tegi. Minu silmis valis ta kahest halvast halvima, aga see oli tema valik. Küllap olid tal omad põhjused. Ühiskonnast räägib tema valik aga rohkemgi kui temast endast – sest ei saa ju normaalseks pidada olukorda, kus taolise dilemma ees keegi reaalselt üldse midagi kaaluma peaks. Kus eksisteerib üldse tunne, et peaks valima midagi nii jaburat, nagu iseenda narkomaaniks kuulutamine, sest homo olla näib veel keerulisem.

Ühes oma homoseksuaalsuse salgamise ning “narkomaaniks” hakkamisega tegi ta oma elus ka korraliku kannapöörde. Ja *hakkaski* heteroks, vähemalt näiliselt. Mis siis, et see hakkamine ei tähenda midagi enamat iseendast ja oma minapildist loobumisest. Mis siis, et iseendast päriselt vabaks ei saagi, keegi, mitte kunagi.

Minagi nägin teda kena noore daami seltskonnas, justkui kohtingul olemas. Ja paratamatult mõtlesin ma: “Huvitav, kas temake ka teab?!”.

Me pilgud kohtusid vaid viivuks – ja justkui filmis mahtus sellesse hetke nii äratundmine, meenutused, ehmatus kui palve mulle: mitte ligemale tulla, mitte teretada, mitte tunda. Ta palus mul unustada ennast ja soovis, et ununeks ka mina ja kõik minusugused – kes just siis, kui tema on suutnud unustada, tulevad ja toovad tagasi kõik selle, mille eest ta põgeneb. Minu “tere” sisaldaks ohtu, et pärin tema tervise järele. Mina ise tähendasin, et on neid, kes teavad – et see saladus püsib õhkõrna joone taga ja võib ühel päeval, kõigist pingutustest hoolimata vabaks murda. Mina olin must plekk tema “rāpasest” minevikust ja veelgi mustem plekk tema veel armetumas (armutumus?) tulevikus.

Ma pole sellist paanikat näinud ühegi elava inimese silmis kui tookord üle supitaldriku Peetriga tõtt vaadates.

Naeratasin talle, tasa-tasa, ning jätkasin vestlust töökaaslastega. Pealegi – seda inimest, keda tundsin aastate eest, pole ju enam olemas. Aga hinge jäi kripeldama küll, nukrus segi pahameelega.

Kogukond

Alustuseks

Paljud heteroseksuaalsed inimesed on harjunud taandama geide ja lesbide olemuse nende seksuaalsusele, ent homoseksuaalsus on midagi palju enamat. Seksuaalne orientatsioon võib mõjutada paljusid elu külgi, näiteks igapäevast käitumist ja rollimustreid, huvisid, sõpru ja hobisid. Kuna geid ja lesbid puutuvad diskrimineerimisega kokku paljudes elualdkondades, on nad üle terve maailma kogunenud rühmadesse ja organisatsioonidesse. Samas leidub riike, kus religioosne või poliitiline süsteem iseenesest tugevalt diskrimineerib homoseksuaalseid mehi ja naisi ning püüab näiteks nende organisatsiooni keelustada. ELi piires leidub igas riigis erinevat tüüpi ja suuruses rühmitusi.

Põhiinfo

Tavaliselt on geide ja lesbide jaoks eraldi rühmad, ent mõnikord on need ka mõlemale grupile avatud. Osad neist on loodud vestlusrühmadena, mis keskenduvad väljatulemise protsessile. Geid ja lesbid saavad kokku, et üksteisele tuge pakkuda; nad võivad arutada isiklikke kogemusi väljatulemisest perekonna ja sõprade ees, sellega seotud mõtteid ja kartusi. Teised rühmitused tegutsevad poliitikas või sotsiaalvallas. Nad võitlevad geide ja lesbide õiguste eest, nagu näiteks õiguse eest abielluda või oma kooselu registreerida, või diskrimineerimisvastaste seaduste eest. Kolmandat sorti rühmitused pööravad tähelepanu haridusele. Nende rühmade liikmed käivad koolides vestlemas õpilastega väljatulemisest ja selles, mis tunne on elada gei või lesbina. Viimastel aastatel on hakatud üha rohkem looma rühmi inimeste huvidest lähtuvalt, näiteks spordimeeskondi või muid meelelahutuslikke ühinguid. On asutatud lesbide ja geide ajakirju või veebikeskkondi.

Lisaks eelmainitud rühmadele keskenduvad mitmed baarid ja restoranid geidest ja lesbidest klientuurile. Geid ja lesbid saavad taolistes kohtades kokku oma sõpradega, tutvuvad teiste homoseksuaalsete inimestega või einestavad oma partneriga. Nad naudivad taoliste baaride õhkkonda, sest geid ja lesbid kuuluvad seal enamuse hulka ega pea seetõttu enda käitumist välja vabandama ega taluma teiste küllastajate kahtlustavaid pilke või negatiivseid märkuseid.

Üheskoos nimetatakse taolisi rühmitusi, baare, nõustamiskeskusi ja algatusi gei- ja lesbikogukonnaks või subkultuuriks. Gei-kogukonna kohta on käibel mitmeid kuulujutte ja stereotüüpe. Paljudele lapsevanematele, õpetajatele ning isegi noorematele geidele ja lesbidele see ei meeldi, nad peavad seda imelikuks ning mitte tõsiselt võetavaks. Samuti arvatakse, et kooskäimiskohad on mingisugune geto, kus kaob kontakt n-ö normaalsusega. Siiski avastab suurem osa geisid ja lesbisid pärast esimest küllastust, et selle kogukonna teistsugused kohad ja institutsioonid sobivad neile. Nad näevad, et baarid on täiesti tavalised asutused, lihtsalt geidest/lesbidest klientidega.

Kõik taolised kohad sisendavad inimestele julgust, need on kohad, kus sotsiaalsed normid on ümber pööratud, need on kaitstud kohad, kus homoseksuaalid ei pea kartma, et neid hakatakse oma partneri avaliku suudlemise pärast vahitima või sõimama. Paljude geide ja lesbide jaoks on see ainuke võimalus teisi geisid ja lesbisid kohata. Seal saavad nad tundma õppida uusi rollimusteid oma isikliku sättumuse tarbeks ning näha erinevaid homokultuuri identiteete, nagu näiteks *drag queen*'id, *nahkmehed*, *butch*'id või *femme*'d.

Kuigi olukord on üldiselt paranenud, asub suurem osa kogukonna asutusi, rühmitusi ja baare ikkagi suurlinnades ning maal on need üsna haruldased. Seetõttu käivad paljud noored geid ja lesbid sageli linnas ning hauvad tihti ka kolimisplaane. Nad loodavad, et linna anonüümsus kaitseb neid eelarvamuste ja diskrimineerimise eest.

MEETODID

Heteroseksuaalne maailm

MEETOD Selgita, kuidas meid kõiki kasvatatakse heteroseksuaalidena. Räägi noortele, kuidas see tekitab lesbidest, geidest ja biseksuaalsete teismeliste jaoks eriolukorra ning harjutuse mõte on uurida, mis tunne neil võib olla. Anna osalejatele veidi aega mõelda küsimuse üle, kas nad läheksid heterote baari, kui ühiskonna enamus ei oleks heteroseksuaalse, vaid homoseksuaalse orientatsiooniga. Lisaks võid neilt küsida, mida arvaks sellest sellisel juhul normaalne geirahvas. Lase osajatel oma mõtteid ja tundeid jagada. Dialoogi arenedes juhi vestlust selles suunas, kuidas noortele taoline olukord meeldiks. Seejärel tehke järeldusi hetkeolukorra kohta: kuidas peaksid heterod suhtuma lesbide, geide ja biseksuaalide kogukonna institutsioonidesse?

PANE TÄHELE Seda harjutust on võimalik läbi viia ainult suhteliselt turvalise rühma korral. Harjutuse võib integreerida koolis tavalisse tunniteemasse, näiteks lasta õpilastel oma tundeid joonistada või maalida (kunstiõpetus) või sellel teemal kirjand kirjutada (emakeel). Taoline isiklik lähenemine teeb lihtsamaks harjutuse läbiviimise vähem turvalises rühmas, ent eeldab samas õpilastelt suuremat kunsti- või kirjutamisannet.

Allikas: „*Different in More Ways Than One*”

EESMÄRK

Uurida heteroseksismi mõju ning paigutada lesbide/geide/biseksuaalide kogukond sellesse konteksti

EESMÄRK

Näidata, et me kõik vastutame kaasinimeste eest. Meie teod ja mõtted mõjutavad alati neid, kes on meie ümber.

Neli nurka: seisukoha võtmine**MEETOD**

Selles nelja nurga harjutuses kuulevad osalejad ühe loo ning peavad seejärel otsustama, milline tegevuskäik oleks kõige õigem. Siinkohal toodud stsenaariumid keskenduvad sellele, kui oluline on julgus oma veendumuste eest seista. Stsenaariumi võib kohandada käsitledavale teemale ja probleemile ning nagu paljude teistegi harjutuste puhul võib tulla kasuks paluda noortel tuua näiteid enda elust.

Esimene osa.

Vahetunnis lükkab üks õpilane sinust paar klassi eespool õppiva poisi koridoris pikali ning sina oled ainus tunnistaja. Kukkunud poiss kriimustab üsna korralikult ära mõlemad oma põlved. Kriimustustest jookseb verd, aga ta ei nuta. Mida sa teed?

Esimene nurk: mitte midagi.

Teine nurk: lähen tema juurde, küsin mis juhtus ja kas tal on valu.

Kolmas nurk: pahandan selle poisiga, kes ta pikali lükkas.

Neljas nurk: sinu enda variant.

Teine osa.

Sa oled peol ja kuuled pealt, kuidas kaks võõrast poissi räägivad halvasti sinu klassikaaslasest. Mida sa teed?

Esimene nurk: vaidlen poistele vastu.

Teine nurk: mitte midagi.

Kolmas nurk: ei ütle tol hetkel midagi, aga räägin pärast klassikaaslasele.

Neljas nurk: sinu enda variant.

Arutlusteemad pärast harjutust

- Kuidas sinu arvates sinu sõbrad, klassikaaslased või tuttavad reageeriks, kui sa teeksid nii, nagu valisid?
- Kas sa tõesti julgeksid nii käituda?
- Mida sinu seisukoht tähendab ja kuidas see sind mõjutab?
- Mida sinu arvates teised inimesed võiksid taolises olukorras teha?
- Kas sa saaksid tuua mõne näite isiklikust kogemusest, mida selle harjutuse jaoks saaks kasutada?

Allikas: „Discovering Diversity“, algallikas „Tillsammans“

Faktide ja eelarvamuste võrk

MEETOD

Küsi noortelt, mida nad mõtlevad, kui kuulevad väljendit „lesbide kogukond“ või „geide kogukond“. Kirjuta nende märkused tahvlile ja moodusta mõistekaart, mis näitab nähtuste seoseid. Kirjuta negatiivsed kommentaarid teise värviga kui positiivsed (nt negatiivsed kollasega ja positiivsed rohelisega). Küsi, miks kollaseid märkusi on rohkem kui rohelisi, ning uurige, millised kommentaarid on faktid, millised stereotüübid (hinnangud, mis ei ühti faktidega) ning millised on isiklikud arvamused või tunded. Uuri, milliseid fakte lesbide või geide kogukonna kohta teatakse ning kuidas noored nendest teada said. Tutvusta noortele jooksvalt tõsiasju kohaliku kogukonna ja selle ajaloo kohta. Lõpeta sessioon küsimusega, kas harjutus pani osalejad kuidagi teisiti arvama.

PANE TÄHELE

Valmista ennast tingimata ette, et oleksid võimeline jagama kohaliku kogukonna kohta korrektset teavet. Tasub kaaluda kohalikust geide/lesbide/biseksuaalide organisatsioonist esineja rääkima kutsumist, et ta saaks noortele täpsemalt kohalike ettevõtete kohta rääkida. Samuti pead ennast ette valmistama noorte küsimusteks separatismi ja homoseksuaalsuse avalike ilmingute kohta. Mitmekultuurilistes rühmades võib taolistele pärimistele vastata integratsiooni üldisemat dünaamikat kasutades. Enamik vähemusi leiab, et neile on suureks abiks kogunemiskohad või turvalised paigad, kus nad saavad end hästi tunda ning oma identiteeti kinnitada. Seeläbi lõimuvad nad oma ümbrusega kergemini kui assimileerudes.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

EESMÄRK

Uurida fakte ja eelarvamusi, mis on seotud subkultuuri mõistega

Mida saad teha sina?

MEETOD

Vajaminevad materjalid: tööleht „Mida saad teha sina?“

Aeg: 30 – 60 minutit sõltuvalt sellest, kui sügavuti aruteluga soovitakse aruteluga minna.

Jaga osalejatele töölehed „Mida saad teha sina?“, jaga osalejad paarideks ning anna neile 15 minutit aega aruteluks. Seejärel paluge paaridel mõne sõnaga suures grupis arutleda, milliseid võimalusi olukorra muutmiseks on nad leidnud ning kuidas neid kasutada.

LISA:

„Mida saad teha sina?“ tööleht (pöördel)

Allikas: „Fruitcakes“, originaalallikas Anti-Defamation League, 2002, „Erinevuste maailm“, EPTO käsiraamat omadelt omadele koolitajatele

EESMÄRK

Seda harjutust tehakse paarides ning selle eesmärgiks on julgustada osalejaid mõtlema, mida saaksid nemad teha, et olukorda muuta ning motiveerima neid midagi koos ette võtma.

Mind on ainult üks, aga mind on siiski tervenisti üks. Ma ei saa teha kõike, aga ma saan siiski teha midagi. Ja pelgalt seepärast, et ma ei saa teha kõike, ei loobu ma tegemast midagi, mida ma saan teha.

(Edward Everett Hale, usujuht ning kirjanik, 1822–1909)

Mida saad teha sina?

TÖÖLEHT

Pane allpool kirja need mõned asjad, mida sina saad ette võtta selleks, et edendada üksteisemõistmist, lõhkuda eelarvamuste müüre ja aidata kaasa turvalisemale, sallivamale ja mõnusamale õhkkonnale sinu koolis, kodukandis või sõprade hulgas:

1. ....

.....

.....

2. ....

.....

.....

3. ....

.....

.....

4. ....

.....

.....

5. ....

.....

.....

Kuupäev:

Allkiri:

Allkiri:

TUUTU PEREKOND

*

2004, nädal enne esimest Pridet.

„Ära sinna üritusele mine.“ Isa on ehmatavalt paluv.

„Ja miks mitte?“ jahmusin mina.

„No kui sa pead neid asju tegema, tee kodus, tee omaette. Ma ei taha sind kuski meedias näha“

„Isa, kas sa saad aru, et kui mina ei lähe, kui mina loobun, ei saa ma eladeski tahta, et midagi siin Eestis muutuks?“

„Kuule, ma ei ole päris rumal inimene. Ma saan aru küll. Aga saa sina minust ka palun aru. Kogu aeg ei saa elada sinu tahtmiste ja sinu reeglite järgi. Püüa oma perega ka ikka arvestada niisugustes asjades!“

Vaikisime, kummagi pilk ainult oma makaronitaldrikut nägemas.

„Ma ju arvestangi, isa. OMA perega.“

„Jäta järele, sa ei saa aru, kui solvav see praegu minu jaoks on!“

„Tead... ma tahtsin sulle ammu juba öelda, aga... ma ei teadnud, kuidas see õige hetk oleks. Merle on rase.“

„Mina ja ema oleme su pere, kõik muu on sul üks paras illusioon. Mäng! Ja sa peaks juba piisavalt vana olema, et see kodu mängimine ära lõpetada ja päriselt elama hakata!“

„Isa, kas sa üldse kuulad mind? Kuulsid, mis ma ütlesin? Lapse kohta?“

„Misasja?“

„Merle on rase. Me saame lapse“

„Sinusugused ei peaks kunagi lapsi saama!“

*

2004, november.

„Oled sa kuulnud ka, kuidas Silja vennal läheb?“ Silja on mu venna pruut.

„Mis temaga siis on?“

„No kuidas sa ei tea, oma vennaga ei suhtle siis või?!?! Mis on - lapse saavad.“

„Ahah.“

„Oled siis kuulnud midagi või?“

„Ei, ei ole.“

„Noh, neil peaks juba sündima... ikka vahva, juba kaks põngerjat ees ja kolmas ka tulemas.“

„Ahah.“

„Mis sul viga on? Kas sul polegi siis hea meel? Rasmus ja Riina on nii tore pere!“

„AHAH!“

*

2004 detsember, päev peale meie Tuutu sündi ja mõned päevad enne jõule.

„24. detsembril tuled siis meile?”

„Ei tule. 25. tulen”

„No mis sul siis NIII tähtsat on, et sa 24. detsembrit oma perega ei saa veeta?”

„Ma olengi oma perega, isa”

„Palun ära hakka jälle kohe mingit stseeni siis tegema!”

„Mis stseeni – ma ütlesin sulle rahulikult, et ma ei tule, sest ma olen oma perega!”

„Seda ma stseeniks nimetangi!”

*

2005, märts.

„Kuidas Merle tervis on?”

„Nüüd on juba ok”

Piinlik vaikus. Mina vaatan ootavalt talle otsa. Isa alistub...

„Juhtus kohe midagi või?”

„No tal see raseduse lõpuosa läks väga raskelt. Oli haiglas mitu korda toksikoosiga.”

„Ja kuidas lapsega on?”

„Kõik korras, tubli on.”

„Millal ta siis sünnib ka?”

„Kolm kuud tagasi sündis, isa”

„Tead, see on sinust ikka inetu... sellest oleks võinud ikka teada anda.”

„Oleks sa küsinud midagigi, ma oleks rääkinud”

„Ah jäta järele, see sinu käitumine ei ole ka normaalne. Lapsik”

„Olgu, ma olen lapsik. Aga tead, normaalne oleks see, kui sa viimase kuue kuu jooksul kasvõi korra oleks küsinud, kuidas tal läheb. Kas see on normaalne, et sa oma poja pruudi venna perekonnast tead rohkem kui oma tütre perekonnast?”

„Sa kohe nagu peaks alati mingit tüli jahtima. Ära kogu aeg võta nii, nagu sind rünnatakse...”

„Kuule, palun. Sa nimetad tüliks seda, et ma tahan, et minu pere ka natukenegi pere oleks su jaoks”

„Palun püüame ükskord viisakaks jääda. Ma ei taha mingeid stseene. Kui sa ise meiega rohkem suhtleksid ja püüaksid, küllap see suhtlemine oleks ka teisem. Me ei ole su usaldamatust kuidagi ära teeninud.”

„Usaldust teenitakse, isa.”

„Ma ei saa ka kunagi midagi öelda, et sa seda enda vastu ei keeraks”

„Tõesti, isa – sa ei saagi kunagi perekondadest ja lastest öelda ilma, et ma automaatselt oma pere ja lapse peale mõtleks”

„Kuule, aitab. Ära korralda stseene. Me oleme sinu veidrustega niigi kannatlikud olnud.”

*

2005 september, venna laulatus.

„Ma loodan väga, et ma ikka teist korda saan oma lapse pulmas olla!”

„Kindlasti saad... kui Ats end lahutab ja uue naise võtab.”

„Sa said aru, mida ma mõtlesin ju!”

„Sain ja ignoreerisin”

„Mul ei ole keelatud loota”

„Kindlasti mitte. Pealegi, äkki seadustatakse meil homoabielud ka ja...”

„Ah, palun ära vähemalt SIIN hakka neid jutte rääkima”

*

2005, detsember.

„24. detsembril tuled siis meile?”

„Ei, ma olen kodus.”

„Miks sa kodus oled? Ära ole üksik, tule meile ikka!”

„Ma ei ole üksik kodus. Ma olen oma perega kodus”

„Seda ma mõtlesingi, et sa ei pea üksik olema, jõulud võiks ikka oma perega veeta”

„Tuutu ja Merle ongi mu pere. Mihkel tuleb ka siia vist”

„Miks sa pead ennast nende suhtesse kolmandaks suruma?”

„Millest sa ometi räägid? Mihkel on lapse isa ja on normaalne, et ta oma lapsega suhtleb”

„Jaa, seda ma ju mõtlengi – ühel hetkel saab neil kõrini, et sa seal kolmas oled.”

„Ma ei ole kolmas. Meie pere – see oleme mina, Merle ja Tuutu. Ja Mihkel on lihtsalt lapse isa, mitte Merle mees”

„Ma ei saa neist sinu suhetest ka midagi aru... kas sul see mängimise iga juba otsa ei peaks saama?”

*

2006 jaanuar.

„Kuidas teil poiss elab?”

„Mis poiss?”

„No Merle poiss?”

„Merlel ei ole poissi.”

„No laps.”

„Kas sa mõtled MEIE last? Tead, hästi elab. Muide, ta on tüdruk”

„Kas tõesti? Sa polegi seda öelnud...”

Ajalugu ja kultuur

Alustuseks

Armastus ja seksuaalsus kahe mehe või kahe naise vahel on eksisteerinud inimkonna ajaloo algusaegadest saadik. Ainult armastuse kogemise tingimused ja moodused olid teistsugused. Lesbi- ja geiidentiteet on aga vastupidiselt eelnevale küllaltki kaasaegsed. Taolised mõisted said võimalikuks alles pärast termini „homoseksuaal“ leiutamist. Tänapäeval eksisteerivad väga mitmesugused identiteetid külg külje kõrval ning nad ei pruugi alati ühe konkreetse väljendi alla sobida (nt lesbi, gei, biseksuaal, heteroseksuaal, homo, trans-inimene jne).

Esmalt tuleb mainida, et raamatutesse kirja pandud ajalugu on meeste ajalugu. Seetõttu teame me ajaloost vaid väheseid naisi ja lesbisid. Lesbide nähtamatus on üks struktuurse diskrimineerimise vorme, millega neil tuleb silmitsi seista. Just seetõttu on antud käsiraamatus toodud näited sooliselt tasakaalustamata.

Sotsiaalsete eelarvamuste tõttu on meeste ja naiste omavaheline seksuaalsus olnud Euroopa ajaloos pikka aega põlu all. Alguses õigustati taolist eelarvamust teoloogiliste, hiljem pseudoteaduslike argumentidega.

Sel põhjusel kuulutati homoseksuaalsus 19. sajandil haiguseks või vaimseks hälbeks. Kaasaegne teadus on taolised väited ümber lükanud: homoseksuaalsed inimesed on sama terved kui heteroseksuaalsed inimesed.

Erinevad allikad tõestavad, et Euroopa ajaloos on olnud naisi ja mehi, kes olid seksuaalvahekorras ainult samasooliste isikutega hiljemalt varasel kaasajal, kuigi taolisi suhteid peeti patuks ja kuriteoks ning nende eest karistati surmanuhtlusega. Homoseksuaalse tegevuse eest vastutusele võtmine on tänaseks kaotatud kõikides Euroopa riikides; Prantsusmaal juhtus see 18. sajandi lõpus, teistes riikides 20. sajandi jooksul. Tänapäevane mõiste „homoseksuaalsus“ loodi 19. sajandil, et võidelda arusaamaga, nagu oleks homoseksuaalsus kuritegu. 19. sajandi lõpuaastaist alates on eksisteerinud homoseksuaalsete naiste ja meeste poliitilised ja sotsiaalsed organisatsioonid. 20. sajandil sai tänu naisõiglustele, lesbi- ja geiliikumisele ning üldisele seksuaalsele liberaliseerumisele võimalikuks see, et üha suuremal osal homoseksuaalsetel inimestel kujunes välja positiivne lesbi- või geiidentiteet.

Põhiinfo

Aja jooksul on homoseksuaalsus esinenud erinevates vormides ning väljendunud erineval moel. Mõnedel ajastutel ja ka praegustes ühiskondades on homoseksuaalsed suhted või homoseksuaalide/lesbide kontaktid võtnud samasooliste sõdalaste või õpetaja-õpilase suhte, soorolli segamise ja vahetamise kuju, või on naised võtnud endale ühiskonnas meeste rolli. Mõnes ühiskonnas pole tavaks rääkida „homoseksuaalsusest“, vaid eristatakse aktiivset ja passiivset seksi. Taolistes ühiskondades peetakse „passiivset“ seksi üldjuhul vähem aususväärseks kui „aktiivset“. Taoline eelarvamus on võrdväärne soorollide eba-

õiglase jagunemisega traditsioonilise seksistliku stereotüübi puhul. Passiivses rollis mehi nähakse kui naisi ning seega kui alaväärseid. Kõik eeltoodud vormid erinevad olulisel määral kaasaegsest homoseksuaalsusest, mis tähendab kahe samasoolise, end geiks või lesbiks pidava täiskasvanu vastastikusel nõusolekul toimuvat suhet. Taolises kaasaegses suhtes on seksuaalkäitumine ja ülesannete jagunemine vastastikuse kokkuleppe, mitte traditsiooni küsimus.

Kultuuriliselt aktsepteeritavad samasoolised suhted

Vanas Kreekas aktsepteeriti ja lausa soodustati samasoolisi suhteid eeldusel, et need toimusid vanema ja noorema mehe vahel. Meestevahelised suhted olid mõeldud meeste võimu reeglite ja tavade kinnistamiseks, filosoofiliste teadmiste edasiandmiseks ning sõdalastevahelise sideme tugevdamiseks. Indiaanlased suhtusid erilise austusega niinimetatud kahe hingega inimestesse, *berdache*'desse. Nad ei olnud ei mehed ega naised. Sageli said neist lugupeetud eksperdid meditsiinivaldas. Mõnedes indiaanikultuurides usuti, et seksuaalsed eelistused ja soodimentiteet ei ole omavahel seotud. Veel üks vaatenurk samasooliste suhetele on algupärase India usundis, kus enne tänapäevase patriarhaalse filosoofia pealetungi ei tuntud samasooliste suhete suhtes mingit vastumeelsust. Olid olemas isegi homoseksuaalsed jumalused, nagu on siiani näha templite skulptuuridelt ja eepostest, luulest ning kirjandusest.

Monoteistlike usundite mõju

Riikides, kus valitseb üks kolmest suurest monoteistlikust usundist (judaism, kristlus või islam), on homoseksuaalsust terve aastatuhande vältel tugevasti häbistatud. Olgugi et samasoolised suhted on eksisteerinud ajaloo vältel nii Euroopas kui idamaades, nimetasid nii kristlus kui islam taolise käitumise ebaseaduslikuks ning trügisid homoseksuaalsuse heteroseksuaalsuse normide piiridest väljapoole. Keskajal kuulutati naised, kes ilma meesteta liiga hästi hakkama said, sageli nõidadeks, eriti kui nad teiste naistega koos elasid. 16. sajandi Itaalias olid intiimsed samasoolised suhted ja seksuaalvahekorrad noorte meeste vahel tavalised, samas kui seks naisega enne abiellumist oli rangelt keelatud. Tol ajal juhtus sageli, et peremehed, teenrid ja sõbrad jagasid voodit. Samasooliste suhete küsimus pääses teoloogia mõjuvallast osaliselt välja nn seksuaalteaduse tekkimisega 19. sajandil (Richard von Krafft-Ebing, Sigmund Freud, Magnus Hirschfeld).

Isegi tänapäeval suhtuvad inimesed samasoolistesse suhetesse väga erinevalt. Lisaks avalikule lesbi- ja geielule võib eriti just Vahemere piirkonnast leida hulgaliselt siinkohal mainimata samasoolisi tegevusi. Mõnedes islamikultuurides peetakse samasooliste vastastikust külgetõmmet loomulikuks ja äärmiselt erutavaks, kuigi Koraan selle ära keelab. Seni, kuni moslemid taolisi eelistusi avalikult välja ei näita, talutakse samasooliste suhteid üsna suures ulatuses, eriti kui võtta arvesse ranget heteroseksuaalsete suhete keeldu enne abielu. Hoolimata mitmete fundamentalistlike aktivistide väidetest ei saa homoseksuaalsust kuidagi pidada uudseks, läänelikuks või kolonistide poolt kaasa toodud nähtuseks.

nb

Pea meeles

Seksuaalsete eluviiside (sealhulgas samasooliste suhete) ajalooline kujunemine on asjakohane vestlusteema nii kooli- kui noorsootöökontekstis. Arusaam sellest, kuidas kultuurilised määratlused ja identiteedid aja jooksul muutuvad, tuleb kasuks üldajaloolise ja -geograafilise teadmisenä. Samas ei ole tegemist puhtalt filosoofilise mõtteharjutusega. Ajaloolised ja kultuurilised määratlused aitavad reaalsust konstrueerida. Ajalooliste ja ühiskondlike arengute üle mõtisklemine teeb noored teadlikumaks tänapäevaste eluviiside päritolust. See annab aimu, kuidas arusaamad on aja jooksul kujunenud. Samuti võib see noortel aidata murda jäiku seisukohti seksi ja seksuaalkäitumise kohta ning ise endale mingi seisukoht formuleerida.

MEETODID

Tolerants (võid pealkirjaks valida ka midagi muud, näiteks üldised inimõigused, humaansus)

MEETOD

Alusta sellest, et räägid noortele, kui oluline on ligimesearmastuse mõiste kõikides maailma usundites. Küsi neilt esmalt, kas nad hindavad seda väärtust. Kui see on nii, palu neil arutleda, kuidas see seostub lesbide, geide ja biseksuaalidega.

PANE TÄHELE

Soovitav on olla tuttav argumentide ja vastuargumentidega, mida noored arutelu käigus võivad kasutada (näiteks võib ligimesearmastus avalduda nii, et sa ei lase teisel inimesel teha asju, mis tunduvad sulle patuna – ligimesest hoolimine ei tohiks siiski piirata teise inimese valikuvabadust). Ära lase diskussioonil keerelda religioossete tekstide või reeglite ümber. Pööra selle asemel tähelepanu usu hingelistele ja nn soojadele külgedele. Arutelu käigus tuleb noori kohelda kui võrdväärseid ning mitte püüda tolerantsi jutlustada. Aktseptööri ka negatiivseid tundeid seoses homoseksuaalsusega ning uuri, kuidas noored taoliste tunnetega toime tulevad, isegi kui nad leiavad, et austus ja sallivus on põhimõtteliselt olulised omadused

Allikas: „Different in More Ways Than One”

EESMÄRK

Julgustada vastastikust austust ja sallivust religioossetes kontekstis

Kirjuta Kristiinale

MEETOD Räägi noortele järgmine lugu: „Kristiina on katoliiklane ning sügavalt usklik. Samal ajal tunneb ta külgetõmmet naiste vastu. Hiljuti armus ta Mari-Anni ega kahtle enam oma tunnetes. Samas on tal äärmiselt raske ühildada oma tundeid usuga või vanemate ja mõnede sõprade reaktsiooniga. Ta kirjutab ühe ajakirja nõuandeveergu anonüümkirja: „Minu vanemad ja ka minu kirik ei poolda lesbilisi suhteid, ent ma olen lugenud, et mõnedes protestantlikes kirikutes lubatakse lesbidel abielluda. Mida ma peaksin tegema?“”

Lase noortel Kristiinale vastus koostada, kus nad pakuksid välja omi mõtteid ja lahendusi. Arutlege erinevate nõuannete heade külgede üle.

PANETÄHELE Noored tulevad kindlasti lagedale mitme erinevat laadi nõuandega, mis ulatuvad tunnete eitamisest nende aktsepteerimiseni. Keskendu noorte kirjadele. Arutage nende arvamusi isiklike tunnete kohta ning suhte kohta usundi ja kultuurilise/ühiskondliku sallimatuse vahel. See harjutus toimib kõige paremini mitme usundiga rühmas.

Allikas: „Different in More Ways Than One“

EESMÄRK

Algatada diskussioon homoseksuaalsuse ja kiriku suhetest ning tekitada empaatiat inimeste probleemide vastu

KÜSIMUSTE EDETABEL

Mis lugu ma ikka räägin, terve see meie elu on üks lugu... parem asjad, mida mulle öeldud on. Enamvähem edetabeli vormis.

„Sa pole õiget meest saanud.“ Nii umbes tuhat korda.

Kui vastan, et mu elus ja voodis on mehi olnud küll, küsitakse: „Kas te siis seksitegi kolmekesi?“

Seda, „Kas kolmandaks võib tulla?“, olen ma kuulnud vist sada korda.

Muidugi-muidugi, sellest me just unistamegi, et tuleks üks suur isane mees ja meid haledaid naisukesti päästma hakkaks... Elu nagu erootikafilmis, pikad blondid juuksed ja siis kriibime üksteist roosade kunstküüntega kuni tuleb mingi Torulukksepp või Basseinipoiss ja näitab, milleks mehed on? No tere hommi-kust. Vahtige vähem pornokaid!

„Miks sa mehi vihkad?“

Ei vihka, pole kunagi vihanud ja ei plaani ka hakata. Vähemalt mitte seni, kuni mul sellest küsimusest lõplikult kõrini saab.

„Millal sa lesbiks hakkasid?“

Eile hommikul hambaid pestes. No mis sa ikka ütled nii totaka küsimuse peale?

Veel hullem on see „Miks sa lesbiks hakkasid?“

Püha müristus, kui ma vaid ise teaks, miks need asjad nii on. Ei hakanud, vähemalt teadlikult mitte. See lihtsalt läks nii, täiesti iseenesest. Mõtlete, et ma tahtsin või?!? Et kohe meelega valisin sellise võimaluse, et peaks iga augustikuu kartma Delfi kommentaare avada; et iga sugulaste sünnipäev oleks üks totaalne piinaallikas „millal-sa-juba-mehele-lähed“ küsimustega; et ma koolis ja tööl peaks valima, kellele ja mida ma öelda saan; et mu vanemad mitte kunagi meil külas ei käiks; et ma peaks tänaval iga kord neli korda järgi mõtlema enne, kui oma elukaaslast suudelda julgen ja nii edasi?!

„Kas sa oled vahel mõelnud proovida heteroks ka hakata?“

Aga kas sina oled proovinud homoks hakata? Kui see nii käiks, võiksid ju proovida, algatuseks näiteks nädalaks? Või äkki pole see ikka päris võimalik? Tavaliselt järgneb ka see „Aga ma olen kuulnud, et seda saaks ravida“ Justjust, sooja piima meega ja lähebki üle. Kui veel kõvasti küüslauku süüa, pole nakatumisohutu üldse karta...

„Miks sa lapsi ei taha?“

Tahan küll, kolm tükki. Küllap ma saan ka, sest ega mu orientatsioon mind viljatuks ei tee ju!

„Miks sa seda reklaamima pead?“

Vot see vihastab ikka tõsiselt. Tuleb keegi, räägib oma mehest, küsib, kas mul on keegi... ütlen: jah, ma elan oma elukaaslasega koos. Siis ta räägib pool tundi, mida nad oma mehega tegid ja mida ta mees ütles jne ja küsib: aga mis sinu mehe nimi on? Ma vastan: see pole mees, on naine. Ja selle peale, nende kahe lause peale, kui tema on võibolla tunde või nädalaid oma pereelu mulle valgustanud, tuleb teade: „ole siis lesbi, ega see mind ei sega, aga miks sa pead seda niimoodi reklaamima?!“. Huvitav, kas mitte-reklaamimine tähendaks, et ma valetaks, et elan üksi või et mu mehe nimi on Albert? Või kas ma üldse tohin oma elust ka vahel harva mõne lause öelda? Ta ei tea, mis mu elukaaslase nimi on, aga mina tean, milliseid aluspükse ta mees eelistab. Ja see pole reklaam, onju, on normaalne. Aga minu „ma elan naise-ga“ on propaganda.

Sama lugu on Pride teemadega. „Miks te peate tänaval oma suguelu demonstreerima?“

Vabandage, mina ei demonstreeri oma suguelu ja ma pole näinud, et keegi teine ka seda teeks. Mine kohale ja vaata. „Aga ma olen kuulnud, et...“. No lahe, et sa kuuled ja järeldusi teed, eks ole. Loe Õhtulehte ja Kroonikat ja Justi ja ole õnnelik, sest nad näitavad ju ainult tõtt ja kogu tõtt, või mis. Pealegi: ma ei käigi võibolla Pride rongkäigul. Seal on kolmsada, võibolla viissada inimest. Homoseksuaale on Eestis kümneid tuhandeid. Miks need mitukümmend tuhat peavad nüüd aru andma, mingi kollektiivne vastutus? Mina ei küsi, miks te narkootikume veate või riigi raha varastate seetõttu, et mingi heterokamp kuskil midagi korraldab. Miks mina pean siis vastutama iga homo eest, kes kuskil maailmanurgas sõna võtab?!

Pealegi on Pride point ju hoopis selles, et ükspäev ühiskond ära harjuks ja ei oleks vaja enam nii tobedatele küsimustele vastata. Selle seksi mõtlevad sinna mingid Delfi kommentaatorid juurde.

„Ma olen kuulnud, et üks Mati/Pille/Kati/kesiganes on ka lesbi/homo, kas sa tunnend teda?“

Jah, meid on kuus tükki ja kõik on rangelt arvel. Aga kas sina Jürit ja Jukut ja Katrinit tunnend? Ma olen kuulnud, et nemad pidavat heterod olema...

Lisainfot, materjale ja viiteid nii sulle kui noortele:

Eestikeelsed veebiportaalid jne

QiSS.eu, www.qiss.eu – Eesti LGBT portaal, uudised, meelelahutus, foorumid, jututuba jne.

Gei ja Lesbi Infokeskus, www.gay.ee – LGBT teemadel kokkukogutud informatsioon nii LGBT-inimestele kui ka ühiskonnale üldiselt

Eesti Seksuaaltervise Liit, www.amor.ee – ESTL tegevuse eesmärk on kõigi Eestis elavate inimeste reproduktiiv- ja seksuaaltervise parandamine. Kodulehelt on leitavad ka noorte nõustamiskeskuste kontaktid ja infot seksuaalsusust puudutavate küsimuste kohta.

Teadlikkust tõstvad kampaaniad, infomaterjalid jne

All Different All Equal, www.alldifferent-allequal.info

„Kõik erinevad, Kõik võrdsed” on Euroopa Nõukogu noortekampaania mitmekesisuse, inimõiguste ning osaluse toetuseks.

Euroopa Nõukogu materjalid noortele inimõiguste teemal (muuhulgas ka alla laaditavad käsiraamatud Domino ja Education Pack), <http://eycb.coe.int/compass/>

Euroopa Liidu võrdsete võimaluste aasta, mille võtmesõnadeks on õigused, esindatus, mitmekesisuse tunnustamine ja austus - http://ec.europa.eu/employment_social/eyeq/index.cfm?language=EN

Euroopa Komisjoni kampaania „Erinevuste poolt, diskrimineerimise vastu” - www.stop-discrimination.info/

IDAHO, www.idahomophobia.org

International Day Against Homophobia e. 17. mai, rahvusvaheline homfoobiavastane päev

Day Of Silence, <http://www.dayofsilence.org/>

Vaikuse päev on igaastane USA's korraldatav üritus, mille eesmärgiks on pöörata tähelepanu LGBT-inimestele osaks saavale koolivägivallale, mõnitustele ning diskrimineerimisele koolides. Õpilased ja õpetajad üle kogu maa veedavad selle ühe päeva vaikides, et sel moel ilmestada vaikust, mida LGBT-inimesed ning nende toetajad kogevad iga päev. Vaikuse päev on üks suurimaid noorteinitsiatiive terves riigis.

Born Different, www.borndifferent.org

USA's Colorado Springs'is ellu viidud teadlikkust tõstev kampaania homoseksuaalsuse teemal.

Organisatsioonid, võrgustikud

ILGA-Europe, www.ilga-europe.org

ILGA-Euroopa on rahvusvahelise lesbi- ja geiassotsiatsiooni (ILGA) Euroopa esindus. ILGA-Euroopa töötab võrdsuse ning lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide (LGBT) inimõiguste nimel. ILGA-Euroopa on mittetulunduslik katuseorganisatsioon, mis esindab oma liikmeid, peamiselt LGBT organisatsioone, Euroopa tasandil. ILGA-Euroopal on üle 200 liikme üle terve Euroopa.

ILGYO, www.iglyo.com

International Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender and Queer Youth and Student Organization

IGLYO on LGBT noortega tegelevate organisatsioonide võrgustik Euroopas, mis töötab LGBT ja teiste organisatsioonide koostöö edendamise ning igakülgse kaasatuse nimel.

Euroopa Parlamendi lesbide ja geide õiguste intergrupp, www.lgbt-ep.eu

Intergrupid on loodud erinevate poliitiliste vaadetega ja erinevate fraktsioonide esindajate koostöök mõnel spetsiifilisel teemal. Lesbide ja geide õiguste intergrupp tegeleb kõikide LGBT-inimesi puudutavate küsimustega Euroopa Parlamendis ja ka muudes Euroopa Liidu institutsioonides.

GLAAD, www.glaad.org

Gay and Lesbian Alliance Against Defamation

USA organisatsioon, mille eesmärkideks on meedias LGBT-inimeste ning teemade õiglase, täpse ning kaasava esindatuse nimel töötamine ning homofobia ja soolise diskrimineerimise vastu võitlemine kasutades meediat.

PFLAG, www.pflag.org

Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays

USA organisatsioon, mille eesmärgiks on toetada geisid, lesbisid, biseksuaalseid ning trans-inimesi läbi ühiskondliku dialoogi ning luua seeläbi eluterve ning inimeste mitmekesisust arvestav ühiskond.

GLSEN, www.glsen.org

Gay, Lesbian and Straight Education Network

USA juhtiv kaasavale haridusele keskenduv võrgustik, mille eesmärgiks on aidata kaasa koolide ja õppeasutuste muutumisele sallivamaks ja turvalisemaks kõikide õpilaste jaoks.

Selle käsiraamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Komisjon
Euroopa võrdsete võimaluste aasta 2007 raames.

Materjal kajastab autori arvamust,
mis ei pruugi olla vastavuses Euroopa Komisjoni seisukohtadega.
Euroopa Komisjon ei võta vastutust selle informatsiooni edasise kasutamise eest.